

A SZENTGYÖRGYI
KEGYES TANÍTÓRENDI HÁZ
ÉS
TEMPLOM TÖRTÉNETE.

IRTA
FÜREDI JÁNOS,

A SZENTGYÖRGYI KEGYESRENDI HÁZ FŐNÖKE.

POZSONY.

—
EDER ISTVÁN KÖNYVNYOMDÁJA.

1897.

I.

Szentgyörgy szab. kir. város a múltban és jelenben

(különös tekintettel a szentgyörgyi uradalomra, mely a kegyesrendi ház- és gymnasiumnak létét adott).

Szentgyörgy városának monografiája még a jövő reményei közé tartozik. — Feldolgozásra várnak a megyei és városi levéltárakban bizonyára fellelhető adatok a város múltjára vonatkozólag. E helyen röviden érintek néhány fontosabb adatot a város múltjából és régi kulturális viszonyairól, hogy összeköttetésbe hozzam fejlődését az itthelyi gymnasium történetével; távol attól a gondolattól, hogy a jövőendő monografusnak alapvető munkát nyujtsak. Hisz ami adatokat a város legrégibb múltját illetőleg felhozok, többnyire csak szóhagyományon alapulnak.

A város keletkezése és fejlődése a múlt homályában vész el, de bizonyára összeköttetésben van a szentgyörgyi vár és templom keletkezésével. Mindkettőnek alapítását egy régi hagyomány a templáriusoknak (templi magistris), egy más versio pedig a német lovagrendnek tulajdonítja 1152-ben II. Géza, Magyarország tizenkettedik királya alatt.

A hagyomány e véleményét arra az ingatag alapra fekteti, hogy a várban, nemkülömben a várhoz tartozott templomnak egy régi pacificaléján vörös és fehér csillag volt látható, mely az említett középkori lovagrendeknek is ismertetője volt.

A templáriusokról azonban, ámbár rendjük már 1118-ban alapított a gallok és luzitánok által, semmi adatunk nincs, hogy pár évtizedre reá már Magyarországon is elterjedtek volna. Még kevesebb hitelre méltó a Johannitákról szóló hagyomány, kiknek eredete csak 1191-ből való.

A város felett elterülő régi vár neve Weissenstein, s első urai a szentgyörgyi és bazini grófok voltak, kik először viselték Magyarországon a grófi czimet, s kik salmi grófoknak is nevezetnek a Rajna melletti Salm után, a honnan eredetüket vették.

Egy Tamás nevezetű 1384-ben Horvátország és Szlavonia bánjává neveztetett ki.

A templom, mely mai napig áll, mindig Szent-György martyr temploma volt, s ha a vele összeköttetésben levő Szent Barbara-kápolna régibb volna is, mint a Szent-György temploma, bizonyára az is a vár érdekében építtetett, a merre bejárata is fordul.

E vár és templom adott létet Szentgyörgy városának, melynek régi alapjai az Altstadt nevű erdőben keresendőek, épügy mint a régi Bazin a Zumberg nevű dűlőben volt.

A szentgyörgyi jobbágyság, valamint a zumbergiek is később lejjebb a síkságra vonultak, s aki hitelt akar adni a Bazin névére vonatkozó etymológiának: gehen wir auf den Wasen, (vagy száz dialektus szerint: Basen), — könnyű szerrel tájékozva van Bazin városának új nevét illetőleg.

A könnyen hívő Szentgyörgy városa nevével is hamar tisztában van; a vár és város lakói t. i. azért választották a sárkányölő lovag-szentet pártfogójuknak, hogy őket a sziklás, vad vidéknek sok kigyója ellen védelmezze.

Hogy az említett grófi nemzetség Zsigmond királyunk idejében még java virágzásában volt, bizonyítja egy 1400-ban öntött harang felirata, mely Györgyöt és ennek Mihály nevű fiát említi, mint a harang létesítőit.

Ennek a Mihálynak egyik fia, szintén György, alapította a Szentháromságról nevezett kápolnát „ad latus Ecclesiae nostrae Parochialis divi Georgii Martyris“ és dotálja annak Rectorát a Morava melletti Hochstetten nevű piscaturájának jövedelméből 28 font bécsi denáriussal. Az adománylevél így záródik: Datum in dicto oppido nostro Szentgyörgy, in dominica Palmarum, Anno Domini 1464. Georgius comes de Sancto-Georgio, alias de Bazin.

Megerősítették pedig ez okmányt nevük aláírásával és pecsétjük ráfüggesztésével Györgynek két fia is: „Joannes et Sigismundus comites.“

Ez a János és Zsigmond készíttették három évvel később ebben az atyjok által alapított kápolnában ama mauzoleumot, melynek márványfödelén az elhunyt Györgynek képe harezi fegyverzetben látható, ily felirattal:

Spectabilis ac Magnificus Dominus Comes Georgius a Salmis de Szentgyörgy et Bazin, qui obiit feria quarta ante festum S. Ambrosii Episcopi — — Anno 1467.

A szentgyörgyi grófok nemzetsége hihetőleg a mohácsi vész alkalmával pusztult el, s kihaltuk után a szentgyörgyi és bazini uradalmak Zápolya János birtokába jutottak, majd ennek halála után 1540-ben I. Ferdinánd alatt a koronajóságokhoz csatoltattak.

A 40-es években Szeredi Gáspár, Magyarország felső vidékeinek kapitánya és Ferdinánd híve, birta azokat bizonyára zálogban. Erről Szeredi Gáspár márványsírköve tesz kétségsbevonhatatlan bizonyosságot, melynek másolata az 1896. millenniumi kiállításban is látható volt.

A gróf pánczélos alakja mellett egy oldalról olvasható :

Me Seredina tulit tellus, Fernandus habendas
Rex donavit opes, dum fera bella domat.

A második oldalról pedig :

Rara fides rebus dubiis operosaque virtus
Acceptum Regi me facit esso meo.

Alul pedig :

Monumentum Spectabilis et Magnifici Casparis de Szered, Comititis de Sancto-Georgio et Bazin, ac Capitanei partium Superiorum Regni Hungariae etc. obiit 1. die Martii, Anno Domini 1550. — Joannes Allagy nepos procuravit.

Szeredi után Neuburg gróf, Pozsonymegye főispánja 1552—1574-ig, volt Szentgyörgy és Bazin ura.

1575-ben Krusith János gróf de Lupoglava lépett birtokába, fizetvén érette 132 ezer imperiális tallérnyi zálogösszeget.

Krusith 1580-ban halt meg; halála után özvegye Pálffy Katalin birta a dominiumot, ki azt második férjére Illésházy Istvánra is átruházta 140 ezer imperiális tallérnyi zálogösszeg lefizetése után.

Egyébként Szeredi Gáspár halála után hihetőleg többen is törekedtek nem sikertelenül a koronabirtok egyes részeit a maguk birtokába keríteni. Ez időben olvasunk már Balassa Zsigmond, Armbruster, Gajro Simon és Mártonfalvay-féle kúriákról.

Leghatalmasabb zálogbirtokos azonban Illésházy István, Liptó és Trencsén vármegyék főispánja volt, kinek zsarnoki önkénykedései ellen szentgyörgyi és bazini alattvalói fellázadtak és Rudolf királyhoz folyamodtak sérelmeik orvoslása végett. Felség-folyamodványukban kéri ő Felségét, szabadítaná meg őket a zsarnok kínzásaitól, s engedje meg, hogy magukat a gróf hatalma alól

kiválthassák, kötelezván magukat a 140-ezer tallérnyi zálogösszeg lefizetésére, amennyiért Illésházy elődje vette.

Rudolf 1598. szept. 5-én kelt kir. rendeletében úgy intézte el a szentgyörgyiek kérelmét, hogy ők a váltásösszeg lefizetése után Illésházy resignatiójától számítandó tíz éven keresztül a dominimumnak feltétlen haszonélvezetébe lépnek; tíz év múlva pedig a velők történő egyezkedés szerint évenként bizonyos censust tartoznak a kir. kamarának fizetni; a jószágot és a két várat pedig elzálogosítani, eladni vagy bármi módon elidegeníteni többé nem szabad, sed tamquam verum Camerae peculium apud nos et successores nostros Reges Hungariae perpetuo ita remanere debeant, uti similiter Dominus quondam imperator Maximilianus, Dominus ac Genitor noster Laudatissimus cum subditis illis in oppido nostro Modor transegit, sat. Data in arce Nostra Regia Pragensi 5-to die septembris, Anno 1598.

Ime Szentgyörgy és Bazin kiváltságlevele, melynek értelmében a szab. kir. városok sorába léptek.

A következő évben, 1599-ben a szentgyörgyiek és a kir. fiscus között oly értelmű egyezkedés történt, hogy a várhoz tartozó összes jószágokért a tíz év lefolyta után a szentgyörgyiek évenként 6 ezer rajnai forintot és 40 akó bort fizetnek a kir. kincstárba.

1600-ban kir. biztosok pontosan összeírták a várhoz tartozó jószágokat, s az azokból várható jövedelmet. Volt pedig 23 faluban összesen 600 sessio, 211 zsellérház és egyéb jövedelmek.

A szentgyörgyiek miután 1602-ben Illésházy Istvánnak akkori kir. kuriai birónak és Pálffy Katalinnak a teljes váltásdíját (140 ezer tallért) többnyire uzsorásoktól felvett pénzből lefizették, kir. biztosok által a dominiumba helyeztettek.

Illésházy boszút libegve, mindent elkövetett amivel a szentgyörgyieknek ártalmára lehetett, s minden úton-módon azok megrontását tervezgette.

Az országgyűlésen Szentgyörgy, Bazin és Modor városoknak kizáratását határozhatta el, nehogy a kormánypártiaknak e városokban a megyékkel szembe erős támaszuk legyen.

Jószágainak visszanyerésére pedig minden követ megmozgatott és szenvedélyes fellépésével és kifakadásaival magát a felséget senkimélvén, mind szóval, mind írásban odáig vitte a dolgot, hogy a kir. fiscus felségsértési vádat emelt ellene a bécsi kamarai törvényszéknél, hol azonban a szavazatok megoszlása folytán az ügyet első

alkalommal el nem intézhették. Ez ügyben Rudolf Istvánffy Miklós helytartót Prágába idéztette; de ez úgy nyilatkozott, hogy Illésházy perében csak hazai törvényszék illetékes.

Erre Unverzagt kamara-elnök rávette Rudolfot, hogy Illésházyt Bécsbe hívassa, ki meg is jelent; de miután értesült, hogy az újra összeült kamarai törvényszék által összes jószágainak elvesztésére ítéltetett, s őt magát is üldözik, a veszély elől Trencsénen keresztül Varsóba menekült.

Jószágai a kir. fiscusra szállottak és azok adminisztrálására várkapitányok küldettek Szentgyörgyre (Leopold Beck, majd Lucas Ecker).

A menekült Illésházynek ekkor éppen kapóra jött a Bocskai-féle lázadás, melyhez Bocskai hívására ő is csatlakozott ugyan, de kétszínű szerepét oly ügyesen tudta játszani, hogy az udvari körök is számítottak jó szolgálataira.

Sokat, végtelen sokat szenvedett Szentgyörgy városa a felkelő csapatoktól, különösen Bocskai garázdálkodó vezérétől Buch Benedek-től, ki hatezer lázadótól körülvéve Bazint és Szentgyörgyöt kirabolta s mindenfelé gyűjtogatva Pozsonynak tartott.

A maga érdekeit egy perczre szem elől nem tévesztő Illésházy az 1605-ben tartott korponai gyűlés 18 pontja közé azt is felvette, hogy a kamara által elkobzott javak adassanak vissza.

A lázadók nagy szorultságba hozták a bécsi udvart, és Mátyás hajlandó volt velük alkudozásra lépni.

Különösen Illésházynek tesz kecsegtető ígéreteket közbenjárása jutalmául, s őt július 20-ára Bécsbe hívja, hogy vele személyesen alkudozzék.

Illésházy, ki hazatérte után Bocskaitól kincstartóvá és a dunamelléki vármegyék főkapitányává neveztetett ki, levélben megköszöni a főherczeg szivességét és az ettől felajánlott méltóságokat el nem fogadja, de megígéri közreműködését a béke érdekében. — Mátyás lekötelezettjének vallja magát s fényes jutalmat helyez neki kilátásba.

Jan. 5-én 1606-ban már Bécsben találjuk őt Mátyásnál s megindultak az alkudozások, melyeknek főbb pontjai: a protestánsok szabad vallásgyakorlata, s hogy Modor, Bazin, Szentgyörgy és hasonló városok ne hívassanak meg országos gyűlésekre, s nekik országgyűlési határozatok nélkül kiváltságok ne adassanak.

Az alkudozások június 23-ig húzódnak, s egy újabb bécsi

conferentia arra a hirre, hogy Rédei egy lázadó csapat élén Bécs felé közeledik, elfogadja a 8 pontból álló egyezkedést, mely „bécsi béke“ név alatt törvénybe is iktattatott, miután Mátyás sürgetésére Rudolf is hozzájárult aug. 6-án kelt kir. levelével.

Illésházy érdemei jutalmául visszakapja szentgyörgyi és bazini birtokait, sőt még Hodolint is Morvaországban, a 140 ezer tallér visszafizetésének kérdése pedig a hitelezők nem csekély rémülésére a jövő országgyűlésig halasztatott. Illésházy ezután Mátyás hive maradt, ki az ő hathatós befolyására 1608. jan. 10-én Pozsonyban az ország kormányzójává kiáltatott ki, s márcz. 21-én a királytól is kineveztetett.

Miután pedig Mátyás sürgetésére jun. 6-án Rudolf a koronázási jelvényeket a lemondási okmányokkal együtt Mátyás táborába küldötte, november 16-án Pozsonyban Illésházynak egy fényes beszéde után Mátyás királylyá, a következő napon pedig Illésházy nádorrá választatott.

Nádori tekintélyének hatalmával most könnyen elérte célját. Nemosak jószágait kapta vissza, hanem az ellene hozott bécsi ítélet is megsemmisített; egyuttal határozatba ment, hogy Buda, Pest, Pozsony, Kassa, Nagyszombat, Sopron, Bártfa és Eperjes kivételével minden más város képvisellete az országgyűlésről kizárattott.

Igy veszítette el Szentgyörgy birtokait és a Rudolftól 1598-ban adott szab. kir. városi privilegiumát, melyet csak Illésházy halála után 1613. és 1615-diki kir. diplomák által nyert ismét vissza.

Illésházy birtokbalépésének második esztendejében 1610. jan. 14-én halt meg Bécsben gyomorbetegséjében és gyermektelenül, és a bazini ev. egyházban temettetett el.

Általános örökösévé végrendeletileg unokaöcsését, Illésházy Gáspárt tette — de Pálffy Katalinnak halála után II. Ferdinánd az akkori koronaörök, Pálffy Istvánt helyezte a szentgyörgyi és bazini urodalmak birtokába — e két város területeinek kivételével és 310 ezer tallérnak az államkincstárba történt lefizetése után.

A megváltást illetőleg az udvari kamarával új tárgyalások indíttattak meg. Az 1613. évi jul. 14-iki tractatus értelmében Szentgyörgyre az adósságból, melybe a Pálffy Katalin és a Jelsitsch ellen viselt pör folytán keveredett, 18 ezer forint esett, és mig magát teljesen meg nem válthatja, egész területe bizonyos évi census fejében szabadsággolt területté lesz. — Ez az évi census II. Mátyásnak 1615. évi márczius 31-én kelt kiváltság-okmányában 400 akó való-

gatott jó borban állapíttatott meg, melyet Szentgyörgy városa a kir. udvartartásnak évenként szállítani tartozott. — Az 1646. pozsonyi országgyűlés után, melyen a szentgyörgyiek és baziniak ügye kedvezően tárgyalatott, egy jun. 14-én 1647-ben III. Ferdinándtól kiadott kir. okmány értelmében Szentgyörgy városa régebbi kiváltságaiiban megerősítettet és a város czimere és pecsétje (Szent-György lovag) megállapíttatott.

„Usum caerae rubrae in sigillando concedimus, et sigillum effigiem Scti Georgii militis et Martyris equo insidentis et obvium sibi Draconem hasta transfigentis repraesentans — in legitimo et continuo usu relinquimus. Volumus insuper ac benigne decernimus, ut iidem cives et inhabitatores oppidi nostri Scti Georgii universis illis libertatibus et iuribus, quibus civitas nostra Regia Posoniensis utitur et gaudet, perpetuis semper temporibus libere uti, frui et gaudere possint et valeant. Ut autem ob conservatam nobis fidem et fidelitatem suam nostrae gratiae et clementiae uberius exstet testimonium: communitatem dicti oppidi nostri Sancti Georgii in numerum et ordinem aliarum liberarum et regiarum — — recipiendum, et non amplius oppidum, sed civitatem — — nominandam et intitulandam annuendum benigne duximus.“

Elvárja azonban a felség, hogy a most már szab. kir. Szentgyörgy városa más városok példájára kellő védelmet biztosító bástyákat emeljen, azokat kapukkal és tornyokkal ékesítse, s a kir. ház iránti hűségben állandóan megmaradjon.)*

Ily nagy fáradságba került Szentgyörgynek Illésházy boszujának hatását megszüntetni, ámbár elvesztett birtokait még ezután sem nyerte vissza.

Az uradalmi zálogbirtokot a 70-es években Szelepesényi György hercegprimás vette meg 40 ezer császári aranyon, s annak egy részét az uradalmi házzal és még három kúriával együtt végrendelete 10-ik pontja értelmében a lengyel- és magyarországi kegyesrendnek hagyományozta 1685-ben, mely rendnek akkorában Podo-linon kívül csak Privigyén volt 21 év óta fennálló rendháza.

*) Az első bástyákat úgy látszik már 1603-ban építették a város azon részén, mely leginkább ki volt téve az ellenség támadásainak. — A falak rendszeres és tervszerű építését 1664-ben augusztus 11-ike után kezdték, miután a hagyomány szerint az előző évben a beütő török nagy pusztítást vitt végbe a városban; „Michael Fischer und der welsche Maurer soll Bau-meister der Schanze sein.“

A fennemlített uradalmi házat Illésházy, a híres nádor, kezdte építeni halála előtti évben 1609-ben, és azóta befejezetlenül állott egész mostanáig, mikor jelenlegi birtokosa, Pálffy János gróf, mint millenniumi emléket újra építés alá fogta és hihetőleg még e folyó évben fel is fogja építeni

A város történetével, mely ezután a kegyesrendi ház és gymnasium történetével is összefüggésben van, és a következő fejezetekben tárgyalatik, most már röviden végezhetek.

Szentgyörgy szab. kir. város a dús erdőkoronázta Kis-Kárpátok és a viruló kis magyar-alföld érintkezési pontján a vágvölgyi magy. államvasút és a nagyszombat-pozsonyi országút vonalában nyaralók számára igen ajánlatos és keresett szép és kies, bortermő vidéken fekszik, többnyire szőlőbirtokos és szőlőmivelő szorgalmas lakossággal.

Régi elemi iskolája jelenleg 6 osztályú, hat tanerővel és benne 300-nál több gyermek nyer oktatást. Latin iskolát is tartottak fenn már a jelenlegi gymnasium alapítása előtt az evang. rektorok. — Van kisedővő intézete, közművelődési fiókegyesülete, szőlőszeti egyesülete, most alakult meg a bortermelők egyesülete.

Van szegény-ápoló háza, paszomántgyára, már az 50-es évek óta fenálló kaszinója, igen virágzó tűzoltó egyesülete zenekarral és már régi időtől fogva katona-laktanyája lovas katonaság számára, azelőtt ezredparancsnoksággal, jelenleg a Radeckzy-huszárok egy századával.

Gazdasági viszonyait újabban vette komolyabb rendezés alá, minek igen szép tanubizonysága a jelenlegi erdőkezelés, nemkülömben a Soór-erdő és rétek lecsapolására alakult társulat, mely szép jövővel kecsegtető vállalat már a jövő évben megkezdí nagy munkáját, annak a posványnak megszüntetését, mely emberemlékezet óta sok száz holdnyi területet tesz ugyszólván hasznavehetetlenné.

S hogy a város gazdasági viszonyai újabban mily mértékű javulást képesek felmutatni, erre azt hiszem elegendő bizonyíték, hogy 50%-ra felment városi adóját a jobb gazdálkodás folytán 10%-ra szállította alá.

Magyarosodás szempontjából sem fog szégyent vallani kis városunk egyéb városokhoz képest. Az óvoda és a községi elemi iskola tannyelve újabban szintén magyar, s örömmel halljuk utcaszerte az apró nemzedék ajkán a köszöntéseket a haza nyelvéen, mint egy jövőendő újkornak derengő hajnalát.

Befejezésül összeállítjuk itt még az 1890-iki népszámlálásnál Szentgyörgy népességére vonatkozó adatait. Volt ugyanis összesen 3049 lélek, 1450 férfi és 1599 nő.

Vallásra nézve: 1993 róm. katolikus, 798 ágost. evangélikus és 258 izraelita.

Anyanyelvre nézve: 162 magyar, 1191 német és 1696 tót.

Családi állapotra nézve: 1196 férjes vagy nős, 1633 nőtlen vagy hajadon, 247 özvegy és 533 gyermek.

Irni tudott: 2055, nem tudott: 461.

Olvasni tudott: 2088, nem tudott: 249, (a hat éven alul gyermekekkel együtt); ami az általános művelődés tekintetében nemcsak megnyugtató, de az alföldi városokhoz képest éppenséggel örvedes eredménynek mondható.

II.

A kegyesrendi ház és alapítvány, s a templom története.

1. A ház és alapítvány.

Az első piaristák megtelepedése.

A pozsony-szentgyörgyi kegyesrendi társház alapítója polronczy Szelepcsényi György, esztergomi érsek és Magyarország primása; ugyanaz, ki a zsolnai jezsuita konventnek is alapítója s kinek sok más irányban is kiható áldásos működése az egyház, hazánk és a trón körül szerzett érdemei halhatatlan nevet biztosította hazánk művelődéstörténeti lapján.

E sok jeles tulajdonokkal megáldott férfiúnak fő jellemvonása ritka szelid lelkület, barátságos és megnyerő nyájasság, mély vallási érzület és minden szépért való lelkesedés.

Különösen szívén hordá a ker. hit terjesztését, a vallási vihangok alkalmával az egyház kebeléből elszakadt hiveknek visszatérítését és a haza serdülő ifjúságának vallásos nevelését.

E nemes irányú törekvéseinek sikereit előmozdítandó, má 1684. október 21-én egy Halikovszky Ferenczhez, a lengyel-magyarországi kegyesrendiek tartományi főnökéhez intézett levelében azon eltökélt szándékát tudatá a rendfőnökkel, hogy a Pozsony

megyei Szentgyörgy szab. kir. városban a kegyesrendiek számára társházát kíván alapítani.

Azonban a nagy főpapnak e jó szándéka életében csak jó szándék maradt, és csakis halála után vált tette. Az érdemdús főpap 1685-ik év jan. 11-én 94 éves korában hunyt el a haza és a kath. egyház mély fájdalmára.

Végrendelete méltó jellemrajza e kitünő, kora legnemesebb lelkű, böles és józan gondolkozású főpapjának, ki magának szép tettei által gránitnál tartósbb szobrot emelt a hálás utódok szívében.

Mellőzve a végrendeletben előforduló számos jótékonykezélű intézkedését, egyedül csak a pozsony-szentgyörgyi kegyesrendi társház alapítására vonatkozó 10-ik pontot emeljük ki; mely pontban a nagy főpap következőképen rendelkezik: „A kegyes tanítórendieknek Pozsony-Szent-György szab. kir. városban Illésházy 'nemes birtokát és ezen ház irányában az ugynevezett Csuzy félbirtokot, továbbá a Balassa és grinádi elpusztított birtokot, a szentgyörgyi és grinádi szőlőkkel együtt (kivéve azon két szőlőt, melyet a bazini szőlőhegységben bizonyos polgártól vettem), oly czélból hagyományozom, hogy Szent-György szab. kir. városban az ifjuság tanítására iskolák állíttassanak.*)

E kegyes hagyományról a kegyes-tanítórend főnöke br. Maholányi János, ő Felsége iroda-titoknoka által értesülvén, rendtársai közül Bojár András kegyesrendi áldozó papot fölhatalmazá, hogy az említett hagyomány átvételére Bécsbe gr. Kollonich Lipót püspök és cancellárhoz, mint a hagyomány végrehajtó főbiztosához menjen. A felhatalmazott rendtagot br. Maholányi János Bécsből 1685. ápril 26-án kelt levelében ekként tudósítá:

„Minthogy a bold. érseknek egész hagyományi ügye ő cs. kir. Felsége által gróf Kollonich püspök urra bízott, azért siessen Tiszteletendőséged szerzetének megbízottjaival minél előbb Bécsbe jönni: részemről szintén azon leszek, hogy kívánsága szerint czélját elérje, noha a jelen török háború költségeinek fedezésére valamit át kell engednie.“

*) *Lego Patribus Scholarum Piarum in Libera Regia Civitate Sancto-Georgiensi curias Nobilitares Illésházyanam et aliam mediam e regione dictae domus Csuzianam nuncupatas: item ibidem Balassianam et Grinaviensem, utramque desertam, una cum vineis Santo-Georgiensibus et Basiniensibus, (exceptis in Basiniensi promontorio duabus vineis per me a quodam cive emtis, et per civitatem liberatis) ea intentione, ut ibidem in Sancto-Georgio scholae pro erudienda juventute erigantur. Hist. domus Schol. Piar. St. Georg.*

E levél vétele után Bojár András, a megbízott rendtag, Bécsbe sietett itt azonban az jutott tudomására, hogy b. e. Szelepcsényi György, Magyarország primásának összes hagyománya ő Felsége által még nincsen megerősítve: mindazonáltal a hagyomány-nyal rendelkező gróf Kollonich püspöktől május 24-én megnyugtató választ nyervén, azon jó reményben tért vissza a privigyei társházba, a hová tartozott, hogy a hagyomány nem sokára a kegyes tanítórend birtokában leend.

A szőlőmunka ideje beállván, nehogy a hagyományozott szőlők miveletlenül maradjanak, a megbízott rendtag a kir. kincstári ügyészhez járult azon alázatos kéréssel, hogy a megnevezett nemes birtok pinczéjében levő kétezer akó borból, melynek akója akkorában 10 rajnai forinton kelt, a szőlők mivelésére valamit átengedni sziveskedjék. E kérelem meghallgattatván, a kért czélra naponkint két itcze bort szolgáltattak ki az Illésházy-féle pinczéből; ezenkívül gróf Kollonich püspök, kinek rendelkezése alatt volt az egész hagyomány, még azt is megengedte, hogy a megbízott rendtag Szt.-György szab. kir. városban a megnevezett Illésházy birtokon állandóan lakhatik.

A megbízott rendtag erre Szt. Györgyre tette át lakását s a szőlő mivelésére személyesen felügyelt.

De a birtok átvételét elrendelő felhatalmazás jó soká késett.

A hagyomány ügye t. i. Rómában is megfordult, a honnan bizonyára a politikai kormány előterjesztésére oly irányú nyilatkozat érkezett, hogy a hagyomány minden ingó vagyona a hadi költségek fedezésére fordítandó.

E czélra hadi biztosok küldettek ki, kik az alapítványozó pinczéjében elhelyezett kétezer akó bort a király nevében lefoglalták, a pinczét zár alá helyezték és a naponkinti 2 itcze bor kiszolgáltatását megtagadták. A megbízott rendtag Kollonich grófhöz intézett panaszára május 27-én kitérő választ nyervén, türelemmel várta az ügy mikénti fejlődését, mikor Bécsből junius 7-én azt az értesítést nyerte, hogy a hagyomány ingatlan része a kir. fiscusnak azon meghagyással adatott át, hogy a kegyes-rendieket minél előbb annak birtokába juttassa.

De a 10 nap mulva nyilvánosságra hozott hagyományozó oklevélből a leíró hibája folytán a kegyes-rendiekre vonatkozó pont valahogy kimaradt; s a szegény Bojár kénytelen volt a pozsonyi káptalanhoz járulni ama kérelemmel, hogy az eredeti végrendelet hiteles másolatát neki megküldeni sziveskednék.

A káptalan bizonyítványa Főnössy aláírásával június 20-ról van keltezve.

Bojár a bizonyítvánnyal és Kollonich püspöknek egy június 7-én kelt levelével Bécsbe siet a kamara elnökéhez, kitől ama kecsegtető ígérettel bocsáttatott el, hogy a hagyomány átvételére felhatalmazó kir. leirat nem sokára ki fog bocsáttatni.

Gondnokunk megvigasztalva távozik haza, s midőn egy szombati nap estéjén éppen a másnapi szentbeszédjére készült, mert helyettesíté a helybeli plébánost annak távollétében, a kir. kamarától egy lovas küldöncz érkezik sürgős levéllel, melynek tartalma utasítja a hónapok óta súlyos gondok között gyötrődő gondnokunkat, hogy másnap (vasárnap, június 22-én) déli 12 órakor okvetlenül jelenjen meg Bécsben a hagyomány átvétele céljából megindítandó tárgyalásokra.

A másnapi istentisztelet után más alkalmazhatóság hiányában gyalog indult meg Pozsonyba, hol egy horvát fuvaros még az nap Bécsbe vitte őt.

Itt gróf Kollonich püspök ajánló levelével a magy. kir. kamarához ment, és pár nap múlva kezében volt a rég ígért kegyes kir. leirat, mely a kegyes-rendet a Szelephényi-hagyomány ingatlan részének birtokába helyezi.

Hazafelé kényelmesen és mégis olesón akarván utazni, egy dunai hajó után nézett jó Bojár András.

A Dunán nagyon is sok, többnyire szállítóhajó állott indulókészen lefelé Budára, hol akkor nagy munka folyt.

Miután t. i. lotharingi Károly herczeg ez évben visszavette a töröktől Visegrádot, Érsekújvárt és Esztergomot, — Budát fogta ostrom alá; melyet azonban csak a következő évben, 1686-ban szeptember 2-án, ama híres és dicsőséges támadás után volt szerencsés fölmenteni, és így a 145 évig tartott török iganak véget vetni.

A Pozsonyba siető Bojárt egy hajó kormányosa szíveségből fölvette; de a Dunán még mielőtt Pozsonyba érkeztek, óriási vihar keletkezett, mely a hajókat megrongálta, s az utasokat szörnyű rettegésbe ejtette.

Mindenki saját életével törődött csupán, de Bojárnak más gondjai is voltak: mi lesz a szentgyörgyi hagyatékából, melynek kir. oklevele zsebében volt, ha ő elveszne!

Hál' Istennek, megszabadult, s másnap szerencsésen megérkezett most már saját kuriájába.

Az alapítvány átadása a kir. leiratban július 7-ére volt kitéve. De a kir. kincstári ügyész, Gosztonyi István, mint az átadás megbízottja, addig húzta-halasztotta a beiktatást, míg Bojár a rend nevében kötelezvényt nem állított ki, hogy a szőlők művelésére fordított eddigi költségeket a kir. kincstárnak visszatéríteni tartozik.

Ennek is eleget tévén Bojár, a beiktatással megbízott kir. biztos, Bornemissza kincstári titoknak megbízó levelével július 8-án Szentgyörgy felé vette útját, s megszállván az Illésházy-féle házban, a polgárok nagy tömege gyűlt egybe, hogy a ténykedés szemtanúi legyenek. A kincstári kiküldött bemutatván felhatalmazó levelét, s kihirdetvén a kegyes kir. rendeletet, a kegyes-tanítórendet, mint a boldogult primás valódi örökösét, hagyományának birtokába helyezte.

Az egybegyűlt polgárok egyike, az ágostai vallású Kecskés István tiltakozott az ellen, hogy a piáristák ugyanazon kiváltságokkal lépjenek birtokukba, mint a minőket a boldogult primás élvezett. Néhány szőlőről volt ugyanis szó, mely Kecskés úr szerint polgári és hegyi adónak lenne alávetve.

Miután a beiktató kir. biztos a tiltakozásra nem reflectált, a kegyesrendi adminisztrátor, nem akarván ezt szónéklül hagyni, azt válaszolta, hogy a kegyes-tanítórend a kir. leirat értelmében a primás ingatlan hagyatékát ugyanazon szabadalmakkal, kiváltságokkal és terhekkal vette át, melyekkel azokat a volt érsek nemcsak jelenleg, hanem jövőben is birta volna.

Másnap Grinádon és Bazinban történt az ottani vagyonba való beiktatás.

A kir. biztos Pozsonyba visszatérvén a beiktatásról szóló bizonyítványt július 15-én küldötte meg a hagyományt átvett adminisztrátornak. *)

*) Ego Stephanus Gosztony, Sacrsmae Caes. R. Mattis, Incl. Camerae Hung. Officinae Rationariae Iuratis Notarius, Recognosco per praesentes, quod mediante gratioso decreto Camerali, Adm. Rndm. P. Andream a Conv. S. Pauli Ordinis Schol. Piar. professum et Procuratorem in bonis AEppalibus S. Georgiensis tamquam legitimum et indubitatum Possessorem, in Praesentia certorum convocatorum attactae L. R. Cittis S. Georgiensis introduxerim et installaverim. Super quo praesentes recognitionales meas, eidam R. Patri extrodedi. Actum Posonii in Officina Rationaria Inc. Cam. Hung. Die 15-a Julii Anno 1685. Idem qui supra Steph. Ladisl. Gosztony.

Pár nap mulva kétség merült fel az iránt, vajjon a limbachi malom, mely az Illésházy-birtokhoz tartozott, de a beiktató levélben megemlítve nem volt, az érseki hagyományhoz számít-e?

Miután Bojár aziránt fölvilágosítást kért a beiktató biztos úrtól, ez azt válaszolta, „semmi kétség sem forog fenn, hogy az említett malom saját birtokához tartozik.“ Pozsony 1685. július 20-án Gosztony István.

Igy vette át Bojár adminisztrátor ezer fáradalmak és utánjárás után a már nagyon is leapadt Szelephényi-hagyománynak egy részét, most már adóssággal is terhelve, — mert az átvétel előtt ráfordított művelési költségeket, 996 forintot, is vissza kell majd téríteni az idei termésből, meg azután élni is kell, meg egy kissé berendezkedni. Telik-e majd mindezekre? Hoz-e annyi jövedelmet az új birtok?

Ily gondok között főtt a gazdálkodás után látó Bojár András feje, midőn képviselőnek választott a gorai lengyel tartományi nagygyűlésre.

A rendi nagy gyűlés befejeztével a rendfőnök, Halikovszky Ferencz egy Dominicus nevű római piaristát Rómába visszautaztában elkísért, és ez alkalommal Szentgyörgyön keresztül vette útját, hogy az újonnan alapított rendházat meglátogassa.

Tudomást szerezvén a társház viszonyairól, különösen az alapítvány elégtelenségéről kívánt Bécsben, lehetőleg a Felség előtt jelentést tenni.

Az alapítványi telkeket ugyanis túlságos magas áron, 44,967 forinton becsülték meg az átadás alkalmával, pedig azok ára a töröknek az országból való kiűzése után 20 ezer forintra szállott alá. És Bojár, a szentgyörgyi társház első helyettes-főnöke, noha a gazdálkodásban nem volt kezdő, mint ki a privigyei társház gazdaságát is éveken át vezette, az alapítványból legalább ez első esztendőben megélni nem bírt. Üres kézzel vette át a jószágot, a kipusztított szőlőket, a kiszarolt, elhanyagolt és terméketlen szántóföldeket és réteket; azoknak jókarba hozására pedig pénze nem volt.

A szentgyörgyi ház e bajain szeretett volna segíteni a gondos rendfőnök is, de az országos ügyekkel elfoglalt fejedelmet otthon nem találta, s így eredmény nélkül tért vissza Varsóba.

Bojár pedig elhagyatottságában házunk egy jó barátjához, Maholányi János báróhoz fordult segítségért, ki a legégetőbb szükség fedezésére 300 forintot adott kölcsön.

Ezeket befektetvén, a terméseredményével kecsegtette magát a sok megpróbáltatáson átesett házgondnok. De e várakozásában ujólag keservesen csalódott. Az 1685-iki termés minden tekintetben silány volt. Kisasszony napján nagy jégeső verte el a szőlők nagy részét, s a háznak mindössze 40 akó savanyú, rossz bora termett, mely alig fizette ki a ráfordított összeg harmadrészét.

Hasonló sanyarú gazdasági viszonyok között húzta ki a házfőnöki helyettes a második évet is, most már egy új rendtaggal, Rafael atyával ketten, s csupán abban keresett és talált némi vigasztalást, hogy a szentgyörgyi katolikusok buzgón látogatták az istentiszteletet, és hallgatták az ihletett egyházi szónokok szép beszédeit, melyeket ezek a helybeli plébános, Lipczák György megbízásából az „alsó templomban“ tartottak.

E templomot Bojár buzgó utánjárására még ez évi (1686.) augusztus 14-én kelt oklevéllel I. Lipót király adta át a helybeli kegyesrendi társháznak; s így a piaristák megmenekültek attól a tehertől, hogy a templom kulcsait mindannyiszor a plébános úrtól kérjék.

Lipczák ugyan szívesen bocsátotta azokat rendelkezésükre, de utódja Widmann, ki mellesleg mondva Bojárnak és társának köszönhető állását, csakhamar egyenetlenkedni kezdett ezekkel sok mindenféle okoknak miatta, ezek közt nem utolsó helyen állván, hogy a hivek bizonyára nem ok nélkül, szívesebben csődültek a piaristák templomába az istenigét hallgatni, mint a plébános úrhoz.

Csakhamar meg is indítá aknamunkáját a piaristák ellen Széchenyi György esztergomi érsek- és primásnál. A „jámbor szándékú“ férfiú t. i. azon mesterkedett, hogyan cserélhetné fel az ő templomát a piaristákéval; és céljának elérésére az eszközökben nem nagyon válogatott. Ha nem árulná el ravaszságát a levél, melyet az érsekhez intézett, s melynek sikere nem volt, bizonyára elítéli őt mindenki ama magatartása miatt, hogy a piaristák akkori ellenségeivel, az evangélikusokkal és az úgynevezett „Bertalan-társasággal“ is képes volt szövetkezni, mely társaság az alsó templomnak ismétli visszaszerzését tette feladatává.

De alattomoskodása és hamissága napfényre került, s ő nemcsak a plebániáról volt kénytelen lemondani, de Magyaroszágnak is örökre bucsut mondott.

A kezdet nehézségei.

Rendházunk tagjainak száma a közetkező 1687. évben újra megszaporodott és pedig Edmund atyával; mert ez év novemberében nyitották meg iskoláikat a piaristák az úgynevezett „iskolaházban“, mely a templommal együtt adatott nekik át.

Sok kellemetlenségnek lett forrása ez a templom melletti „Schulhaus“, és a mellette álló „residentia“ vagy „Kirchenhaus“, a miért a piaristák mindkét háznak, mint a templomhoz tartozóknak, birtokába helyeztettek.

Nem from ide a kellemetlenségeket, melyeket a nagyrészt evangélikus vallású városi hatóság a tanügy új munkásainak csupa irigységből okozott. Sok keserű panasz hangzott, sok tinta-festék fogyott az említett két épület és a Schulhaus alatti pinczehelyiség, a „kis“ meg a „nagy torony“, hát még a két rézdob miatt a nagy toronyban, melynek használatától a piaristák azért tiltották el a várost, nehogy ez jogot formáljon a toronyra, melynek birtokába őket ültette a Lipót-féle adományi oklevél.

Vádaskodások folytak mind két részről a primásnál és a kir. kamara előtt, és majd dorgáló, majd engesztelő levelek érkeztek mindkét hatóság részéről, de a békét helyreállítani nem egy könnyen lehetett, annál kevésbé, mert a sérelmek egygyel szaporodtak; a piaristák t. i. a „kis toronyba“ egy esengetyűt akasztottak az ifjuság összehívására; valahányszor ez megszólalt, a polgárok csapatokban tódultak a templomtérre, sürgetvén a esengetyű eltávolítását, mert a kis torony a városi örnek szolgált az előtt éjjeli tartózkodási helyül. Az egymás ellen való torzsalkodás csak évek múlva 1693-ban ért békés véget.)*

*) Álljon itt a primásnak egy levele a városi hatósághoz:

Bölc, körültekintő, igen tisztelt Uraim!

Tudomásomra jutott azon alázatos jelentés, hogy a várostokban lévő kegyes-rendi atyákat, kik oda ő felségének kegyes meghagyására beigtattak és bizonyos nemesi és szabad kuriákba helyeztettek, jogtalanul faggatjátok, és a templomhoz tartozókat, melyeket igazságos czimen t. i. ő felségének kegyeletes ajándékozásából általunk szabályszerűen kaptak, nem tudni, minő keresett ürügy és szín alatt jogtalanul visszatartva, semmiképen kiszolgáltatni nem akarjátok. Továbbá bizonyos, az iskolafalakra épített és az iskoláknak előcsarnokát képező tornyot, melyet ugyanazon szerzetesek a templommal együtt kaptak, magatoknak eltulajdonítjátok: az iskolai fegyelmet, melyet mostani időben maguk erejéhez képest, a bold. emlékü alapító elődöm és saját szándékom szerint, gyakorolni törekszenek, gonoszul akadályozzátok; végül a szabad kúriák

A következő (1688.) évben Bojár az ujonnan alapított breznyóbányai ház előjárójává tétetvén, Martin János, volt privilegyei házfőnök választatott meg szentgyörgyi házfőnöknek.

Ez minden gondját az elhanyagolt szőlők, szántóföldek és gazdasági épületek jókarba hozására és az adósság törlesztésére fordította. De minden szorgalma és iparkodása mellett sem birt czélt érni, úgy hogy kénytelen volt néhány egészen elhanyagolt szőlő művelését abban hagyni, a még használhatókat pedig elzalogosítani.

Szűk és inséges esztendő volt a szentgyörgyi kegyesrendiekre a következő 1689-ik is. A járási szolgabíró a limbachi malom után 32 forintnyi adót követelt és hajtott be karhatalommal. A ház a visszaélés ellen Pozsony megye törvényhatóságához fordult panaszlevelével. A vármegye május 25-ikén tartott generalis congregatio ülésében Tersztyánszky András, választott jegyzője által tudósította a házat, hogy a malomtól semmi adót sem tartozik jövőre fizetni, de a már behajtott 32 forintot vissza nem kaphatja.

Midőn 1691. jun. hó derekán a lengyel tartományi kegyesrend részére Rómából küldött Visitor Generalis Szt.-Györgyön keresztül utazván társházunkat is meglátogatta, ennek alapítványát alaposan megvizsgálván maga is belátta, hogy a rendtagok az akkori viszonyok és körülmények között Szt. Györgyön meg nem élhetnek, azért feltette magában, hogy az augusztus havában tartandó varsói tartományi gyűlésen ez ügyet bővebb tárgyalás alá fogja venni.

jogainak sérelmével az említett szerzetesektől a faizási jogot, mely rájuk mint jogos hagyományosokra, igaz és kétségtelen birtokosok- s tényleges urakra szállott, őket azonfelől szitkokkal illetve, elvonjátok; hogy mit lehessen ebből sejteni, mindenki könnyen kitalálja. A ki igazságot kér, annak joggal segédkezet nyújtani és kérését teljesíteni kell. Mi a fenemlített atyáktól alázatosan megkértünk, hogy őket a felhozott, általatok elkövetett méltatlanságok és faggatások ellen védelmezzük; a miért is jelen sorainkkal, főúrségi tekintélyünknel fogva, melyet Magyarországbán birunk, valamint ő felségének ránk ruházott hatalmánál fogva nektek komolyam meghagyjuk és parancsoljuk, hogy mindazokat, melyek a templomhoz tartoznak és általunk nekik átadattak, minden hozzátartozóival s jövedelmeivel együtt minél előbb átadni siessetek. Titeket pedig most ez egyszer kegyesen és atyailag intünk, hogy a felhozott jogtalan, az igaz kath. hit és ő felségének tekintélyével ellenkező ürgyektől tartózkodjatok: a megnevezett atyákkal, mint a városnak polgáraival és benlakóival illik, barátságosabban bánjatok. A kúriáknak jogait és szabadalmait épségben tartsátok, s mások által is megtartani iparkodjatok. Ha különben ellenkezőleg teendetek, tudjátok, hogy keményebben meg fognátok büntettetni. Pozsony, 1687. nov. 30. Titeket őszintén kedvelő Széchenyi György, eszt. érsek.

Az 1691. auguszt. hó első napjaiban tartott varsói tartományi gyűlésre a magyarországi kegyesrend részéről a privigyei házfőnök Mösch Lukács és a breznóbányai előljáró, a mi Bojár Andrásunk, mint a privigyei házi káptalanban megválasztott képviselő küldedett ki, hogy a magyarhoni kegyesrend javára teendő czélszerű intézkedésekről tanácskozzanak. Midőn a többi szerzetesi ügyek között a szentgyörgyi társháznak szomorú anyagi állapota is szóba jött. nehogy az összes alapítvány tönkre jusson, az egybegyűlt 24 káptalani tag titkos szavazattal oda nyilatkozott, hogy valamennyi telek, mint ezen háznak egyedüli alapítványa, egyházjogilag eladassék.

E határozatot a következő 1692. évi május elején Rómában tartott általános nagy gyűlés is helyesnek találván, annak végrehajtásával a magyarországi kegyesrendi házak kormányzására választott rendfőnöki helyettest, Mösch Lukácsot, a volt privigyei házfőnököt bízta meg.

A magyar rendházak akkor váltak el a lengyel rendtartománytól, és külön rendfőnöki-helyettes kormányzása alá helyeztettek Privigye székhelylyel. Mösch lett az első magyar főkormányzó helyettes; szentgyörgyi házfőnök pedig 1692. november 1-től fogva ismét a Breznóbányáról ide rendelt volt procurator, Bojár András.

A rendháznak ekkor már vagy háromezer forintnyi adóssága volt. Knabe András, egy szepesmegyei plébános-helyettes, különben sziléziai származású jámbor lelkű férfiú, hallván a szentgyörgyi ház sanyarú állapotáról, 2000 tallért = 3 ezer forintot ajándékozott, mely összeggel a társház összes adósságait kifizették.

Az adósság kifizetése után, nehogy a fáradságos szőlőművelés valamint a czélszerűtlen gazdálkodás a társházat újra adóssággá rántsa, az illetők, kik meg valának bízva, 1693-ban minden követ megmozgattak, hogy a társháznak ingatlan vagyona a tartományi és egyetemes nagygyűlés értelmében egyházjogilag eladassék. Először is ő felségéhez gr. Kollonich bibornok útján nyújtott be a rend folyamodványt, és ebben a templomhoz tartozó vagyont is kérelmezte. A Kollonich bibornokhoz intézett levél így hangzik:

Főmagasságú s Főt. Herczeg Bibornok Úr!

A lengyel tartományi kegyesrendtől való elválasztásunk után mely Főmagasságod közreműködése folytán történt, mi elhagyott árvák vagyunk, kik másunnan nem remélhetünk segílyt, mint felül ről a kegyelem atyjától, és itt e földön különös pártfogóinktól, mi

mi magyarhoni kegyesrendiek nagy szomorúságunkra mindnyájan tapasztalunk. Különösen pedig a legnagyobb szegénységben tengődik szentgyörgyi társházunk, melyet b. e. Szelepcsényi György, Magyarhon herceg-prímása alapított. Itteni létezésünk óta szegénységünk nem engedi, hogy a néhány szőlőt, melyek alapítványunkat képezik, haszonnal mivelhessük, hogy azok jövedelméből megélhessünk, sőt, amint Eminenciád előtt ismeretes, napról-napra nagyobb inségre jutottunk. Midőn most Eminenciádban nemcsak főbiztosunkat, és a Szelepcsényi-féle hagyománynak teljes kir. felhatalmazottját, de különválasztásunknak főindítóját, s a kir. kormányzéknek elnökét tiszteljük; azért bizton reméljük, hogy alázatos kérelmünk, melyet ő felségéhez benyújtani bátorkodtunk, Eminenciádnak hatalmas támogatása mellett, sikert fog nyerni. Eminenciádnak magas kegyeibe biztos reményünket helyezvén, hogy mint különös pártfogónk emlékiratunkat, melyet mellékelve ő felségéhez, legkegyelmesebb urunkhoz, felterjesztünk, melegen fogja ajánlani.

A királyhoz benyújtott emlékiratunkban meg volt említve, hogy a szőlőkön kívül a pinczében elhelyezett kétezer akó bor, melyet a kir. ügyész a katonaság részére leöglalt, szintén az alapítványi birtokhoz tartozott; számunkra csak az üres falak, elhanyagolt szőlők s tövissel benőtt szántóföldek maradtak, ennek következménye mostani sanyarú helyzetünk. Hozzájárult, hogy a kir. fiscus a szőlők megmiveltetésére fizetett költség fejében 994 frtnyi összeget követelt, s minket addig, míg ezen összeg kifizetésére magunkat nem köteleztük, a hagyomány birtokába beiktatni nem akart. A jelen inséges állapotot tovább nem tűrhetjük, mert ez szerzetünk kitűzött céljának nem javára, hanem kárára van. Miért is a római szt. szék beleegyezésével valamennyi, annyiszor említett telket kénytelenek vagyunk egyházjogilag eladni, azoknak árát tőkésíteni, hogy évi kamataiból megélhessünk, egyedül Istennek szolgálhassunk, s embertársaink hasznára tökéletesebben közreműködhessünk, és annyi teher és faggatástól jövőre meneküljünk. De ezen telkeket senki sem akarja megvenni, hacsak az Illésházy-féle ház hozzájok nem csatoltatik; de ha ezt is eladjuk, miután ez nekünk rendes lakhelyünk, nem lesz hová árva fejünket lehajtanunk, nem lesz, a hol szerzetesi foglalkozásainkat végezhessek. A jelen háború tartama alatt a lefoglalt borért, mely a hagyományozó akarhatja szerint bennünket illetett, már nem remélhetünk kárpótlást; miért is alamizsnaként kérünk ő felségétől egy polgári házat, a residenciát, mely templo-

munk közelében, iskoláink mellett van, hogy nekünk lakhelyül szolgálhasson. A megnevezett residenczia az ágostai lelkészek számára a város részéről rendes lakhelyül volt kitűzve, ámbár azt jelenleg a város némely polgárai tagadják s azt állítják, hogy e ház a város birtokához tartozik. — Erről szól ő felségéhez benyújtott alázatos folyamodványunk. Mély hódoló tisztelettel esedezünk, hogy kegyes és hathatós pártfogásával kérelmünket ő felségénél istápolni méltóztassék stb.

Ő felségének benyújtott könyörgő levelünkben kérelmünk a következő pontokban volt összefoglalva:

1. A Szelepcsényi György által alapított kegyesrendi atyák kéri a templom és iskolák melletti „Kirchenhaus“ nevű városi házat, mely az ágost. vallásu lelkészeknek állandó lakhelyül szolgált, úgyszintén a kántor és egyéb templomi szolgáltnak lakását.

2. Az ág. lelkészek, kántorok, igazgatók és egyéb szolgáltnak fizetését, mint a Szt. Háromság templomának jövedelmét.

3. Az iskolafalak alapjain belül fekvő pinczét, mit tőlünk senki meg nem tagadhat.

4. A Szt. Háromság templomához tartozó telkeknek régi leltárát, a miből kitetszenék, hogy nem minden hozzátartozónak jutottak birtokába.

5. A templom tornyát, valamint a kisebb iskolai tornyot és a rézdobokat.

6. Az összes birtokokat azzal a kiváltsággal, melylyel azokat bold. emlékü alapítónk, Szelepcsényi György bírta.

Alázatos kérelmünket ő felsége a király meghallgatván, br. Maholányi János, a kir. kancellária titoknokának meghagyá, hogy írásban kérje föl gr. Kollonich bibornokot, hogy ezen ügyet vagy maga, vagy egy kirendelt bizottság által elintézni sziveskedjék.

Ezen királyi meghagyás folytán a bibornok személyesen akart Szt.-Györgyre lerándulni, hogy az ügyet rendbe hozza, de az ország zavart állapota, mely folytonos munkálkodását és jelenlétét igénybe vette, meg nem engedte, hogy Bécsből távozhasson, azért szükségesnek vélt egy bizottságot teljes hatalommal felruházni, mely az említett ügyben eljárjon. E bizottságban valának gr. Erdődy Kristóf, a m. kir. kancellaria elnöke, br. Maholányi János és br. Szepte Bálint. Azonban ezek is el lévén halmozva teendőikkel, jelen magánügynek rendezése csak az év vége felé, december hó utolsó napjain került sorra.

1693. december 29. érkezett a bizottság Szt.-Györgyre, másnap december 30. vasárnap lévén, az istentisztelet bevégzése

után vette kezdetét a tárgyalás a polgárokkal, mely az nap czélhoz nem vezetett; estve az evangélikus község hívott össze tanácskozást, mely hajlandónak nyilatkozott az általunk kért ház helyett inkább más két házat a Balassa-féle nemesi kúriánk fejében cserébe adni. E fontos tárgyalásnál jelen volt Mösch Lukács, mint a magyar kegyesrend főkörmányzó helyettese is, a ki a főurak által létrehozott határozatba szintén beleegyezett.

A szentgyörgyi ev. polgárok a kegyesrendiek követelményeire írásban ekkép válaszoltak:

1. A községi ház, melyek némelyek helytelenül „Kirchenhaus“-nak neveztek, sohasem volt az evang. lelkészeknek rendes lakhelyük, hanem emberemlékezet óta mindenkor a városi községnek háza volt, a mint azt, úgy a kath. mint az evang. polgárok bizonyítják. Az evang. kántorok pedig az iskolaházban laktak, melyet jelenleg a kegyesrendiek bírnak.

2. A kisebb torony és az említett pincze sohasem tartozott a templomhoz, hanem kezdettől fogva a város tulajdona volt.

3. A díjazás, mely részint a harangozásból és jelenleg már a kegyesrendieknek átadott szőlők megmiveltetéséből, részint az ev. hívek vasárnaponként gyűjtött adakozásából állott, most már megszűnt.

4. A templomhoz tartozó telkeknek régi leltárára a polgárok közül senki sem emlékezik; hanem kéznél van a templomhoz tartozó tárgyaknak összeírása, mely Pálffy Nándor püspök és egyházi látogató meghagyásából szerkesztetett,*) s e szerint történt a telkeknek a kegyesrendiek számára lelkiismeretes átadása.

5. Ami a nagy tornyot, az abban elhelyezett órát, továbbá az őrállomási tornyot illeti, az tőlünk el nem tulajdonítható, mert e torony a városi község pénzéből épült.

6. A szabad (nemesi) telkekhez semmi közünk sincsen; a melyek pedig a polgári jognak vannak alávetve, azoktól a város méltán követelheti a maga adóját.

Szent-György városa részéről ezen ügynek rendezésére megbizattak: Kaydácsi Pál, városi bíró, Gilik Henrik, polgármester, Nagy János, Grottenaur Bernát, tanácsnokok, Heydler Menyhért, aljegyző.

A kegyesrendiek a polgárokkal jóbarátságban és egyetértésben akarván élni, a tárgyalásokba bele nem avatkoztak, nehogy magokra

*) Hihetőleg még 1673-ban, az átadáskor.

vonják a polgárok haragját; — azonban az ügynek igen jó szolgálatot tett Palugyay Gábor, az eszt. érsek összes uradalmainak igazgatója. Ez jeles rábeszélő tehetségével elmondá a polgároknak, hogy az érsek a templom mellett a kegyesrendiek számára lakházat akar építeni és az összes alapítványi birtokot 20 ezer forintért szándékozik megvenni, miről a herczeg-érsek és a kegyesrendiek között a tárgyalások már folyamatban vannak. Miután a polgárok ez úrnak szavára legjobban hallgattak, másnap szerencsésebben folytak a tárgyalások. A bizottság tagjai megvizsgálván az iskolahelyiségeket, a mellette levő községi házat és a Richter- és Wegher-féle két házat, azokat alkalmasnak találták arra, hogy egykor a kegyesrendieknek czélszerű lakhelyévé változtassanak át. Azonban az említett községi házról, melyet ő felsége a király 1686. évben a templom átadása alkalmával adományozó oklevelében a kegyesrendieknek adott, de ténylegesen még át nem adatott, a szentgyörgyi polgárok semmi áron sem akartak lemondani; készek voltak inkább bárminő más terhet és kötelezettséget magokra vállalni. Végre a kiküldött bizottság előtt a polgárok magok és utódjaik nevében visszavonhatatlanul örök időkre következő egyezkedésre léptek a kegyesrendiekkel:

1. A jelzett Szt. Háromság temploma az iskolákkal, hozzátartozóival együtt, valamint a két torony is, melyet a kegyesrendi atyák eddig is birtak, ezután is szabad rendelkezésökre hagyatik, de megengedtetik a városnak, hogy a nagy tornyot az óra igazítására és a rézdobok pergetése céljából használhassa. A kisebb torony azonban, mely a városnak szintén ékességül szolgál, s különösen arra való, hogy a benne alkalmazott csengetyű jelével a tanulók az előadásokra egybehívassanak, ezután is a kegyesrendiek birtokában maradjon; továbbá megengedtetik, hogy a kegyesrendiek idővel egészen a templomig maguk és tanítványaik szükségletéhez képest épületet állíthassanak.

2. Igaz ugyan, hogy az iskola melletti házat, valamint az iskolák alatti pinczét az említett atyáktól megtagadni nem lehetne, mivel e házat annak előtte is az ev. lelkészek lakták, mindazonáltal az említett atyák e házat a pinczével együtt a városnak birtokában hagyják.

3. Az említett polgárok és a község lekötelezi magát, hogy az átengedett szomszédház és pincze helyett más két házat, a Richter és Wegher-féléket hozzátartozóival együtt az illető birtokosoktól megveszi és a kegyesrendieknek átadja, hogy azokon magok számára

kényelmes társházát építhessenek, melyet minden rendes és rendkívüli polgári tehertől fölmentve, minden szabadalommal fölruháznak. — Ellenben a kegyesrendiek ígérk:

4. Hogy a Szelepcsényi-telkekből a városban a patak mellett egészen a város faláig terjedő elpusztult Balassa-féle nemesi birtokot, a hozzátartozó szőlőket és telkeket kivéve, a város és az egész községnek örök időkre átengedik saját rendelkezésére, végre

5. Ha az ev. vallású polgárok magoknak fentartanák a jogot, a templomot és iskolákat visszakérni, miként a templom átadása alkalmával nyilatkoztak, akkor a kegyesrendi atyák is megkövetelik a maguk teljes jogát a további intézkedésig.

Ez egyezkedés megerősítés végett ő felségéhez felterjesztetik királyi jóváhagyás végett, s ha onnét királyi pecséttel ellátva visszakérül, a kötelező feleket annyira terheli, hogy a feltételek megtartására katonai erőhatalommal is szoríthatók. Aláírva valának gr. Erdődy Kristóf, kir. kancellár, br. Maholányi János, kir. személynök, br. Szenté Bálint, Magyarország vicepalatinusa.

Azonban e kiegyezkedés az eszt. érseknek, ki különös pártfogónk és maecenásunk volt, nem igen tetszett, a miért a piaristák oly engedékenyek voltak. Azért ama tervről, hogy szőlőinket 20 ezer frtért megveszi, le is mondott, sőt azt sem akarta megengedni, hogy ingatlan javainkat eladhassuk. Ezen elhatározását társházunk főnökéhez intézett levelében nyíltan ki is fejezé.*)

*) A levél így hangzott:

Rndi in Christo Patres! Cogitaveram illam bonae memoriae AEppi Szelepcsényi foundationem in Sto-Georgio, quam ruinastis erigere; sed nec moderni temporis ratio permittit. Deus auferat, ut vel in minimo boni praedecessoris mei opus incoceptum inturbem, mutem et in diversum transferam, praeterquam quod senectus mea, non valet iam ad exercendam oeconomiam, in qua tota illa fundatio comprehenditur. Sufficientes vineas habeo in diversis bonis meis, quarum nullam curam possum habere, provisos procurant. Quid mihi cum Sto-Georgio, Grynavia, Bazinio? ut in illis locis vineas, quas vos desolastis et ruinastis reparare debeam? Igitur servate vobis eam foundationem, et vivite ex illa. Iam quoque quam stulte convenistis cum civitatensibus, cum clarum sit praedicantes habuisse illam domum, in quam statim potuissetis migrare, si necessum fuisset, quam tam leviter, inconsiderate et indiscrete neglexistis ulterius urgere, imo consensistis insipienter in adversum. Nolite me in hoc in posterum molestare, quia certe nec admittam vos. In reliquo eosdem diu bene valere desidero. Datum Posonii, 22. Dec. 1693. Vraram Patrum Rndarum benevolus Georgius Széchenyi AEppus Strigon.

Egyezkedések a várossal.

Az érsek nyilatkozatából világosan kitűnt, hogy a társház ingatlan vagyonát, melyet a rend neki 20 ezer forintért eladni készült, nem fogja megvenni.

Más vevő után kellett tehát látni. Mikor híre futott, hogy a Szelepcsényi-féle telkek eladók, országos mozgalom indult meg, több oldalról tárgyalások, egyezkedések, okmányok kicserélése kezdődött.

A társház főnöke meggondolván a sok kellemetlenséget, melyet a birtokok kezelésénél a városi polgárok részéről tapasztalni volt kénytelen, jónak látta magát a várost is alapítványi jószágaik megvételével megkínálni; az meggondolván a dolgot közgyűlésileg elhatározta, hogy összes vagyonukat kész megvenni.

Azonban midőn Mösch Lukács, kegyesrendi főkormányzó helyettes, és a házfőnök a városházára mentek, hogy az eladási feltételeket a városi tanácsal megbeszéljék, az alkú megakadt, mert néhányan városszerte azt elhíresztelték, hogy a kegyesrendiek az alapítványi vagyon eladása után a kapott pénzzel el akarják hagyni a várost.

De mihelyt tudomására jutott a városnak, hogy maga gr. Kollonich bibornok, ő felsége a király nevében az udvari kamarában és a magy. kir. irodában az alapítványi vagyon eladását pártolja s evégre előkelő tekintélyes férfiakból álló bizottságot nevezett ki, melynek elnöke Jaklin Balázs kancellár, nyitrai püspök, tagjai pedig Gillány György és Maholányi János, a Szelepcsényi uradalmaknak teljhatalmú rendelkezője voltak; Szent-György szab. kir. város a maga részéről felhatalmazta Kaydácsy Pál város bíráját és Heiszler Menyhért aljegyzőt. A társház főnöke pedig Bojár András a kegyesrendi főkormányzó helyettestől felhatalmazó levéllel volt megbízva.

A megkezdett tárgyalások szerencsésen folytak és be is fejeztettek, minek következtében a felhatalmazott rendtag, a bizottság urai és a város megbízottjai között következő sértetlenül, visszavonhatlanul és szentül megtartandó föltételek állapítottak meg:

1. Alapítványi tőkének húszezer rajnai forint és ezután járó öt százalékos kamat határoztatott, mely évenként két részletben u. m. Szt. Mihály és Gyümölcsoltó bold. asszony napján a társház főnöke által kiállított nyugtára fizetendő.

2. A fentemlített, bizottságilag átadott házak javítására kötelezte magát a vevő, hogy ezer forintot, 25 szekér követ vagy fát fog szolgáltatni.

3. Megigérte a vevő, hogy a város falain kívül fekvő Wolf-féle kertet 100 forintért rendelkezésünk- s használatunkra átengedi. Azonban a társház főnöke ez összeget soknak találván, Maholányi János kir. személynök a 100 frtot kifizette, s a kertet nagylelkűleg társházunknak ajándékozta.

Ezek valának a főpontok és feltételek, melyek a bizottság felterjesztésére királyi oklevéllel helybenhagyattak. Hogy e szerződés törvényerejére emeltessék s örök időkre biztosíttassék, a meghatározott rendtag az összes irományokat János Ferencz generális rendfőnök útján a Sacra Congregatiohoz beterjesztette, sőt maga a rendfőnök az összes ingatlan vagyonnak részletes jövedelmét s miveltetési költségét a bibornoki szentszéknek, mely a püspökök és szabályszerű szerzetesek vagyona felett rendelkezik, egy hosszú emlékiratban nyújtotta be.

A Sacra Congregatio meg akarván győződni az ügy igazságáról bővebb és valódi értesítés végett az esztergomi káptalan kormányzói helyetteséhez levelet intézett, melléje csatolván a kegyesrendi generális által beterjesztett emlékiratot is, tudakozódván az ügynek mibenlétéről.

Annyi sok munka- és fáradságnak eredménye tehát egyedül az esztergomi káptalan kormányzói helyettesének kedvező tudósításától függött. És ő tapasztalt s bölcs belátása szerint a következő lelkiismeretes tudósítást küldötte Rómába:

Főmagasságú és Főtisztelendő Urak, Sz. Congregationak legnagyobb tiszteletre méltó Főpapjai!

Főmagasságtoknak hozzám intézett levelét a szentgyörgyi kegyesrendiek Szelepcsényi György alapítványa ügyében a melléje csatolt s az említett szerzetesek által szerkeztett emlékirattal együtt kezemhez vettem. Megértém a Szt. Congregatio szándékát; azért kénytelen vagyok bevallani, hogy ezen alapítvány az eszt. érsek beleegyezésével, Szent-György városa és a kegyesrendiek között egyezkedés folytán azon álláspontra jutott, a mint az emlékiratban mondva van, hogy a kegyesrendiek az említett alapítványnak, (mely a mint mondva van csakugyan szőlők-, rétek és szántóföldekből áll) gondozásától fölmentve legyenek, és az évenkénti biztos kamatokat élvezve, azokat maguk hasznára és előnyére fordítva nyugalmat találjanak. Az említett alapítvány terméséből előbb még két szerzetes sem tudott megélni, most már ezen jövedelemből többen is elláttatnak. Méltó és igazságosnak vélem, hogy a Szt. Congregatio ezen

ügyben a kegyesrendi atyáknak kérelmét kedvezőleg helyeselni s megerősíteni méltóztassék.

Kelt Nagyszombatban 1694. okt. hó 2-án.

Főmagasságtoknak Krisztusban legalázatosabb szolgálja és káplánja

Dolny István, esztergomi Vicarius.

Az alatt, míg Rómából a szerződés végrehajtására az utolsó apostoli kedvező helybenhagyást vártuk, a bizottságilag nekünk juttatott két házba, melyeket előbb tetemes költséggel jó és lakható állapotba hoztunk, a szokásos beszentelés után okt. 4-én bevonultunk.

A várva várt apostoli megerősítés az esztergomi vicarius úrhoz csak 1694. december vége felé érkezett. Ő szentségéhez benyújtott kérelmünk meghallgattatván, a Sacra Congregatio a következő iratot intézte a vicarius úrhoz:

Sacra Congregatio Emrum S. Romanae Ecclesiae Cardinalium negotiis et consultationibus Epporum et Regularium proposita stante remissione libelli per Santiss. Dnum nostrum facta et attenta relatione Vicarii Generalis Strigoniensis eidem benigne commisit, ut veris existentibus narratis et postquam compererit in evendentem Conventus utilitatem esse cessuram facultatem concedendi praefata bona cum conditionibus et annuo canone supra expressis pro suo arbitrio et conscientiae oratoribus impertiatur: ita tamen, ut in instrumento consessionis plana eorundem bonorum cum confinibus et mensuratione inferatur.

Romae 3. Dec. 1694. J. Cardinalis Carpinus.

A. Altovius Secret.

Az esztergomi Vicarius Generalis megkapván a felhatalmazást 1695. január 23-án kelt oklevélben tudomására adta a háznak, hogy az alapítványi ingatlanokat tetszés szerint eladhatja.

A házfőnök a rend nevében át is adta a városnak a kikötött áron, illetőleg évi 1000 forint fizetés mellett az Illésházy-kuriát a jószágokkal együtt.

A szerződés pontjait megerősítés végett ő felségéhez is fel kellett terjeszteni. Minden szükséges kellék összeállítása után az oklevél a város pecsétjével felterjesztetvén, Kollonich bibornok felkérte, hogy a kérelmet támogatni sziveskedjék; és valóban a kérelemnek meg is volt a várt eredménye.

Mösch első magyar viceprovinciális.

Ugyanez évben (1695.) történt, hogy a rendtartományi nagygyűlés (generalis congregatio) határozata folytán a magyarországi kegyesrendiek a német rendtartományhoz csatoltattak; Magyarország pedig mint vice-provincia külön alkormányzó (vice-provinciális) alá rendeltetett.

Első magyar alkormányzónak választott a nagyérdemű Mösch Lukács, a volt főkormányzói helyettes, ki Sobiesky lengyel király gyermekeinek oktatója, a maga idejében sokat emlegetett és igen dicsőített férfiú volt.

Tudományos képzettségéről tanuskodnak hátrahagyott gyönyörűen illusztrált kézirati művei, melyek 200 év óta kiadóra nem akadtak. Ő részt vett Buda visszafoglalásánál is. Pálffy János Károly gróf altábornagy hozta magával az ostromló sereghez. Ott mint hadi mérnök tényleges részt vett az ostromban, s a tábor elhelyezésében az ő sikerrel bevált tervét fogadták el. Fővárosunk visszavételében tehát egy magyar piaristának kiváló nagy érdemei vannak.

E férfiú, ki majdnem minden évben megfordult Szentgyörgyön is, állott most a magyar rendtartomány élén, s neki köszönhető az a rohamos haladás és fejlődés, melyet a dúsgazdag Jezsuita-rend mellett a magyarországi piarista-rend felmutatni képes volt.

Csakhamar felvirágozott ez országsgazda. Az eszme, melyet Kalasanzi József szellemében zászlójukra irtak: „A szegényeket bízták mireánk, az árváknak vagyunk mi gyámolói“ — mindenfelé hódított, s ezer akadály, ellenséges áskálódás és rágalom ellenére is közkezdveltségnek örvendettek a nemzet e szerény napszámosai, kik a legszerényebb ellátással is meg voltak elégedve, s kik hazánk ama nyomorúságos viszonyai között valóságos áldásai voltak az országnak.

Szentgyörgyön is, amint új otthonukban, az említett és átalakított két házban letelepedtek, azonnal iskoláiknak berendezéséhez fogtak. Ez volt első gondjuk; a maguk lakása, most már úgy látszik öt rendtag számára elég szűk és kényelmetlen, nem zavarta őket, nem csökkentette buzgalmukat.

A következő, 1696. évben a római generális rendfőnök, Foci János Ferencz, Antal nevű titkárával, hivatalos látogatásai alkalmával Német- és Lengyelországban, a magyar rendházakat is meglátogatta. A mennybemenetel ünnepén, május 30. és 31-én Szentgyörgyön is

megfordult, mely alkalommal, mint a rendház vendégei, jelen voltak a német- és lengyeltartományi rendfőnökök is.

1697-ben a német tartományi gyűlésre Nikolsburgba Magyarország részéről Mösch és Bojár és még 2 képviselő választatott. Az alkormányzó Nikolsburgból visszatérvén, házunk főnökével szeptember 30-án Szentgyörgyre érkezett hivatalos látogatás céljából; s miután a római nagy gyűlésre Magyarország részéről képviselőnek választatott, maga helyett távollétében a szentgyörgyi házfőnököt Bojár Endrét nevezte ki helyettesnek, ki a reábizott házak kormányzását oly ügyesen vitte, hogy a római generális káptalan őt az 1698-ban meghalt nagynevű Mösch helyébe magyar alkormányzónak választotta; s mint ilyen először Szentgyörgyről 1701-ig, majd 1701-től 1709-ig Nyitráról kormányozta a már akkor terjedelmes magyar rendtartományt.

A Bojár utáni házfőnökök.

A szentgyörgyi iskolák felvirágzása Bojárnak és 1701. óta utódja, Eder Edmundnak idejébe esik. A tanulók száma ez évben 189 volt, tanerő az igazgató-házfőnökön kívül 4.

Szomorú idők következnek az 1707. évtől kezdve. A Rákóczy mozgalmak a protestánsokat újra felbátoríták a templom birtokjogát a maguk számára visszakövetelni.

Ámde az Ónodon összegyűlt rendek, ahol Jonáta Márton képviselte a házat, nem különben Rákóczy Ferencznek okmány-levele a rendet a templom birtokában hagyja.

A nagy küzdelem- és fáradsággal megtartott templom a következő 1708-évben majdnem egészen a lángok martaléka lett.

Május 8-án a városban tűz ütött ki, mely csakhamar a templomtetőre, az iskolaépületre és Kirchenhaus-ra is kiterjedt. — A harangok leolvadtak a toronyban, később a templom boltozata is bedőlt, magával rántván a szószéket, s összetörvén a fenyőfapadokat. A házfőnök e szörnyű katasztrófának áldozata lett.

Knabe házfőnök halála után az őszi gyűlésen Jonáta választatván meg házfőnöknek, ez minden ügyekezését a templom és társház felépítésére fordította. Bécsben és másutt járt segélyért, a Phasel és Ruiden nevű templomi szőlőket eladta, sőt az alapítványi tőkéhez is kénytelen volt nyúlni, hogy a templomot és rendházat újra felépíthesse.

1709-ben épült fel újra a leégett rendház, most már az úgynevezett Kirchenhaus-szal is megtoldva. Széchenyi György bibornok-érsek, ki ennek az épületnek könnyelmű átengedése miatt oly soká haragot forralt a piaristák ellen, visszaszerezte azt, s a tőle és Kürtöly püspökről nagy lelkűen ajándékozott pénzből azt a rendházzal összekötötték.

Az első pestis.

1710-ben okt. 3-án Jonáta, a társház második alapítója, az ekkor országszerte dühöngő pestisnek esett áldozatul. Ő a szentgyörgyi társháznak 1685. óta második rektor-halottja. Nagy mértékben garázdálkodott a dögvész Pozsonyban, hol 3680 emberáldozatot követelt a ragály. A pozsonyi urak többnyire Szentgyörgyre menekültek a veszedelem elől, mely e csapástól meglehetősen mentve maradt. Mindössze két ház volt itt befertőztetve; az egyikben ketten, a másikban hárman haltak meg.

Jonáta utóda Bonn Eustach lett házfőnök 1711-ben, ki azonban már egy év múlva alkormányzóvá tétetvén, a társház végleges felépítésének gondja 1712-ben Hrodovich Györgyre szállott. Ő kezdi meg egyuttal 1715-ben ama házfőnökök sorát, kik a helybeli rendtársak segítségével a felső templomot és a plébániát adminisztrálták.

Ez év még arról is nevezetes, hogy a pozsonyi országgyűlés Hrodovich utánjárása folytán a piarista rend meghonosítását mondotta ki, mely országgyűlési végzés III. Károlytól a 102. törvény-cikkben szentesített.

Az alapítványi birtok ismét az Illésházy család birtoka jut.

Szentgyörgy városa a Rákóczy-mozgalmak alatt igen szűk anyagi viszonyok közé jutott, s már 13 év óta nem fizette rendesen a birtoktólke után járó 1000 forintnyi kamatot. Adósság fejében 7 évi használatra át engedte a grinádi pataki malmot, nemkülönben a sörházat. Majd eladta egymásután a grinádi kuriát, a limbachi malmot, és a czajlai Csurillo-nevű szőlőt, rétet és pomáriumot, ez utóbbiakat 900 forinton Paluska György, bazini birtokos vásárolta meg.

És mivel alapítványi tőkénket is már veszély fenyegette, a rendfőnök felszólította Hrodovichot, hogy birja rá Illésházy Miklós grófot, az akkori kancellárt s az alapítványi birtok egykori urát, hogy azokat a várostól váltsa vissza.

De a gróf különösen kötötte magát a czajlai szőlőhöz, mely nélkül nem volt hajlandó a jószágokat visszaváltani. Paluska pedig nem kevesebbet mint 5 ezer forintot kért érte, mert úgymond, ő azt jó karba helyezte és kiültette. Végül abban egyeztek meg, hogy a város fizet 2 ezer forintot, a társház 1 ezret és a gróf ur 1500-at a nevezett szőlőért, összesen tehát 4500 forintot kapott Paluska azért a szőlőért, melyet 900 forinton vett.

Igy jutott az Illésházy-család 1716-ban márczius 16-án ismét birtokába a Szelepcsényi-hagyatéknak, melyet 9 évig a társház, és 22 évig a város birt.

Illésházy a birtokot 18 ezer forinton vette, melyből azonban a rendháznak csak 17 ezer jutott; ezret ugyanis Paluskának kellett kifizetnie a szőlőért. Ebből a 17 ezerből 8 ezret azonnal, a hátralevő összeget 1717. szeptember 18-án fizette meg a gróf.

A város 5 ezer forinttal maradt adósa a társháznak. Ez összeget a társház elengedte a városnak, s ez viszont avval hálálta meg a nagylelkűséget, hogy nemcsak tüzfát adott a mennyi szükség volt, hanem a két házat, melyben 1694. óta a piaristák laktak, (a Richter és Wegher-félét) egészen átengedte, hogy azt saját rendházukká átalakíthassák.

1719-ben Szentgyörgyön nagy drágaság, de igen jó bortermés volt; november 29-én pedig este 9 órakor nagy földrengés, mely az iskolaépület fedelét ledöntötte.

A kegyesrendi társház jelenlegi alakjában 1720-ban kezdett építtetni.

A három alapkő letétele ápril 12-én nagy ünnepélylyel történt. Az első a sarkon Illés János, esztergomi apát-kanonok tette le; a másodikat Ugriny György, bazini plébános és kerületi esperes, a harmadikat a szentgyörgyi Kerekes László.

A magyar piarista rend 1721-ben különválván a német rendtartománytól, Zajkányi Lénárd rendfőnök 1723. évi októberre hívta össze az első tartományi nagygyűlést, melyen a betegsége miatt akadályozott kecskeméti házfőnökön kívül már 19 előjáró vett részt. E nagygyűlésen választattak meg a rendfőnökkel Rómába küldendő rendi képviselők és pedig Kubránszky László nyitrai és Hrodovich szentgyörgyi házfőnökök személyében. A képviselők a rendfőnökkel Szentgyörgyről indultak ki római útvjakra 1724. évi márczius 11-én és csak június 12-én érkeztek vissza. Római generálisnak e gyűlésen megválasztatott a bécsi házfőnök.

Hrodovich 1724-ben Privigyére küldetvén házfőnöknek, helyét Szentgyörgyön Kubránszky János foglalta el, egy beteges, láztól gyötört férfi, ki már a következő év tavaszán, ápril 7-én meghalt. Helyét még e hó 22-én megválasztott Szlakovszky Benedek foglalta el.

Azonban üdvös működési köréből ez is már a következő, 1726. év tavaszán Nyitrára volt kénytelen költözni Kubránszky László házfőnök helyébe, ki a februárban meghalt Zajkányi helyébe rendfőnöknek választatott.

Épitkezések.

Történeteinkben az 1726. évig jutottunk. — Ez év június havában Szlakovszky Benedek a rendfőnökké választott Kubránszky László helyébe Nyitrára tétetvén házfőnöknek, helyét Szentgyörgyön ideiglenesen a már két évvel azelőtt itt rektorkodott Gallay Lukács foglalta el. Gallay törődött és beteges ember volt, s alig tíz havi működés után kénytelen volt hivatalát ismét Szlakovszkynak engedni át, kit itt már első rektorsága óta oly előnyösen ismertek.

Szlakovszky munka- és rendszerető férfiú volt, emellett kiváló szellemi tehetségekkel is megáldva, kiről forrásunk, honnan ez adatokat meritjük, azt mondja: musicus, arithmeticus, poeta, philosophus et theologus fuit eximius, docuitque omnes has artes et scientias pluribus annis cum plausu et fructu. In arithmetica autem ita facilis atque expeditus fuit, ut vix parem, superiorem vero in toto regno non habuerit. „Ratiocinii modus“ etiam a comitatibus receptus ipsius est opus. In oratione soluta nihil humile, nihil tumidum, sed ad Plinii gravitatem accedens; in arte poetica plane princeps fuit.

Ő mint házfőnök első sorban házunk építése körül szerzett maradandó érdemeket.

Mondva volt, hogy collegiumunk jelen formájában már Hrodovich második rektorsága alatt 1720-ban kezdett építtetni.

Felépítették pedig akkor az egész nyugati homlokzatot végig a főútcán a szomszéd özvegy Tuczenhalerné házáig, a piaristák jelenlegi bérházáig, 30 öl hosszúságban. Ezt az épületrészt új collegiumnak nevezték, ellentétben a régi vagy lengyel collegiummal, mely a templom mellett állott két házból, a Schulhaus- és Kirchenhausból keletkezett, és lengyel collegiumnak azért nevezték, mivel még a lengyel rendtartományhoz tartozó piaristáknak, Bojár Endre és társainak szolgált lakásul.

E két házból valamikép összetákolt épületben meglehetősen kényelmetlen lakásokban húzták meg magukat a tanügy munkásai, folytonosan zavartatva a nagyszámú tanulóifjúságtól, melynek ugyanazon épületben elhelyezett iskolahelyiségei szintén szűkeknek bizonyultak.

E bajokon törekedett segíteni a vállalkozó szellemű Szlakovszky azáltal, hogy az új épületnek a jelenlegi portától a sarokig terjedő részét is felépítvén, abban néhány szobát lakhatóvá tétetett. De a főuteza mentén elvonuló épületrész még nem volt berendezve.

Most már kényelmesebb lakások állottak a ház tagjainak rendelkezésére, úgy hogy a Szlakovszky után következett Roszinszky Ambró már a templom díszítésére is fordíthatta figyelmét. Azonkívül a hívek könyöradományaiból a templom jobb oldalán levő Szent-János kápolnát is, melynek kriptája egy ideig a ház tagjainak temetkezési helyül szolgált, 1734-ben teljesen újra és díszesen berendeztette.

Roszinszkynek a házfőnöki terhes teendőkön kívül még a theologia művelésére is maradt ideje, s ez irányú jeles művei akkorában általánosan el voltak terjedve.

Ez a közkedveltségű, szerény természetű és rokonszenves férfiú gr. Pálffy János nádor bizalmas embere, ki a Eszterházy Imre érsek által neki felajánlott oldalkanonoki stallumot esupa szerénységből nem fogadta el, bizonyára sok áldást hintett volna még Szentgyörgyön, ha elüljáróinak parancsára 1736-ban más működési térre nem utasítatik. Egy évi pihenés után ugyanis, melyre ernyedt lelkének szüksége vala, a tekintélyes nyitrai házfőnöki állásban látjuk őt még négy éven keresztül buzgólkodni, mielőtt teljes nyugalomba Rózsahegyre vonult, hol munkás életét végzé.

Utána Singler Zsiga, a jeles egyházi szónok és volt Rózsahgyi házfőnök, vette át a szentgyörgyi ház kormányzását, ki rövid három évi itt működése alatt is tartós nyomokat hagyott maga után nemcsak a házi gazdaságnak alapos rendezése, hanem azáltal is, hogy az emeleti utcái ablakokra ő készítette a zöld színre mázolt redőnyöket a főutczán végig; miáltal a ház sokkal szembe-tűnőbb, helyes külsőt nyert.

Belányi Hermenegild a templomnak a viharok által megrongált fedelét hozatta rendbe; a bástya melletti kertben pedig, mely három bazini-utcái háztelekből állott elő, ő emeltette a maig is meglevő három tornyocskát.

Az 1742-ben újonczmesterré választott Belányi helyét Neliszer Imre foglalja el. Ez, egy második Roszinszky, Isten házának díszét hordozván szívéen, a templom főoltárának díszítésére új tabernaculumot készíttetett, nemkülönbén a még Kollonics érsek által a mi gondozásunkra bízott Mária-kápolnát a pozsonyi úton egészen újra átalakíttatta.

Árvíz.

Neliszer idejébe esik a Szentgyörgy évkönyveiben emlékezetes nagy vízáradás is.

Az 1744. év tavasza hozta ránk e váratlan csapást azáltal, hogy a tömeges és gyors hóolvadás következtében a Duna jege megindulván, a roppant jégtorlódás oly áradást okozott, hogy Szentgyörgy környéke és városa egész a szőlőhegyek lábáig vízzel volt borítva. Házunkban az alsó folyosón, konyha-, étterem-, iskolahelyiségekben és a templomban is térdig ért a víz, melyet az áradás elvonultával nagy munkával és szivattyúk alkalmazásával kellett eltávolítani. A templom megetti kis patak nemcsak a felette levő hidakat hordotta el, hanem a szemközti mészárszék külső falát is, úgyszintén a mi kertünknek a patak mentében elterülő kőkerítését is ledöntötte. A falusi emberek marháit elvesztek, és az az évi termés teljesen semmivé lett.

Az új házfőnököknek, Laun Henriknek, első gondja volt a templomot újra kimeszeltetni, a megrongált oltárokat és padokat ismét rendbehozatni.

A plébániaügy.

Ugyancsak Laun rektorsága idejébe esik az odiosus plébániaügy is. Az eddigi házfőnökök Hrodovicstól kezdve egész Launig teljes 37 éven keresztül egyuttal helybeli plebánosok is voltak.

A városi hatóság ugyanis éppen az ev. vallású polgárok unszolására 1715. márczius 16-án avval a kérelemmel járult a hercegprímás, cardinalis de Saxonía Christianus Augustus ő emtiájához, hogy a helybeli kegyesrendi atyákat kegyeskedjék a plébániai teendők végzésével megbízni; azzal indokolván kérelmököt, hogy a csekély javadalmazás miatt, mely a helybeli plebánosi állással jár, ez állásra senkisémmé folyamodott.

A primás hajlandó lévén a szentgyörgyiek kérelmét teljesíteni, az ő kegyes meghagyására Pyber László, nagyszombati érseki vikárius és választott püspök 1715. ápril 10-én kelt felhatalmazó oklevelében Hrodovics György helybeli házfőnököt és presbyter-társait tényleg megbízta a plebániái teendők végzésével.

Jól tették-e a piaristák, hogy e megbízást elfogadták, fejtegetéseink során majd kiviláglik. Nem is említve, hogy a plebániából semmi vagy csak kevés haszna volt a háznak, tanácsos-e jótéteményt elfogadni ellenséges indulatú emberektől? Ki másnak kegyét élvezi, legyen elkészülve támadásra, mert biztos lehet, hogy ott és akkor éri őt szemrehányás, ahol és amikor nem is várja.

Úgy látszott, hogy a polgárok eleinte örültek, hogy világi pap plebánosuktól megszabadultak; bizonyára voltak kellemetlenségek akkor is, amint hogy lesznek mindenkoron. Nem is háborította a békés egyetértést a polgárok és piaristák között semmisem teljes 15 éven keresztül. Hivatásuk magaslatán állottak nemcsak a házfőnök-plebánosok, kik többnyire kiváló egyházi szónokok is voltak, de megfelelő segédekről is gondoskodott mindenkor a rendnek akkorában Nyitrán székelő kormánya.

Azonban 1730-ban történt, hogy egy Malik nevű hitehagyott polgár, különben nemes ember, ámbár halála előtt többször volt a mieink által felszólítva, hogy az általa elhagyott egyház kebelébe térjen vissza, megrögzöttségében állhatatos maradt, s meghalván, egyházi szertartás és minden harangozás nélkül csak hatodnapra temettetett el. Ez elegendő okul szolgált néhány demagog, szájaszkodó polgárnak, a híveket a piaristák ellen felingerelni; az evang. polgárok is nagyban szitották az elégedetlenség tüzét, és a parva scintilla nagy incendiumot okozott volna, ha a kegyelmes főpásztor, Eszterházy Imre hercegreprimás azt idejekorán el nem fojtja.

Összegyültek ugyanis a phariseusok és herodianusok, s több hamis vádat koholván a piaristák ellen, abban állapodtak meg, hogy a schwainzbachi plebánost, Rudinszky Andrást, megválasztván, felkéri a plebániái teendők végzésére.

Miután ez a házfőnöknek tudomására jutott, a templom gondnokával, Keller György akkori városbíróval azonnal Pozsonyba indult, s az érsektől fogadtatván, előadták a vádakat, melyekkel a házfőnököt illették: hogy a plebános hívei előtt nem grata persona, hogy a plebánia szőleit elhanyagolja és azok jóvedelmét az egyházi gondnok úr kénye-kedve szerint prédálja; a házfőnök ezt elnézi,

csak hogy a plebániától meg ne foszszák. (Ügylátszik az emberek mindig egyformák voltak!)

A házfőnök megköszönve a kegyelmes főpásztornak eddig irányunkban tanúsított szivességét, a meghatalmazást a primásnak visszaadta. De a nemes lelkű főpásztor annyira meg volt győződve házfőnökünk jellemessége- és hithűségéről, hogy az investitúrát tőle vissza nem fogadta, sőt újat állíttatott ki neki, mely a hercege-érsek haláláig szólt.

Hogy a felhozott vádak különben alaptalanok voltak, s hogy a plebániatemplomhoz tartozó vagyon lelkiismeretesen kezeltetett, megmutatta a még ez évben Szentgyörgyön tartott canonica visitatio. Kitént ez alkalommal, hogy az előző 1729. évi borter-mésből a plebánia pinczejében 150 akó fehér bor és 24 akó aszú; az az évi termésből pedig 110 akó új bor, összesen 284 akó bor van.

A vizsgálatot az érseki megbízott, Jelenfy János kanonok tartotta; ki meggyőződván a felhozott vádak alaptalanságáról, mind a házfőnöknek, mind az Úr szőlejében munkálkodó társainak elismerő köszönetét fejezte ki buzgó működésükért, melyet nehéz állásukban mindeddig kifejtettek, s férfias kitartásra serkenté őket a jövőben is.

Ugyanekkor történt, hogy az érseki biztos egyházi zenészeinknek, kik istentisztelet alkalmával a felső templomban is közreműködtek, a plebánia jövedelméből évenként 40 forintnyi összeget rendelt kifizetni.

Ismét 15 esztendő mult el csendben és békében, s a munka folyt nap-nap után megszakítás nélkül, s évkönyveinkből kimutatható, hogy a lelkipásztorok gondozása folytán a katolikus nyáj Szentgyörgyön mily örömdetes gyarapodást mutathat fel.

Dehát érdem s nem éppen szálla volt-e ez evang. polgáraink szemében?

Az 1745. év végén egyszerre hazánknak két jeles oszlopa, az egyháznak két kiváló főpapja fejezte be földi pályafutását. Mindkettőnek elhunytá nem csekély veszteség volt a magyarországi Kegyes-Tanítórendre is, mely mindkettőben legnagyobb jótevőjét gyászolja.

Pozsonyban eltemették a felejthetetlen emlékü gróf Eszterházy Imre herceg-primást, kegyes jóakarónkat és magas védnökünket: Kalocsán a szegények gyámolát, Patatics Gábor érseket, kinek emlé-

kezetét rendünk jeles tagja, Jegernyey József, fényes magyar beszédben ünnepelte az ország minden részéből oda tódult fényes és előkelő nagy közönség előtt.

Nagy pártfogóink halála csakhamar ismét felszínre hozta a pártszenvédeyek hullámaait, melyeknek tombolásával a szentgyörgyi házfőnök megküzdeni többé nem birt. Ellenségeink bátran emelék fel fejöket, és újra előállottak régóta szótt cseles terveikkel, mind eddig gondosan titkolt törekvéseikkel.

Több mint harmincz éves lekipásztorkodásunk ideje alatt sehol sem olvassuk, hogy egyenetlenkedés vagy éppen ellenségeskedés let volna a piaristák és a kerületi esperes között. Honnan most egyszerre a szörnyű gyűlölködés!

Házfőnökünk ez évben foglalta el hivatalát, s köztudomá szerint szelid lelkű, csendes természetű ember volt, ki nagy szavall helyett inkább hivatásának pontos teljesítésében kereste lelke megnyugvását. Elképzelhető, mily rosszul esett gyanútalan lelkének mikor arról kellett értesülnie, hogy aknamunkát folytatnak ellene.

Najmár János, bazini plebános és kerületi esperes, egy volt ezsuita pap, elérkezettnek látván a kedvező alkalmat, nagyban fűjt a követ a szentgyörgyi evang. polgárokkal a piaristák ellen. Tanácskozásra hívta őket össze, belevonván abba néhány katolikust is, arra birta őket, hogy világi papot kérjenek most plebánosul, figyelmeztetvén őket, hogy a jelen alkalmat, az érseki széküresedés semmi esetre sem szabad elmulasztaniok, ha czélt akarnak érni. Az is megígérte, hogy maga személyesen elmegy a nagyszombati érsek vikáriushoz, és ott kieszközli, hogy a szentgyörgyi plebániára pályáza hirdettessék.

Najmár szavának embere is volt. Tudva, hogy a primás halálával házfőnökünk megbízása lejárt, a pályázatot a káptalani vikáriussal kihirdettette. Najmár buzgó utánjárására pályázó elég jelentkező és Klenovics János schwainzbachi plebánost máris a biztos siker kilátásával kecsegtették.

Még le sem járt a pályázat, és a főtiszt. esperes úr már következő levelet intézte a házfőnökhöz:

Krisztusban szeretett főtiszt. Házfőnök Úr!

Sajnálom, de minthogy magam is másnak hatalma alatt állók azért főtiszt. Nedeczky István káptalani helynök úrnak meghagyás és rendelésénél fogva Nagytisztiségedet ezen levél kézbesítési idejét

kezdvé a szentgyörgyi plebániai hivataltól felmentem. Azon reményben vagyok, hogy Nagytisztséged társaival együtt az engedelmisség szent kötelezettségénél fogva, melylyel elüljáróinak tartozik, e kegyes intézkedéshez alkalmazkodni fog. Kérem, tudósítson jelen levelem kézbevételéről, ki egyébként vagyok főtiszt. Házfőnök Úrnak legalázatosabb szolgálja, Najmár János, bazini plebános, kerületi esperes.

Bazin, 1745. december 27.

A házfőnök, ámbár magában meg volt győződve, hogy ez intézkedés nem jöhet a vikáriustól, még az nap rögtön így válaszolt:

Főtisztelendő Esperes Úr!

Megértvén Főtisztségednek leveléből, hogy én és társaim Nedeczky István érseki helynök úrnak meghagyása- és rendelkezésből a szentgyörgyi plebániai hivatal teendői alól felmentettünk, ez ellen semmit sem tehetünk. Jelen levelemmel tudomására hozom, hogy Főtisztségednek utasító levelét mai nap délutáni két órakor kézhez vettem. Ki egyébként a boldogan lefolyt ünnepek után szerencsés új esztendőt kívánva, s magamat jóindulatába ajálva vagyok Szentgyörgyön 1745. december 27. Főtisztségednek Krisztusban legalázatosabb szolgálja, Laun Henrik, kegyesrendi házfőnök.

Egyidejűleg azonban kötelességének ismerte Laun az érseki vikáriust is felkeresni, s őt megkérni, hogy legalább a kinevezendő új primás intézkedéseig vezethesse a plebániai ügyeket, s alkalmilag felemlíti az esperes intézkedéseit. — A vikárius bámult a vakmerő önkényintézkedések hallattára, s megjegyezte, hogy volt ugyan szó a schwainzbachi plebánosról, de a káptalani helynök a plebániai adminisztrációt illetőleg semmiféle rendeletet sem adott ki; csupán a pályázatot iratta ki.

Az újesztendő másodnapja (1746. január 2-ika) vasárnapra esett. E napra volt kítűzve a szentgyörgyi plebános-választás.

A város birája, az evang. vallású Gillig András, a választógyűlést reggeli 8 órára tűzte ki, éppen a katolikus főistentisztelet idejére, s hat forintnyi büntetés terhe alatt minden képviselőt a városházára rendelt.

Az evangélikusok vezető szellemei, Gillig és Kecskés István uram, természetesen előre meg voltak nyerve Najmár ügyének. Pom-pásan működött a választógép. Katolikus képviselő mindössze 12 volt jelen, a többi, valamint maga a vallásos lelküleletű Keller polgár-

mester is, mint vasárnap rendesen, az istentiszteleten vett részt. A városházán pedig szótöbbséggel az volt eldöntendő, vajjon a piaristákat meghagyják-e a lelkipásztorkodásban, vagy új plebánost választson magának a város. Evangelikus polgár szavazott összesen 59, természetesen mind a piaristák ellen; a tizenkét katolikus polgár közül hat szavazott mellettünk, a másik hat ellenünk.

A katolikus plebánia ügye az evangelikusok szavazatával el volt döntve. Most következett a hármás jelölés az esztergomi káptalanhoz az új plebános kinevezése érdekében. A pályázók közül első helyre jelöltetett Kubovics Tamás vistuki, második helyre Gratia József galgóczi, és harmadik helyre a már említett Klenovics János schwainzbachi plebános. A városi közgyűlés re bene gesta 11 órakor véget ért.)*

* A gyűlésről a következő felirat intéztetett a káptalanhoz:

Illustrissimi ac Reverendissimi Domini, Domini Patroni nobis gratiosissimi!

Quandoquidem piae reminiscendae Celsissimus Sacri Romani Imperii Princeps Emericus e Comitibus Eszterházy de Galantha, Archiepiscopus Strigoniensis et Primas Regni Hungariae ad multifarias Reverendorum Patrum Piarum Scholarum instantias administrationem parochiae S. Georgiensis ad dies vitae suae tenendam benigne resolvisset; quare interventa funesta Ejusdem et luctuosa morte, administrationem parochiae ad dioecesanos alumnos devolvi deberet; quod id ipsum ex intimato Admodum Reverendi Domini Vice-Archi-Diaconi et Parochi Civitatis Baziniensis intelleximus ea cum declaratione, ut nos Venerabili Archi-Capitulo tres idoneos pro attacta parochia aptos viros ecclesiasticos pro nempe fungendo munere parochiali praesentemus et denominemus: juxta ejus tenores et continentias in concursu communitatis producti et communicati, placuit eidem communitati tres sequentes pro attacta functione candidare, Venerabilique Capitulo humillime transmittere, ut: 1-num Dominum Reverendum Thomam Kubovics actualem Parochum Vistukiensem, 2-dum Dominum Reverendum Gratia Plebanum Galgoeciensem, 3-um Joannem Klenovics Parochum Schwantzpokiensem denominandos esse volumus. Pro qua electione novi parochi sequentia data sunt vota: utpote pro confirmatione Patrum Piaristarum vota data sunt ex parte Catholicorum numero 12, pro neo-eligendo parcho numero 6. Ex parte vero Aecatholicorum pro Patribus Piaristis nulla tulerunt vota, verum pro novo eligendo ecclesiastico parcho praefati Aecatholici dederunt vota numero 59. Quae omnia in forma demissae informationis Venerabili Archi-Capitulo humillime praesentamus, gratiosaeque Ejusdem dispositioni negotium praesens submittimus. Qui etiam favoribus gratiosis nosmet ultroque perdemisse commendamus. Illustrissimarum et Reverendissimarum Dominationum Vestrarum in S. Georgio 3. Januarii 1746. humillimi servi: judex, senatores et jurati cives Liberae Regiaeque Civitatis S. Georgiensis.

Azomban az eljárást a katolikusok a maguk részéről sérelmesnek találván, Keller polgármester vezetése alatt másnap gyűlést tartottak, melyben egy szívvel-lélekkel azt határozták, hogy a városi határozat ellen sérelmeik orvoslása érdekében feliratot intéznek nem-csupán a káptalanhoz, noha ettől ügyükben semmi jót nem vártak,*)

* A katolikusoknak az esztergomi főkáptalanhoz benyújtott felterjesztése így hangzik:

Illustrissimi ac Reverendissimi Domini, Domini Patroni Nobis Gratio-sissimi!

Humillimo repraesentare necessitatur apud Venerabile Archi-Capitulum, quanta in dissensione vigeamus cum Acatholicis civibus nostris ratione novi eligendi parochi. Quandoquidem Dominus Judex Noster Andreas Gillig Acatholicus non observato juris ordine citra mentem legum praeterita die Dominica sub ipsis Divinis propria autoritate sub muleta florenorum 6 magistratui et toti communitati ad curiam praetoriam conventum indixisset, in qua congregatione et frequentia civium Acatholicorum, Catholicis plurimis in ecclesia existentibus vota pro eligendo novo paracho excipi curasset, modalitate quippe ista: An Reverendos Patres Scholarum Piarum pro paracho confirmare, vel vero novum eligere velint? qua votizatione peracta senatus Acatholicus et cum eo cives adhaerentes pro novo introducendo paracho vota sua, Catholici vero pro confirmandis Patribus Piaristis tulerunt; quod idipsum ex transmissa informatione ipsorum sub sigillo civitatis emanata non ambigimus uberius intellexisse Venerabile Archi-Capitulum. Contradicendo igitur cives Catholici ex ratione non habiti fundi unde parochus solveretur, Acatholicorum concluso et determinationi reservando ultronee quoque protestandi facultatem ratione dotis ecclesiae, ex qua Domini Acatholici novum parochum absque ipsorum concursu solvendum esse cuperent: Extemplo ideo Dominum Consulem Joannem Köller Catholicum etInspectorem (qui sessioni huic non inter erat) cives praefati Protestantes adiverunt, negotium hocce citra mentem et voluntatem ipsorum ex parte Acatholica conclusum retulerunt. Quare Dominus Consul sequenti die Lunae mane senatores Catholicos, tribunum plebis aliosque juratos cives ad se convocando circumstantialiter informari petiit, quidnam in sessione illa die Dominico sub Divinis celebrata conclusum sit? reiterarunt omnes et singuli suam protestationem super concluso Acatholicorum; nam contentos semet declararunt cum Reverendis Patribus Piaristis; et ideo instamus quoque apud Venerabile Archi-Capitulum, quatenus dignetur idem Venerabile Capitulum nos suppressas oviculas ultronee sub cura et custodia Reverendorum Patrum Piaristarum relinquere, eosdemque in functione parochiali confirmare; sed et futuro Archi-Praelato Suo benigne commendare; quousque nempe Dominus Deus modum aliquem novum parochum intertenendi nobis monstraverit. Nam Domini Acatholici provocant se ad dotem ecclesiae, ut inde solvatur parochus, quod id ipsum contra mentem legum et jura ecclesiae cederet, quam ipsorum intentionem in mera invidia fundatam, quod nostra industria excultivatis ex vineis aliqualis proventus

hanem a magyar kir. kamarához is, kérvén azt, hogy érdekükber az esztergomi káptalannál közbelépni szíveskedjék. — Feliratukbar felhozzák a többi között, hogy a piaristák már 1715 óta minder fizetés nélkül csupán mérsékelt stolailletékek mellett kifogástalanu teljesítik lelkészkedő hivatásukat; ez idő alatt a plebániához tartozó 14 szőlőt jó karba hozták; a templom megrongált födelét nagy költségen Bécsből szállított cserépszindelylyel fedették; az istentisztelethez fényes egyházi ruhákat szereztek; a (felső-) temető dűledező falát, a templom rongált orgonáját alapjában rendbehozatták; az iskolaépületet és a harangozó házát egészen újra építették, s a lelkészi lakot is újra fedették. — Mindez a Szenczy elnöklete alatt tartott *visitatio canonica* jegyzőkönyvében pontosan feljegyezve látható. — Végül felemlítik amaz eléggé jellemző körülményt is, hogy éppen az evang. polgárok, kik most az ellenmozgalom élén állanak kérték annak idején (1715-ben) a herczeg-prímást, hogy a katholikusi lelkészkedéssel az itthelyi kegyesrendieket kegyeskednék megbízni, s hogy a városi polgárok közötti békés egyetértés fentartása ezután is csak kérélmek teljesítésétől várható.*)

emergat, altae Venerabilis Capituli censurae humillime substernimus. Nani si praefatae vineae sub eorundem dispositione essent, maneren desolatae, ut antea novercali sub directione constitutae erant Nullus enim zelus promovendi cultus divini ad hoc eosdem stimulat; verum ut e rudibus reditiva nostra ecclesia suis privetur beneficiis. Quare dum ultronee respectu praemissorum postulorum nostrorum apud Venerabile Archi-Capitulum humillime instaremus, nosmet gratiis et patrociniiis, paternaeque protectioni nos et negotia humillime commendamus, perseverantes Illustrissimarum ac Reverendissimarum Dominationum Vestrarum in S. Georgi 3. Januarii 1746. humillimi servi consul, senatores, communitas Libera Regiaeque Civitatis S. Georgiensis Romano Catholica.

* A magas kamaratanácsához intézett feliratuk imígy szólt:

Excelsum Camerale Consilium, Domini, Domini Patroni benigne Gracissimi!

Quanta in dissensione cum A catholicis civibus nostris ratione nov eligendi et per eos introducendi parochi convivamus, justo stimulat dolore e querimonia Excelso Camerali Consilio humillime repraesentare necessitati Qualiter Dominus Noster Judex Andreas Gillig cum senatoribus reliquis e communitate A catholica contra nos exiguo numero constitutos Catholico instituant controversias, pacem et tranquillitatem turbent seposita boni public ratione: Quod nimirum Reverendos Patres Piarum Scholarum, qui ab ann 1715. hucusque fideliter et zelose in parochiali munere existentes curar animarum nostrarum habuerunt, nocte dieque obligamen suum contestati ita

ut nec unus in extremis constitutus per incuriam et neglectum eorundem sine sacramentorum usu et participatione ex hac vita decessisset, quorum necessitatem Acatolici non habent; et ideo ex ratione interveni funesti obitus Celsissimi Principis et Archi-Episcopi Strigoniensis eosdem Patres contra nostram voluntatem et data pro ipsis vota exturbare intenderent et novum parochum installandum Venerabili Capitulo Strigoniensi expeterent, de salario autem ipsius altum silent; cum nullus fundus penes civitatem istam pro exolutione parochi innocens extaret, verum provocantes se ad dotem ecclesiae, quam superioribus annis per neglectum vinearum ecclesiae dilapidarunt, rursus quoque industria nostra ad statum priorem reductam per introductionem parochi evacuent, temerariam eorundem subtilitatem et zelum mirari necessum est. Nam non observato legis cursu citra mentem sub Divinis die Dominico sessionem ad curiam praetoriam ratione praetensi parochi Dominus Iudex Andreas Gillig celebrari fecit et quidem sub muleta florenorum 6 observandam: occasione cujus sessionis pars Acatolica spretis Patribus Piaristis pro novo eligendo parocho ecclesiastico vota dederunt, Catholicis vero desuper protestantibus, non curata eorum protestatione, conclusa sua sub sigillo civitatis, ex quo sigillum civitatis praefatus iudex haberet, Venerabili Archi-Capitulo demissa adulatione transmiserunt, cuius par in annexis sub litera A, nostrae vero informationis et instantiae praelibato Venerabili Capitulo scriptae sub litera D signantur, humillime praesentamus detegentes, quod attackti Reverendi Patres maxima in necessitate anno 1715. ad instantiam totius communitatis parochialia munera ferenda sine solutione et stipendio annuali, verum pro sola stola, quae exiguum importat, hucusque administrarunt, pro quorum confirmatione nomine civitatis deputati exmissi Dominus Paulus Kajdácsy et Stephanus Keeskés Acatolicus cum instantia ad piae reminiscendae Eminentissimum Cardinalem e Ducibus Saxoniae Archi-Episcopum eotum Strigoniensem, Regnique Primatem pro confirmandis Patribus Piaristis demisse instando, voti sui implementum obtinuerunt; sed et post obitum eiusdem praememorati Principis, apud Celsissimum pie defunctum Principem Archi-Episcopum Strigoniensem Emericum e Comitibus Eszterházy de Galantha pars Catholica pro Patribus Piaristis institit, quae etiam favorem resolutionem, Patrumque confirmationem in obeundo munere parochiali, ad dies tamen vitae suae duraturo a Sua Celsitudine obtinuit. Nam nullus fundus exolutionis parochi, veluti nec modo, esset penes civitatem reperibilis, quibus annis et temporibus vineae ecclesiae omnes desertae, quae non ex vitibus, sed meris dumetis constare conspicebantur: Ecclesia tota ruinata, nullus apparatus ita, ut sacerdos nec albam pro celebrando Sacro habuisset: Musica nulla, ubi nunc beneficio Patrum Piaristarum solennis haberetur: Muri coemeterii in meris ruderibus diruti, schola et domus campanatoris solo aequatae, parochia sine tecto, organum destructum, quae omnia Deo auxiliante per nos solos Catholicos exiguos cives ad perfectum statum redacta sunt, ita ut templum imbricibus Vienna magnis sumptibus comparatis et devectis noviter tectum, coemeterium ampliatum et novo muro cinctum, schola et domus campanatoris noviter aedificata, parochia tecta et interne reparata, altare novum, apparatus casulae et alia accessoria ad aram pertinentia condecenter procurata, organum reparatum, vineae 14 ad statum reductae, quae omnia haec aliquot millia

Az esztergomi főkáptalan (talán mert az ő jelöltje hiányzott a névsorból), január 5-én kelt leiratában felszólítja Szentgyörgy városa polgárait, hogy kegyúri joguknál fogva csupán példás életű és alkalmas egyéneket terjeszszenek fel; különben patronátusi joguk mellőzésével maga a káptalan fog számukra plebánost kinevezni.*)

constiterunt, quae per praedecessores nostros utriusque religionis producta per saeculum non fuissent. Super quibus visitatio ecclesiae Reverendissimi Domini olim Szenczy uberius docebit, ubi tamen benedictione Divina suffragante non obstantibus hisce fatalibus annis in cassa pro excultivatione vinearum, aliarumque expensarum in paratis numeraret ecclesia florenos 600, sed et ex procreatione hujus anni urnas 127 et 3 urnas Auspruch, quae omnia Domini Acatolici sibi subicere quaerunt consumenda; nam nulli dubitamus in eo, ut si quis novus installaretur parochus, de provisione subsistentiae per civitatem nullo modo consolatus, ex sola stola minime vivere posset, verum privilegialis dos Ecclesiae (quae illaesa esse debet) rursus pateretur, omniaque priori ruinae subjicerentur. Quod si vero Reverendi Patres Piaristae ultronee pro sola duntaxat stola serviverint, speramus in Deum firmiter, quod si fertiliores secuti fuerint anni, etiam capitale aliquot (ex cujus interesse parochus fundum solutionis haberet) congregaremus, tandem etiam jus patronatus justo titulo non amplius Acatolicos, verum penes Catholicos manere debere speraremus. Hinc humillime instamus apud Excelsum Camerale Consilium, quatenus nos orthodoxae Romano-Catholicae fidei asseclas cum tota plebe ad mille animas sacramentis utentes in bona intentione nostra contra impetitionem adversariorum benigne protegere, Patresque Piaristas apud Venerabile Archi-Capitulum Strigoniense, quam et noviter installandum Archi-Episcopum ultronee commendare, ut prouti lucusque zelose pro gloria Dei et incremento fidei Catholicae in vinea Domini laborarunt, ex post etiam cum suppressione Acatolici impetus pro salute animarum nostrarum veri pastores possint militare. Pro qua gratia et benigno erga nos et eosdem patrocínio demonstrando, Deum ter optimum et maxime pro Ejusdem Excelsi Consilii Regii Cameralis incolumitate exoraturi manemus in demissa subiectione perseverantes Excelsi Cameralis Consilii humillimi devoti servi consul, senatores et communitas Catholica Liberae Regiaeque Civitatis S. Georgiensis.

* Ime a káptalan levele a városhoz :

Perillustres, Generosi ac Circumspecti Domini Nobis Colendissimi, Observandissimi!

Postquam in legitime de facto vacantem Liberae Regiaeque Civitatis S. Georgiensis parochum trium Dominorum plebanorum modernum quippe Vistukiensis Thomae Kubovics, Galgocziensis Josephi Gratia, demum Schwantz-pochiensis Joannis Klenovics praesentatoriae, subscriptione ordinarii Domini Judicis, potiorumque Dominorum Senatorum et communitatis in curia praetoria munitae atque sigillo ejusdem Liberae Regiaeque Civitatis authenticatae et roboratae ad nos delatae extitissent, non absimiliter praetitulatarum quoque

De megjött a magas kamara válasza is szintén a városhoz intézve, mindjárt január 8-án, melyben azt ajálja a polgároknak, hogy „hagyják meg a piaristákat a plebánosi tisztségben, kik azt eddig is oly dicséretes buzgósággal és minden díj nélkül viselték; egy világi pap alkalmazása pedig tetemes költséggel fogja terhelni a várost, mely jelenleg különben is szűk anyagi viszonyokkal küzd.“*)

Dominationum Vestrarum e diametro tamen oppositas subsequenter percepimus; quare ne catenus resentientibus partium votis nos quoque illico deferre existimemur, praesentibus per prius eisdem praetitulatis Dominationibus Vestris officiose innuendum esse duximus, quatenus eadem etiam praetitulatae Dominationes Vestrae vota sua potiori parti sub sigillo communi expressatae concorditer adjungere et personas idoneas et exemplares quascunque demum etsi numero pluras votis communibus deligere, atque in conformitate juris patronatus indilate praesentare velint; in casu etenim contrario persistentibus ultro citroque hisce dissentientibus animis, veluti in talismodi circumstantia fieri assolet, salvo jure patronatus necessarias eatenus dispositiones nos quamprimum facturi sumus. Qui in reliquo cum nostri commendatione permanemus Praetitulatarum Dominationum Vestrarum Tyrnaviae 5. Januarii 1746. Ad officia parati Capitulum Strigoniense.

* A magas kamarának a városhoz intézett levele szószerint így hangzik:

Prudentes ac Circumspecti Domini, Amici Nobis Honorandi. Salutem et officii nostri promptitudinem!

Ex certa fide digna relatione displicenter intelligere debuimus, qualesnam in Libera et Regia Civitate ista S. Georgiensi intuitu novi eligendi parochi exortae sint et adhucdum vigeant dissensiones et inconvenientiae, ubi videlicet nonnulli inquieti animi cives, imo etiam quidam senatores nulla habita boni publici ratione, in id conspirare non dubitarunt, ut Religiosi Patres Piarum Scholarum ab administratione parochiae amoveantur, novusque parochus ecclesiasticus introducatur, idque praetextu eo, quod recenter fatis functus piaae memoriae Princeps Archi-Episcopus Strigoniensis, qua Dioecesanus administrationem parochiae dictis Patribus ad dies tantummodo vitae suae resolverit; quae tamen ratio vel ex eo nullum haberet locum, ex quo certum esset, quod sicuti memoratus Princeps Archi-Episcopus consensum ultra dies vitae suae extendere non potuit, ita nullatenus ex hinc inferri quiret, quod post obitum suum mentionatos Patres a munere parochiali amotos habere voluerit, vel successor Dioecesanus eosdem denuo confirmare non possit. Cum autem non minor ratio pro stabiliendis iisdem Patribus nunc, quam antehac fuerat, adesse comperiretur, probeque constaret, in quam extenuato statu civitas isthac adhucdum existat, quantisque debitis passivis involuta sit, his tamen non consideratis illi praesertim, qui aliis civibus praesent, ac in id, ut civitas ab oneribus suis relevari, et ad florentiorem statum redire valeat, prae reliquis magis intenti esse deberent, miserae communitati novos sumptus causare, peculiumque regionum

Hasonló irányú kérelemmel fordult a magas kamara az esztergomi káptalanhoz is, melyhez az ügy elintézése jog szerint tartozott.

Azomban Gillig jónak látta a kamara leiratát az új választások előtt titokban tartani: viszont a káptalan se hajolt a kamara kérelmére, s az espereshez intézett levelében utasítja őt, hogy azonnal haladéktalanul siessen Szentgyörgyre, s ott az ellenpártot, különösen Kellert igyekezzék az ügynek mindenkép megnyerni, s az összeállítandó névsorból a jelöltek közül a tót-gurabi plebánost kenne hagyják; mert az új praesentával csak így jöhet a káptalar szeme elé.

Különben, hogy lesz legcélszerűbb eljárni ez ügyben, az írást tegye magát érintkezésbe az említett plebános úrral; ettől „verbatenus“ fog informáltatni a káptalan szándékát illetőleg.*)

novis oneribus gravare ac inter cives turbulentias et dissensiones seminarum nihil pensi ducant, ubi tamen haud immemores esse deberent, in quanti necessitate saepe memorati Patres ad obeunda munia parochialia cum consensu totius communitalis vocati fuerint, qualiter iidem absque omni salario, stolae duntaxat sola contenti, parochiam illam a complurium annorum decursu zelose et exemplariter citra omnem defectum et cum pleno suorum parochianorum contentu administrarent, si vero parochus ecclesiasticus introductus fuerit, talis utique praeter ordinariam stolam de necessaria et competente subsistentia poverideri deberet; pro cuius accommodatione siquidem, uti informaremur civitas ista nullum fundum, praeter exiguum Ecclesiae dotem (quae tamen salva et illaesa manere deberet) haberet, consentaneum foret ejusmodi interrentionis parochi onus in miseris cives omnino devolvi debere, atque adeo ipsi civitati ex introductione novi parochi non quodpiam commodum, aspotius grave incommodum accessurum esse, sed neque etiam sperari posse ut medio unius personae ecclesiasticae cultus Divinus magis quam plurius religiosorum promoveatur, fideliumque animabus melius prospiciatur. Hi proinde ex rationibus Prudentes ac Circumspectas Dominationes Vestras amice ne serio commonendas esse habuimus, quatenus a praeconcepta introducend novi parochi intentione concomitanter a continuandis inter cives turbulentias et dissensionibus omnimode supersedere, repetitosque Piarum Scholarum Patre in ulteriori parochiae administratione sede vacante et eousque donec Civitas haec ad feliciorum statum pervenerit, mediisque parochum intertenendi provis fuerit, relinquere velint neque intermittant; secus necessitabitur Regia haec Camera in factum hoc, ejusque authores serio inquirere, talesque compertos qua internae quietis turbatores Suae Majestati Sacratissimae pro statuenda in eos condigna animadversione repraesentare. In reliquo Eadem Dominatione Vestras diu feliciter vivere cupimus. Posonii die 8. Januarii 1746.

* Ime a furfangos levél szövege:

Admodum Reverende Domine Vice-Archi-Diacone!

Ad subsequentes a Domino Consule et ei adhaerente parte quadam Catholicorum literas eidem Domino Consul rescriptum est, ut in praesentandi

Elég kényes természetű missiója volt Najmár esperes úrnak, de ő nem az az ember, ki ettől visszaretten.

Miután levelet irt mind Gillig- mind Kellernek, még az nap (jan. 6-án) sietett Szentgyörgyre, hol élő szóval is tudatta Gilliggel, hogy a káptalan támogatására bizton számíthatnak, ha a tót-gurabi plebánost is felveszik a jelölendők közé, s kéri Gilliget, hogy Kellert is törekedjék ez ügynek megnyerni, s őt rábeszélni, hogy az ellenmozgalommal, mely különben sincs a káptalan kedve szerint, hagyjon fel.

Kellerhez is elment az esperes, de miután nem találta otthon, egy furfangos levélben tudatta vele, hogy eljárása a káptalannak sehogy sem tetszik, „nec efficit, quod efficere nititur.“ — Ebédre is beinvitálta magát másnapra; de Keller neje betegségét hozván fel ürügyül, azt válaszolta neki, hogy becses személyét szívesen fogja látni, de a beinvitálást sajnálatára el nem fogadhatja.

Jól volt az összehívandó közgyűlés talaja elkészítve, melyben az időközben megbetegedett, sőt Najmár szerint, azóta tán már meg is halt vistuki plebános helyébe Brlik János, tót-gurabi plebános terjesztetett fel a káptalanhoz.

Márczius 13-án már tudathatta az esperes a város birájával, hogy Brlik ki van nevezve, s azért ennek beiktatása érdekében másnap Szentgyörgyre jön, szíveskedjék a bíró úr őt lakásán várni.

Másnap (márczius 14-én) reggel nyolcz órakor Najmár már az újonnan kinevezett plebánossal a házfőnökhöz állított be avval a kérelemmel, hogy a templom kulesait adja át, mit a házfőnök mind-

idoneis personis vota sua parti potiori sub sigillo communi expressatae adjunct; quam Vestra Dominatio Admodum Reverenda his perceptis, sepositis omnibus aliis curis ad S. Georgium illico excurrere ibique animos partium dissentientium quam optime conjungere atque praefatum Dominum Consulem de cohaerentia cum Domino Iudice et parte potiori communitatis in praesentandis exemplaribus personis serio commonere non intermittet. Quod tamen, ut quantocyus fieri queat, Dominum quoque Iudicem (qui de conatu suo non confusionem, sed indubie memorabilem laudem reportaturus est) quam primum adire atque ultronee etiam in propositis suis confirmare studebit. Ut tamen eo firmiter institutur negotium, Reverendum Dominum modernum Plebanum Tótgurabiensem sub authentico sigillo communitatis caeteris praesentatis adnumerandum Domino Iudici suadebit atque his omnibus perfectis cum nova praesenta sine mora Tyrnaviam venire non intermittet. Quae omnia uberius ex Domino Plebano Tótgurabiensi verbo tenus percipiet. Quae me in sacras ad aram preces commendando et maneo Admodum Reverendae Dominationi Vestrae Tyrnaviae 6. Januarii 1746. Addictissimus in Christo Frater Stephanus Nedeczky, Generalis Vicarius Capitularis.

addig megtenni vonakodott, míg erre vonatkozólag rendeletet nem kap az érseki helynöktől. Lett ismét besúgás és rágalmazás Najmár részéről mindaddig, míg a nyert felhatalmazás folytán a kulcsok át nem adattak.

A házfőnök hihetőleg más ok miatt is meg akarta kissé tréfálni az esperes urat, s szántsándékkal halogatta a kulcsok átadását, részint mert az esperes úr által használt fulmináns hang sértő volt, másrészt hogy a magával hozott és tusra betanított zenebanda működési teréről leszoruljon. Úgy volt ugyanis a dolog contemplálva, hogy az előmutatott és magasra emelt kulcsok láttára a ház előtt felállított zenebanda rázendíti a győzelmi tust. De míg az esperes úr fel- s alá lőtött-futott a collegiumból a felső templomig, mert a kulcsok fent tartattak, és ismét vissza, — anélkül, hogy a kulcsokat felmutathatta volna, — bosszúságában leszerelt, és a tusoló banda, anélkül hogy szerepét érvényesíthette volna, szép csendben elvonulót tartott.

Brik, míg az eddig lakatlan plebánia-épületet számára berendezték, nálunk talált szíves vendéglátásra. A választó scénák feledékenységre mentek, a hullámozó szenvedélyek lecsillapultak.

A város jubileuma.

1747. június 14-én volt száz éve, hogy kiadatott III. Ferdinánd király szabadságlevele, melyben Szentgyörgy a szab. kir. városok sorába emeltetett. Ennek emlékét a város díszes ünnepséggel ünnepelte. Az alsó templomban fényes isteni tisztelet tartatott, melynek végeztével a házfőnök egyházi beszédet mondott. Ezután a városházán díszülés volt, mely alkalmossal házunk egyik tagja, P. Aloysius tót concionator fenkölt ünnepi szónoklatában a város történetét esetelte ékes latin stílusban. A beszéd nyomtatásban is megjelent, s hozzá volt csatolva P. Venceslaus vicerectornak egy azt a napot és évet megörökítő táblácskája: egy saktáblaszerűen koczázott négyszög, melynek egyes koczáiban számok voltak; e számok bármely irányban: vízszintesen, függőlesen, mind a két diagonális irányában keresztezve is összeadva, mindenkép 1747-et adtak.

Este a város fényesen kivilágított, a házfőnök ablakában pedig egy gyönyörű transparent volt látható, mely az utcákat el-
 lépő emberáradat nagy öröme mindenféle színekben az uralkodó ház összes tagjainak neveit tüntette fel.

Calasanzi József beatificatiója.

Jubiláris esztendő volt a következő 1748. év is, melyben a Kegyesrend alapítóját, a navarrai uralkodó házból származott Calasanzi Józsefet a nagyemlékű XIV. Benedek pápa augusztus 7-én Rómában megjelent „Coelestis Paterfamilias“ című brevéjével boldognak neveztetni rendelé.

Bátran elmondhatjuk, hogy világszerte nyilvánult a rokonszenv a nagy férfiúnak ily szokatlan megdicsőítésére; részt kért rendünk örömében az egész katolikus Magyarország, melynek határain belül a boldoggá avatottnak rendje bámulatos gyorsasággal terjedt el. A hívők serege mindenünnen tódult a rend templomaiba, hol a reá következő év augusztus 10., 11. és 12-ik napjain országszerte hálaadó istentiszteletet tartottak. Nálunk Althan Mihály Károly vácsi püspök, ez időben érsek-helyettes, fényes segédlettel pontifikált, utána felolvastatta a hihetetlen számú búcsujáró nép, és a város előkelői előtt a pápai brevét, mely szokatlan lelkesedést, sokak szemében örömkönnyekeket fakasztott.*)

Jelen volt Zbiskó püspök ő méltósága, gr. Althan, a püspök öcsese, és igen sok előkelő vendég. Szent beszédekert tartottak Kom-pánics csesztei, s Brlik az itteni plebános.

Ép ily lélekemelő ünnepély volt a 20 évvel később t. i. 1768-ban ünnepelt canonisatio is. Számtalan vidéki vendég és a körmenetek árja teljes három napon keresztül úgy megtöltötte a várost s oly óriás számban hemzsegett utcákon és templomokban, hogy ehhez fogható ünnepélyt városunknak hétszáz éves története fel nem mutathat. — Szokatlan díszet öltött a kegyesrendiek temploma, melynek főoltárát és külső homlokzatát a megdicsőültnek virágkoszorús képe és nagy álló szobra díszítették. — A város is ünnepi színt öltött; a zöld

* Az országszerte nyilvánuló érdeklődés és lelkesedés bizonyosságául szolgáljanak e sorok, melyeket évkönyveinkből ide irtunk:

„Postquam Breve beatificationis b. Fundatoris sumptibus Provinciae Posonii recusum fuisset, illud e mandato A. R. P. Adolphi Nemesényi, Praepositi per Hungariam Provincialis, Excellentissimo Domino Joanni e com. Pálffy, regni Hungariae Palatino, omnibusque magnatibus, qui Posonii bene magno numero conveniant, singillatim oblatum est. . . . Incredibile memorat est, quanto applausu, quibus congratulationibus ubique acceptum fuerit, et in excelso locumtenent. regio consilio palam publicatum. Exemplaria reliqua per omnem Hungariam late sparsa, singulisque optimatibus, comitibus et liberis civitatibus distributa sunt, atque ubique summo honore et plausu excepta.“

ágak egész erdeje díszítette az utcákat, és kiválóan szép volt a templom-utca és az ünnepélyek színhelye, a templom-tér.

A város nagyérdemű polgármestere, Keller János György, ugyanez alkalommal ezüst mennyegzőjét, házunknak egy kiváló tagja, egyuttal rendünk nestora, Szokolóczy Venczel pedig arany-miséjét tartotta e szép és lélekemelő magasztos ünnep alkalmából. Szokolóczy volt a magyar piarista-rendnek első arany-misés papja.

Kellemetlenségek és csapások.

A Laun rektorsága után következett Neliszer házfőnök az akkor e vidéken általán uralkodott lázas ragálynak esett áldozatául. A jobb sorsra méltó s messze vidéken okszerű szőlőművelő hírében álló férfiú éppen nagypénteken (1751. ápril 7-én) az Üdvöztető halála napján adta vissza lelkét teremtőjének. Általános részvét kísérte őt sírjába nagyszombaton a feltámadási körmenet előtt. Megható volt a csend, melylyel a szertartás lefolyt; harangzúgás és énekharsogása nélkül vitték vállukon a városi hatóság legelőkelőbb férfiai az általán szeretett emberbarátot a rendház főutcai bejáratától az alsó templom melletti temetőbe, hol örök nyugalomra helyeztetett.*)

Utána Marsovszky Jenő következett a házfőnökségben, kinek tizenkét évig tartó különben gondos kormányzatát sok csapás és kellemetlenség teszi emlékezetessé,

A csapások közt első helyen említendő az 1754-iki nagy tűzvész.

Marsovszky ez évben rakatta ki az egész templomot szép négyszögű márványlapokkal, u. n. kölni kövekkel, midőn junius 26-án, Szent-Iászló előestéjén a város felső kapuján túl a 4-ik házban a plébánia házsorában tűz ütött ki. Láttására sokan tódultak ki és hozzáláttak az oltáshoz. Szerencsétlenségre nagy szélvész kerekedett egyszerre; s midőn a ház szalmafedelét vaskampókkal lerántották, a szél által felkavart lángok véstjósílólag száguldoztak házról-házra. A szalmafedelek szikrái egész az evang. temetőig röptek. Egy égő zsáratnok templomunk zsindefődelébe csapott, és csakhamar lángban állott templom, ház és gazdasági épület. Oltásról szó sem lehetett, a hőség akkora volt, hogy köze-

*) Ugyane hónapban mult ki és temettetett el a pozsonyi koronázó domban a nemzetünk történetében oly szép nevet kivívott hős Pálffy János nádor is.

lteni sem lehetett. Minden éghető anyag semmivé lett, házi és gazdasági felszerelésünk, még az udvaron levő ölfa és élőfák is hamuvá lettek. Hát még a templomtorony! Lehetetlen festeni a rombolást, melyet a tomboló és fékezhetetlen elem rövid idő alatt végbevitt. A földérlől a torony harangállványa is tüzet fogott; a harangok leolvadtak, tüzes anyaguk mint az égő láva a boltzat nyílásain át az orgonára ömlött, s azt elpusztítván az újonnan kirakott templomkövezeten végig folyt. Egyre dühöngött az orkán, és éjjeli 11 órakor már a templommal egy irányú bazini uteza, majd a főutezának evvel érintkező oldala is végig égett. — Szörnyű volt a jajveszéklés, és még nagyobb az elkeseredés a vízhiány miatt. A ház udvarán levő kútnak szerkezete leégett, a templom mellett elfolyó patak ki volt száradva, csupán a mély pinczénkben levő halastóból hordhattak az emberek vizet mindenfelé a városba, s midőn az is kiürült, futottak az emberek fel s alá tchetetlenül, fejüket veszítve. A kőfalnál levő kertünket se kímélte meg a szörnyű csapás. Ott leégett a kertészlak, a középső tornyocska erkélyével együtt, a falak zsindelyfödelei, úgy hogy még a fák is tönkrementek.

Házunk oly rengeteg kárt szenvedett e csapás által, hogy segítség nélkül lehetetlen lett volna újból lábra állnia.

Elhagyatottságában a házfőnök a nagynevű királynő kegyes szívéhez folyamodott segítségért, kit legközelebb Pozsonyba vártak. Felsőfolyamodványában kiemelte, hogy már alapítványi tőkéinknek is felét elveszítettük az akkor dúló háborúk költségeihez való hozzájárulás miatt; letelepedésünk óta az ifjúság nevelésével, több mint 30 éven át lelkipásztorkodással voltunk elfoglalva, s mily eredménytel fáradoztak rendünk tagjai a katholicismus érdekében is e túlnyomólag evang. városban, eléggé bizonyítja az a körülmény, hogy míg megtelepedésünk idejében alig száz és néhány volt a katolikus hívek száma, most 70 év múlva a városnak már nagyobb része katolikus.*)

* A nagy királynőhöz intézett és P. Ladislaus által szerkesztett kérvény szóról szóra így hangzik:

Sacratissima Caesarea Regiaque Majestas, Domina Domina Naturaliter Clementissima!

Ad pedes Sacratissimae Majestatis Vestrae abiecti, humillime repraesentare cogimur: Qualiter nos, ad posthumam diuque suppressam, ac paene perditam fundationem Szelepcsyanam, Autoritate et Benignitate Magnae memoriae gloriosissimi Romani Imperatoris ac Regis Hungariae Leopoldi I.

A b. Cörver rendfőnök által a kir. udvarnál benyújtott folyamodványra, anélkül, hogy mint rendesen történni szokott, a kir. kamara és helytartótanács véleménye is meghallgattatott volna, illetőleg ezeknek véleményezésre átadatott volna: egyenesen a kir. kancelláriától a szentgyörgyi ház részére 950 forint utalványoztatott, mely összeg Pozsonyban kifizettetvén, épületfa vásárolására fordítatott, melyet a háznak egy külön kérvényére a megye szállított

in libera et Regia Civitate S. Georgiensi introducti, ex aeternum victura ejusdem Augustissimi Imperatoris liberalitate templum Luteranum, cum praedicantium domibus, scholisque Aecatholicis dono acceperimus in perpetuum possidenda. Quamvis autem injuria temporum et cumprimis bellorum saevitia acciderit, ut ex primaeva illa fundatione, superiore adhuc saeculo, plus, quam duae partes penitus interciderint; nos tamen pro instituti nostri ratione, qua juventutem in bonis artibus ac pietate instituendo, qua populum doctrina Christiana in templo informando, qua aliis Apostolicis laboribus, proximis praesertim plus, quam 30 annis, quibus parochiam loci administravimus incumbendo, Deo Auspice et incrementum dante id consecuti sumus: ut cum vix animas 100 religionem Catholicam profitentes in primo ingressu nostro reperiremus, nunc potiore civitatis partem Romanis Sacris addictam cum spirituali gaudio videamus. Jamque eo novissime pertigeramus, ut nobiles, aliosque honestioris parentelae adolescentulos ad majorem reipublicae Christianae utilitatem pietate in litteris et bonis moribus informaturi, vetus Collegium ex suprafatis praedicantium domibus et scholis coalescens, in convicium converterimus: ex quo uberem fructum patriae accessurum sperabamus. Sed diebus proximo praeteritis, conatus nostros et spes nostras fatalis sane casus penitus interceptit et praecidit; dum nos cum dimidia civitate eadem repentini ignis strage ac depopulatione miserrime involvit. Nam praeter humiliora aedificia, omnemque fere oeconomicam suppellectilem, scholas cum maiori novi collegii parte, totum vetus collegium, seu convicium, ecclesiam cum turri, horologio ac campanis incendii vehementia absumsit et in favillas redegit; imo veteris collegii, seu moderni convictus muros in tantum debilitavit, ut a summo ad imum rimas egerint non sine imminentis ruinae periculo apertissimo. Quapropter omnibus prorsus mediis destituti, quibus pro gloria Dei et proximorum utilitate, tam vasta aedificia instaurare, campanas, aliaque aut concremata, aut labefactata in statum pristinum reponere possemus, de genu Maiestati Vestrae supplicamus: dignetur pientissima viscera Maternae suae misericordiae nobis afflictissimis misericorditer reserare et eadem Benignitate ac Clementia, quae Gloriosissimus ac Beneficentissimus Sacratissimae Maiestatis Vestrae Avus ecclesiam cum turri, horologio et campanis, collegium vero cum apertingentiis et scholis liberalissime nobis olim conferre dignatus est, pro Materna Sua Pietate praesentis extremae nostrae necessitati succurrere. Quam gratiam aeterna ad aras memoria jugiter celebraturi vivimus et emorimur. Sacratissimae Caesareae Regiae Majestati Vestrae Infimi servi, Vasalli et Capellani Patres Scholarum Piarum Collegii S. Georgiensis.

Szentgyörgyre. S így a templom és a ház még ez évben tető alá hozatott és pedig oly hatalmas gerendázattal, mely úgyszólván elpusztíthatatlan; csupa új cserép, a torony tetejére pedig vörösréz alkalmaztatott.

Újabb építkezések.

Ugyancsak Marsovszky nevéhez fűződik a ház további felépítése is 1756-ban. „Vetus Collegium Polonicum funditus disiectum et succedentibus novis muris ad illam, qua spectatur formam ecclesiae conjunctum est.*)

A templom mellett egy bejáró, és abból egy feljáró létesíttetett a harangozó és órafelhúzó használatára. A templom újra kimeszelve.

A granarium és a városon kívüli pajta is az ő idejében építetett.

A templom melletti négy szoba 1758-ban lakhatóvá tétetett ez épületrészben egész a mostani lépcsőzetig. A volt evangélikus iskola-ház hátulsó részéből az oratorium (jelenlegi muzeum) készíttetett. A lépcsőn túl a sarokig a szobák szintén elkészültek, előlegesen bolt-hajtás nélkül. A város pedig 3074 forinton, az elengedett városi adóból a tornyot építtette fel a mai nap is látható formában, a négy szenttel a négy sarkon, órával és harangokkal, kivéve a nagy harangot, mely a tűzvész alkalmával fölolvadt harangok anyagából Bécsben öntetett.

Ez alkalommal helyeztetett el a torony gömbjében pergamentre írva és P. Adamus, itthelyi széleskörű ismereteiről híres rendtag által szerkesztett emlékirat, mely**) alatt olvasható.

* Tum primum facta est occasio sine ambagibus, tortuosisque flexibus per ambitum ingrediendi templum. Ante enim, quam hac forma, in qua nunc cernitur, aedificium donatum fuisset, varii anguli et angustiae superandi erant, donec ad chorum perveniri potuit. (Hist. Dom.)

** In nomine Sacro-Santae et individuae Trinitatis Amen. Quod felix, fortunatumque sit Reipublicae Christianae, tum vero salutare, diuturnum ac perenne Liberae Regiaeque Civitati, et Sacrae Scholarum Piarum Domui eveniat. Anno reparatae salutis M.DCC.LIV. die Kalendarum Novembris

DEO. O. M. Auctore, atque Auspice

Benedicto hujus Nominis XIV. Summo Romano Pontifice

Francisco I. et Maria Theresia Hungariae

et Bohemiae Regina Augustis

Nicolao e Comitibus Csaky Archi-Dioecesis hujus Praesule et Incliti Regni Hungariae Primate

Eduardo Corsini a S. Sylvestro totius Ordinis Clericorum Regularium Pauperum Matris DEI Scholarum Piarum Generali Praeposito

1759-ben az építkezés folytatott. A lépcsőtől a sarokig a szobák boltozatot, a folyosó szép díszítést nyert.

Ideiglenes falépcsők helyeztetek el a régi épületrész utolsó ablakáig; az új épületrész első ablakából pedig a jelenlegi, faragványokkal díszített bejáró készült.

Provinciae vero hujus Hungaricae

Antonio Bajtai a Matre DEI Praeposito Provinciali

Adolpho Nemcsini a S. Benedicto Vicario et emerito Provinciali

P. Eugenio Marsovszky a S. Nicolao Domus hujus Rectore

P. Hermenegildo

M. Georgio

P. Zacharia

F. Joanne

P. Ladislao

F. Vincentio

P. Henrico

F. Antonio

Basilica, ac prorsum Materna Regiae Majestatis Clementia ob fortuitum incendium sollemne vectigal optimis Civibus remittente Turris tectum, aes campanum ipsumque hunc apicem publici aerarii nomine instauravit, appendit, consecravitt

Perillustris Dominus Joannes Georgius Keller Amplissimi Magistratus Civitatis hujus Regiae hac tempestate optime meritus Consul.

Faxit vero

Immortalis rerum et temporum Stator

per Sacrosanctum, ac terribile Nomen, ac verbum suum, in quo facta sunt omnia, omnia refecta,

Virginis DEI parae, atque Sanctorum Indigetum precibus exoratus

Uti

Tecta isthaec, Aedes ab tempestatum et elementorum injuriis porro incolumes Ecclesiae fidelium in atriis Jerusalem ad sacra et suplicationes convenient-
umbram praestent jugiter:

Immo

Largiatur idem Dominus Miserator, sine cujus adjutrice dextera in vanum laboraverunt, qui aedificant, quique de lapidibus Abrahae Filios, veros adora-
tores in spiritu et veritate excitat,

Quo

Nosmet omnes, qui Christiano nomine censemur, tanquam vivos et electos lapides in Sanctum, non manufactum, Spiritus Sancti habitaculum, mutua charitate jungamus et aedificemus

Ipsa,

qui facit, et faciet utraque unum

Summo angulari Lapide

Christo JESU.

(Ez a P. Adamus, korának Mezzofantija, eredetileg a cseh provincia tagja, s mert a magyar provinciába kívánt felvétetni, ideiglenesen a szentgyörgyi házhoz osztatott be.)

A bárczák.

A ház teljes felépülése tehát Marsovszky Jenő nevével függ össze.

Alig volt házfőnök, kinek annyi kellemetlenséggel és szerencsétlenséggel kellett megküzdenie. Nem is említve a sok rossz temést, a szörnyű vihart, mely 1752. június 17-én délután 3 órakor a városra zúdult, s a templomtetőt összekuszálván, a háztetőnek egy részét a gerendákkal együtt messze elhordta, mely zúgott és tombolt, hogy a toronyban félrevert harangokat alig lehetett pár lépésnyire hallani: — mindjárt rektorsága elején sok kellemetlenséget okozott neki az akkori polgármester, Kecskés István ellenséges indulata.

Kecskés, evang. vallású férfiú, még előbb valami gyarlósági vétsége miatt az akkori házfőnöktől mint plebánostól pénzbírságra íteltetett. Most vagy e miatti bosszúból, vagy általában gyűlölködésből a tüzelőfára jogosító bárczák kiszolgáltatását a ház számára megtagadta.

A házfőnök panaszával a városi hatósághoz fordult; kérelmében előadván a város által mindeddig nyújtott failletménynek tüzetes történetét, mint az *) alatt olvasható.

* Amplissimo Magistratus, Domini Domini Patroni Gratosissimi!

Inexpectatum post tot annorum sanctam consuetudinem ab anno superiore lignorum defectum ferre ulterius non valentes ad Amplissimi Magistratus benevolentiam, tot argumentis inde a primo nostro in Libera et Regia hacce Civitate incolatu contestatam, fidentissime recurrendum esse conclusimus. Cum enim ab omni strepitu et animorum collisione velimus esse quam alienissimi, elegimus humanissima relatione aliquot causae nostrae faventes rationes sincera fide proponere. Et primo quidem: Patribus nostris Curiam Illéshazyanam adhuc incolentibus et apud piae memoriae Celsissimum Principem Archi-Episcopum Georgium Széchény, Excelsamque Cameram Hungaricam, ob denegata ligna, anno 1687. in haec verba conquerentibus: Imo ea, quae quotidianus usus importat, summe necessarius, ipso lumine naturae et usu gentium nobis deberi, denegarent: nimirum ligna et usum sylvarum etc. Amplissimus illius temporis magistratus, Excelsae Camerae Hungaricae partes nostras tuenti, his respondit: Cum ultimus etiam scrupulus, per sufficientiam concessionis lignorum, jam inde ab adventu praescitorum Dominorum Patrum perceptorum, suapte rueret etc. Nostris vero Patribus memoriale Amplissimo Magistratui anno eodem porrigentibus, his conceptis verbis rescriptum habetur: Ad primum punctum: nunquam denegatum fuisse ex sylva, ubi alii cives pro necessitate sua domestica ligna colligere et avehere soliti sunt; ligna pro necessitate domestica inde avehere etc.

A november 27-én 1751-ben tartott közgyűlés rosszaságának hangos kifejezést adott a polgármester eljárása felett, s egyhangúlag rendelte el a bárczák kiszolgáltatását.

A közgyűlés határozata folytán a házfőnöki instantia a következő háttírával ellátva küldetett vissza:

„Ad praesentem RR. PP. Piarum Scholarum instantiam ligna focalia pro necessitate domestica efflagitantium prout hactenus, ita et nunc ad vires silvarum civitatis consulares schedae extractandae determinuntur. — Datum in consessu in curia senatoria die

Jam, si Praedecessores nostri in libera Curia degentes, usum necessariorum lignorum, ab Amplissimo Magistratu habere potuerant; quanto magis nos, qui Civiles fundos incolimus, idem beneficium expectare debemus? Deinde: Donationales Regiae Leopoldi I. magnae reminiscendae Romanorum Imperatoris et Regis Hungariae, sic habent: Iisdem Religiosis Patribus modernis videlicet et futuris, templum praedecclaratum una cum Residentia, Scholis, aliisque aedificiis, proventibus item et pertinentiis universis, ab institutione, aedificationeque ejusdem Templi, Residentiae, et Scholarum eo applicatis et possessis, auctoritate Iuris Patronatus Nostri Regii applicuimus cessimus, dedimus, donavimus etc. etc. Inter reliquas autem pertinentias ad Residentiam illam, et Scholas spectantes, usum sufficientium lignorum fuisse, nemo est, qui ignoret. Tertio: Dum Civitas residuos fundos, in quibus modernum novum Collegium extructum est, nobis amice concessit, nullam unquam lignorum exceptionem fecit: cui enim bono Domus illae coemptae fuissent, in quibus Religiosos Nostros frigore confici oporteret? imo pro sua erga nos benevolentia ab oneribus Civilibus eisdem fundos integre exemit: quorum singulus sufficientem lignationem habuisse scitur. Quarto: Anno 1716. Patres nostri neglectum interusurium, fere quinque millum florenorum, huic Liberae et Regiae Civitati sponte condonarunt, spe firma freti: quod majorem in dies benevolentiam Amplissimi Magistratus experturi simus. Cum itaque probe nobis constet, non ex Amplissimi Magistratus decisione, sed ex privatorum Civium quadam collisione, denegationem sufficientium pro usu nostro lignorum proficisci: nolumus in memoriam revocare tot annorum Scholasticam Iuventutem, ejusque informationem, qua plurimi hujus Liberae et Regiae Civitatis Filii litteris imbuti sunt; praeterimus juges illos labores, quos in Animarum curatione hactenus impendimus; reticemus Censum annum, quem a fundis deinceps procuratis fideliter semper persolvimus; verum in Amplissimi Magistratus expertis gratiis confidentes, speramus pacati et citra omnem perturbationem negotium istud accommodatum iri: praesertim, cum nos nihil in praejudicium Civitatis, nihil praeter morem, nihil contra aequitatem desideremus. Quae dum paucis exponimus, Deum, Optimum, Maximum pro incolumitate Amplissimi Magistratus et felicitate totius Civitatis exoraturi, jugiter permanemus, in S. Georgio 27. Novembris anni 1751. Humillimi servi et Capellani Scholarum Piarum S. Georgiensium.

27. mensis Novembris 1751. celebrato. — Per Josephum Zolnay, Lib. Reg. Civitatis S. Georgiensis juratum ordinarium Notarium.“

Az így sarokba szorított konok természetű Kecskés a házfőnök ismételi kérelmére nagy kézmosások között nagynehezen 10 öltre szóló bárczát szolgáltatott ki, noha az eddigi eljárás, mint a határozat is mutatja, az volt, hogy a háznak évenkénti szükségletéhez képest adassék ki a failleték.

A házfőnök új folyamodványára új hatósági utasítás szerint kellett a 10-es számot 30-ra kijavítani: a következő indorsatio kíséretében:

„Ad mentem determinationis Magistratualis subsecutae, extradatum schedam consularem modificari, atque sic modificatam transmitti resolutum est. In senatus-consulto Lib. Reg. Civitatis S. Georgiensis 18. mensis Decembris 1751. Per Jos. Zolnay sat.“

Ennyi irka-firkának és kellemetlenségnek okozója, gyűlölködésnek szítója volt ez a megférhetetlen természetű ember, ki végre több rendbeli elkövetett visszaélései és hamisításai miatt hivatalától felsőbb kamarai végzés folytán véglegesen felfüggesztetett.

Az 1772-ik esztendő.

Házi annalescink kimeríthetetlenek az egykoru házi s országpolitikai események előadásában. Phisikailag lehetetlen azok folyamán haladnunk, s mi a következőkben már nagy lépésekben vagyunk kénytelenek a térnek már különben nagyon is kihasznált volta miatt történeteink végéhez sietni.

Érdemes a feljegyzésre, hogy a sok silány termésű esztendő között bortermésre legjobb volt az 1772-iki, melyben a háznak 14 szőlejéből 230 akó közönséges és 4 akó aszú-bora termett; holott más években a középtermés 100—150 akó volt. Ez évben az új bornak akója volt 6 forint, a rozsnak mérője 3 forint, a búzáé pedig 4 forint.

Ez év körül virágzott fel a szentgyörgyi és szempezi convictus is. — Mindkét helyen előkelő ifjak nyertek ellátást és oktatást, többnyire a vidékről, de többen Pozsonyból is.

Gyászsesetet is kell feljegyeznünk, mely szintén ez évre esik.

A házunk és a város történetében oly jelentékeny szerepű Keller János György, volt polgármester és városbíró, ez év márczius 16-án hunyt el 67 éves korában. Keller nagy műveltségű, tevékeny szellemű és jótékonyágáról híres, nagy tiszteletben álló férfiú volt.

Emléke házunk, de különösen templomunk történetében felejthetetlen. Isten házának dicsősége buzdította őt áldott szívű nejével Förster Évával egyetemben, ki alig félévvel előtte, 1771. július 7-én férjeéhez hasonló részvéttel temettetett el az általuk épített kriptában, templomunk közepén, hová a mélyen sujtott szülők 24 évvel azelőtt, az 1748-ik esztendőben gyors egymásutánban egyszerre 3 szép reményű fiokat: a 24 éves Györgyöt, a 21 éves Andrást és a 15 éves Mihályt is temették.

Ugyancsak ezen 1772-ik év május 1-én temették a szomszéd házból az u. n. Jablonezy-kúriából a 86 éves özvegy Jablonezynét, szintén négy kiváló gyermek édesanyját, családi sírboltjukba, a felső temetőben. Mindkét holttetem felett Krenn Péter, rendünk kiváló szónoka, tartotta a gyászbeszédeket.

Ez időtájt vett búcsut parochiájától — malignis febribus enectus — jó Brlik János is, ki Najmár hősisége miatt sínli házunk történetének ama lapját, mely — különben nem kegyelet nélkül — róla szól. — Utána káplánja Storteczky adminisztrálta a parochiát szeptemberig, a mikor a grinádi plébános, Scharniczky Mihály, választatott meg szentgyörgyi papnak.

Házunk újabb dolgai és a gymnasium.

A jezsuitarendnek 1773-ban történt feloszlata után a kegyesrend olyannyira gyarapodott, hogy az egész katolikus tanügy úgyszólván kizárólag az ő kezébe volt letéve. De II. József császár újra szervezvén a középiskolákat, s tanárait állami fizetésben részesítvén, azoknak területi elhelyezését is szem előtt tartani jónak látta. Így történt, hogy más hárommal együtt a szentgyörgyi gymnasium is, Pozsony és Nagyszombathoz való csekély távolsága és állami költségkímélés miatt az 1789. év június 24-én 23.693. szám alatt német nyelven megjelent helytartótanácsi rendelet következtében az 1789/90-iki tanévre beszünttetett.

Négy éven át szünetelt az intézet a szentgyörgyiek nagy lelki fájdalmára; s József halála után addig járultak kérelmeikkel majd a magas kir. Helytartótanácsához, majd pedig egyenesen a királyi ő Felségéhez, míg az intézet megnyitására az engedélyt ismét meg nem nyerték.

Miután t. i. a rendőnök a kir. Helytartótanács ama kérdésére, hogy hajlandó-e a szükséges tanerőről gondoskodni, kedvező választ adott (de úgy, hogy a 3-ik elemi osztály tanítóját a város tartozzék

fizetni) az I. osztály a város nagy örömeire ismét megnyitott 1793. november 4-én Holly igazgató által a városi hatóság jelenlétében tartott ünnepélylyel. Egymásután léptek a következő osztályok életbe, és a gymnasium az 1796/97-ik iskolaévben ismét teljes volt. A 3-ik elemi osztály előkészítője volt a gymnasiumnak s eddig szintén a rend kezelése alatt állott. Szorosan vett grammatikai osztály csak három volt.

Ép azért nagy meglepetés lehetett a városra, midőn a budai kir. Helytartótanácsnak 1793. október 5-én megjelent rendelete a harmadik elemi osztály terhét a rend válláról levevén, annak fenntartását és mindennemű költségeinek viselését a város kötelességévé tette. A dolgon hamarjában úgy segítettek, hogy a városi kántort és orgonistát bízták meg a harmadik elemi osztály tanításával évi 100 forint fölülfizetéssel.

* * *

A Ferencz király alatt kiadott „Ratio Educationis“ a paedagogiumokat, a milyen a szentgyörgyi gymnasium is volt, négy osztályúvá rendelve kiegészíteni, a rendház főnöke, Rakovszky Gergely 1811. november 16-án alkudozást kezdett a városi tanácssal az első osztály tanárának eltartása érdekében.

A kir. Helytartótanácsnak 1812. évi december 22-én 24.631. sz. a. kelt rendeletével megerősített szerződés értelmében kötelezi magát a város az első osztály tanárának eltartására évenként 200 forintot fizetni; az említett iskolaterem fűtésére 2 öl, a társház számára pedig azonfölül 8 öl bükkfát szállítani, ezenkívül szomszédos bérházunkat minden katonai teher alól felmenteni.

A házfőnök az I. osztály elhelyezéséről úgy gondoskodott, hogy az elég tágas II. osztályból közbevetett fallal két tantermet létesített; a város pedig ekkor építette a malom-patak feletti három félreeső helyet, melyek csak 1892-ben távolítottak el.

Ugyanez a határozat bennfoglaltatik a rendfőnökség és a város között 1813-ban kötött szerződés 3-ik pontjában is.

Failleték.

Az 1818-iki inséges esztendőben a város polgármestere, Maár, az iránt fordult felvilágosításért Rakovszkyhoz, hogy miképen jutott társházunk a 40 öl tűzifához, amennyi t. i. az akkori illeték volt.

A házfőnök válasza rövidre foglalva a következő:

A kir. biztosoknak még I. Lipót király alatti határozata folytán a város annyi tűzifát tartozik a háznak szolgáltatni, a

mennyire ennek szüksége volt. (Szám szerint az illeték azért nem volt meghatározva, mert a szükséglet a házi tagok száma szerint változott.)

A ház becsülni tudta a város nemeslelkűségét, és éppen azért több viszontszolgálatot is tett évek lefolyása alatt a városnak. És pedig:

1. Összes alapítványi tőkénket, melyek az átíratáskor 43.967 rajnai forintra becsültettek, a városnak 1694-ben 20 ezer forintért adtuk el, oly feltétel alatt, hogy a 20 ezer forint után csupán ötös kamatot (akkor pedig hat volt a kamat), évenként ezer forintot fizessen. De a város ezt rendetlenül, sőt éveken át egyáltalán nem fizette, az említett alapítványi birtokból pedig a szerződés ellenére már többet el is adott, nevezetesen a grinádi kúriát, a limpachi malmot, a városi sörházat és a czajlai Csurilló nevű szőlőt. A végenségre jutott ház Illésházy Miklós kanczellárt szólította fel a birtok visszavásárlására. Ez azonban csak 18 ezer forintot volt hajlandó fizetni oly feltétellel, hogy a Paluska Györgynek eladott czajlai szőlő is visszaesatoltassék ismét a régi birtokhoz. A ház ekkor ezer forinttal segítette a várost az említett szőlő visszaszerzésére. A birtokért tehát csak 17 ezret kapott a ház, mely ezenkívül a városnak öt év kamathátralékát (5 ezer forint) is elengedte, s ekkor kötelezte magát írásban a város, hogy évenként annyi tűzfát fog szállítani, a mennyire a háznak szüksége van. Ez 1717-ben történt.

2. A társház a városnak ajándékozta a Balassa-féle nemesi kúriát, mely 5 ezer, továbbá a Csúzi-féle félkúriát, mely 2680 forintra volt becsülve.

Azonkívül többször igen csekély kamatra kapott a város 3—4 ezer forintnyi kölcsönt.

A hatóság a nyert felvilágosítással teljesen meg volt elégedve.

1848.

Az első magyar felelős miniszterium rendelete folytán 1848. június 9-én a tanév befejeztetett, az ifjúság szétment és az új 1848/49-iki tanév az akkori mozgalmas idők miatt csak november 12-én kezdődött.

Ez a tanév alig tartott 7 hónapig, midőn 1849. június 9-én 1700 orosz katona és 12 ágyú érkezett Szentgyörgyre, és az osztálytermeket, sőt az összes alsó helyiségeket is lakásul lefoglalta. Ideiglenesen a tanév befejezéséig a felső folyosó termeiben folytattatott az előadás és a hónap végével az ifjúság szétbocsátatott.

Ettől kezdve a szentgyörgyi gymnasium ismét szünetelt egész az 1857-ik esztendőig.

Az ekkor virágzása tetőpontján álló magyar Kegyes-Tanítórend a 48-ban tartott rendi gyűlés határozata szerint 117 növendékét a rend kebeléből elbocsátotta, kik számos más felszentelttel együtt önként állottak a honvédség soraiba. Tanításról szó sem lehetett.

Különben a ház már az oroszok bejövetele előtt is valóságos ostromállapotban volt.

1848. november 11-én egy magyar hadibiztos, három tiszt, hét honvéddel és öt lóval szállásolta be magát nálunk, kik öt napon keresztül teljes ellátást nyertek.

1849. ápril 24-én az átvonuló osztrák katonaság lefoglalt 13 akó bort; másnap pedig minden előkeríthető lovat és kocsit kellett mozgósítani, így a mieinket is, a katonákat a Csallóközbe szállítani.

1850. május 7. és 8-án a visszavonuló osztrákok ismét 5 akó borral károsították meg a rendházat, a házikocsikat és lovakat pedig tönkre tették a szinte bihetetlennek tetsző minden irányú fuvarozásokkal.

De valóságos csapásként nehezedett a házra a június 9. és 21-ike közti időszak, midőn nem kevesebb mint 80 orosz katona szállásolta be magát a házba, lefoglalva minden lefoglalható helyiséget.

Egy részük, kik a 12 ágyú felügyeletére rendeltettek, a városon kívül fekvő pajtánkat szállotta meg, ágyúikat és lovaikat pedig a szomszédos rétünkön helyezték el. Éppen szénakaszálás ideje volt, de napszámosra nem volt szükség, lelegelték és tönkre tették azt az oroszok alaposan, kiket 15 napon keresztül fával, gyertyával, szén- és szalmával is el kellett látni minden visszatérítés reménye nélkül. Keservesen panaszkodik az akkori házfőnök a kár miatt is, melyet épület-, bútort- és ablakokban tettek.

Alreál-iskola.

Az 1849-ben megszűnt gymnasium helyébe az akkori osztrák abszolút kormány 1857-ben két osztályú alreál-iskolát állított német és cseh tannyelvvel. Kozacsek József, pozsonyi tankerületi főigazgató maga nyitotta meg az intézetet november 19-én a plebánia-templomban tartott istentisztelet után. Ő iktatta hivatalába az államtól 1859-ben kinevezett igazgatót, Rappensberger Kajetánt is.

ki eddig csak mint helyettes működött, s ki a primás rendeletére ez év február 3-án nyilvános „Professio fideit“ tett le a modori alesperes kezébe.

1861. tavaszán az absolut kormányval együtt a Thun-rendszer is megbukott, s a hazafias érzelmű rendkormány, Purgstaller Józseffel az élén, azt a határozatot hozta, hogy a rend minden intézetében magyar legyen a tannyelv.

A szentgyörgyi alreál-iskolában akkorában valami Wawra nevű cseh ember volt kinevezve rajztanárnak. Miután ezt a rend végkielégítés mellett állásától felfüggesztette, helyébe a már akkor kiváló műveltségű Frank Ferencz, rendi növendék küldetett, s az új tanév magyar tannyelvvel november 3-án vette kezdetét.

És ez az 1861/62-iki tanév volt az öt évig fennállott alreál-iskolának utolsó éve. — A városi hatóság közbenjárására a reál-iskola az 1862-ik évi szeptember 28-án 14.938. sz. a. kelt udvari rendelettel ismét gymnasiummá alakíttatott át, mely fokozatosan négy osztályúvá nőtte ki magát.

A 48 előtti osztálytanítás helyébe, úgy mint a Thun-rendszerben, szaktanítás lépett, négy osztályban hat tanárral.

Új egyezkedésre volt szükség a várossal; és a Jablonczy polgármester által 1863. október 5-én összehítt tanács Barton főigazgató előterjesztésére elhatározta, hogy az 1812 óta fizetni szokott illetéket a gymnasium és ház részére ezután is pontosan kiszolgáltatják (200 forint és 2 öl fa a VI. osztály tanára számára, 8 öl a tantermek fűtéséért és 40 öl a házi-szükségletre) ezenkívül apró költségek fedezésére osztályonként 30 forintot, magára vállalván egyuttal a tantermek felszerelését, ezeknek és a folyosóknak meszeltetését is.

A felvételi díj a fizikai muzeum és tanári könyvtárra fordítandó; a tandíj fele pedig a kir. adóhivatalba, másik fele a városi pénztárba foly. E féltandíj fejében a miniszter kezelése alatt álló tanulmányi alap díjazza a rajztanárt, tornamestert és az iskolaszolgát.

Mikor később a rajzterem is kellőleg felszereltetett, ennek fűtésére a város még 2 öl tuskófa szállítását biztosította.

* * *

Igy van összefűzve tanintézetünk és rendházunk története Szentgyörgy szab. kir. várossal teljes 212 év óta. Rendünk tagjai szíves otthont találtak mindenkor a kies fekvésű város falain belül,

s a város kulturális és társadalmi életének minden időben kiváló tényezői voltak.

* * *

Hullámok jöttek, hullámok mentek; nemzedékek, új birtokosok váltották fel egymást; de áll az ódon épület, — századokon át nyilvánosan hirdetve nemes hivatása jelszavát: „Istenért és a hazáért!”

Régi és mostani birtok.

Rendházunk eredeti alapítványai az idők folyamán nagy változásokat szenvedtek, s mostoha körülmények közreműködése folytán tetemesen lepadtak.

A kegyes alapító végrendeletének 10-ik pontjában említett kétezer akó bor — húszezer forint értékben — még mielőtt az öröklő rendház birtokába jutott volna, a kir. fiskus által a háború költségeire lefoglaltatott, és I. Lipót királynak 1685. évi kir. rendelete a kegyes alapítónak csupán következő hagyatékáról szól, melyeknek a magas kir. kamara becslése szerinti értékeit is ide iktatjuk. És pedig:

1. az Illésházy javadalmak (nemesi kúria, szőlők és rétek) 28.391 rajnai forint értékben.

2. a Szelepcsényi által másoktól vásárolt javak 1896 forint.

3. a Csúzy-féle félkúria 2680 forint.

4. a Balassa- (vagy tán Balázsy-) féle kúria a hozzátartozókkal 5000 forint.

5. a grinádi kúria és hozzátartozó birtokai 6000 forint értékben.

Mindez értékek, összesen 43.967 forint, a végrendelet felbontása alkalmával így voltak megállapítva a testamentum végrehajtói által, és ezek birtokába a szentgyörgyi kegyesrendiek Gosztonyi László, kir. kincstári ügyész által Lipót királynak 1685. június 30-án kelt és *) alatt közölt utasító határoza-

* Leopoldus Divina favente Clementia Electus Romanorum Imperator semper Augustus. Spectabiles ac Magnifici et Egregii Fideles, Nobis Dilecti! Ex adjecto Rndssimi quondam AEppi Strig. Georgii Szelepcsény Testamentariae dispositionis extractu penitus intelligetis, qualiter idem olim AEppus, Curias suas Nobilitares in L. R. Civitate S. Georgiensi Illéshazianam et aliam mediam e regione dictae Domus Csuzianam nuncupatas: item ibidem Balassianam et Grinaviensem, una cum vineis S. Georgiens. Grinaviens. et Basinien-

tára július 8-án személyesen beiktattattak és nyilvánosan installáltattak.

A beiktatásról szóló okmány kelt Pozsonyban július 15-én.

Mind e birtokokért, melyek 1694-ben még húszezer forintra becsültettek és a városnak ily ár ötös kamatáért átengedettek, 1716-ban, midőn Illésházy Miklós azokat ismét visszavásárolta, a háznak már csak 17-ezer forint jutott: sőt az ily módon csökkent alapítványi összeg az 1811-iki devaluatio következtében 3400 forintra szállott le.

Mindössze 3400 forint lenne tehát a hatalmas Szelepesényi-hagyaték, melyből a sokszor tíz sőt húsz tagból álló rendesaládnak élnie kellett volna, nem is említve a szörnyű csapásokat, melyek a hosszú idők alatt a rendházat sujtották.

De részint kegyes jótevők és újabb alapítók, részint a házfőnökök buzgó sáfárkodása a házi tőkét idővel gyarapították, fekvő birtokot szereztek és eladtak, amint a ház érdeke követelte.

Házunk fekvőségei jelenleg a következők:

1. a volt ev. egyház és úgynevezett residentia az iskolaépülettel, I. Lipót király által adományozva 1686. augusztus 14-én.

2. a collegium fundusa és udvara, az Illésházy kúriáért elcserélve, (l. a várossal kötött szerződést 1694. márczius 25-én.)

3. a collegiummal szomszédos úgynevezett Thuróczy-allodium 425 forinton vásárolva (l. Protoc. Civ. S. Georg. 1762. június 5-én).

4. a várfalon belül fekvő kert, mely három a bazini utczára néző háztelekből keletkezett:

I. telek, katonai terhek fejében átengedve (l. Protoc. Civ. S. Georg. 1737. október 6-án).

II. telek, 36 forinton vásárolva (l. Protoc. Civ. S. Georg. 1733. szeptember 11-én.)

sibus (duabus illis vineis duntaxat exceptis) Schol. Piarum Patribus legaverit. Quapropter Vobis harum vigore clementer committimus, et mandamus, ut eum acturum ordinem loco debito de super institutis, quo praetactae Curiae Nobilitares et vineae commemoratis Patribus quanto ocys et actualiter assignentur, Benignissimam et seriam in eo voluntatem Nostram praerepetitique defuncti AEppi piam intentionem fideliter executuri. Caeterum Gratia Nostra Caesarea Regia Benigne Vobis propensi manemus. Dabatur in Civitate Nostra Vienna die 30 Junii Anno 1685. Regnorum Nostorum Romani 27. Hungarici 31. Bohemici 29. Leopoldus. Ad mandatum Electi Dni Imperatoris proprium. Jac. Arcobaldus Mayer.

III. telek, 10 forinton vásárolva (l. Protoc. Civ. S. Georg. 1734. február 5-én).

5. a várfalon kívül fekvő úgynevezett Wolf-féle kert, hol jelenleg a ház pajtája áll; ez mint silány földdarab említettetik, melyet Maholányi personális 100 forinton vásárolván, a háznak átengedett 1694-ben (l. Hist. Dom. 65. lap).

6. Olsina és Jandl nevű szőlők, mint a templomhoz tartozók a templommal együtt adományoztattak Lipót királynak fent említett adománylevelével.

7. Achtel nevű kis szőlő, melyről semmi okmány nincs. (Az evang. egyház történetében mint a templomhoz tartozó van jelezve a Jandl helyett.)

8. Mausberg, régente szőlő, most erdő, misealapítványkép hagyta Vásárhelyi József 1733. deczember 4-én (Docum. Sacr. fund. 9-ik szám).

9. a liget melletti szántóföld, Szentgyörgy városától vásárolva 120 forinton 1719. május 8-án (Docum. fund. immob. Civ. S. Georg.).

10. a liget közötti szántóföld két szomszédos birtokból:

I. birtok két szőlőért elcserélve, mire a ház még 400 forintot ráfizetett 1815. február 17-én.

II. birtok Italy Józseftől vásárolva 1050 forinton 1819. október 2-án (Protoc. Civ. S. Georg.).

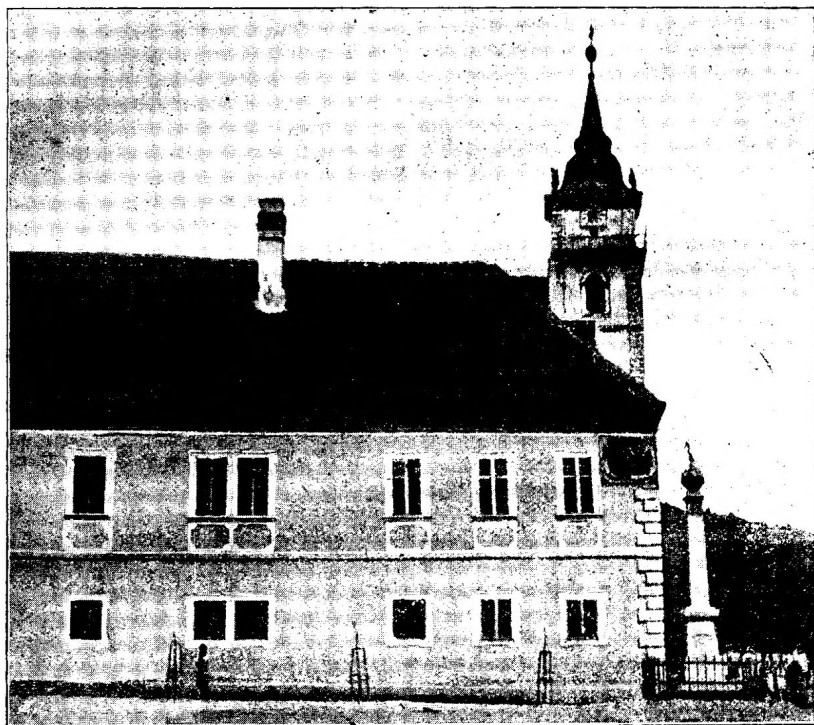
11. a Súr mögötti szántóföld a Feketevíz mellett, régente gyümölcsös, Meidl Mátyástól hagyományozva mise-alapítványkép 1764. június 5-én (Hist. Dom. az eredeti okmány sub sigillo Civ. S. Georg. 1764.)

12. Zátvor nevű rét, később a vasút által két részre vágva, a fürdő mellett, vásárolva 600 forinton 1754. márczius 13-án (Extrac. Protoc. Civ. S. Georg. 1754.).

13. két rét, egy a Podmaniczky-malom mellett, és egy a grínádi határ mellett, vásárolva 1818. előtt.

14. Kriván, vagy görbe rét, a Súr mellett, a Jeszenszky-féle fél házzal elcserélve 1760. márczius hóban (Hist. Dom. 219. lap.)

15. Súrret és Hausliszt. (Ezekre vonatkozólag semmi adatokat nem találtam eddig.)

A szentgyörgyi kegyesrendi ház és templom.

2. A templom.

Előzmények. Rendünk elterjedése.

Hogy szent alapítónk mily magasztos, életrevaló eszmét testesített meg, midőn lemondva az életnek magas születése és állása által nyújtott élvezetéről, Rómában ötezer darab aranyon házat vásárolt nevelést és oktatást nélkülöző gyermekek számára, és ő maga 1617. márczius 25-én szerzetes öltönyt vett fel Justinián bibornok kezéből: erre kézzel fogható bizonyíték az ő rendjének már életében történt gyors elterjedése s úgyszólván csodálatos gyarapodása ezer gátló körülmények közepette. A „Schola Pia“ zászlója már a XVII. század vége felé nem kevesebb mint 16 rendtartományt hódított a keresztény Európában. Ezek között első volt a római és utolsó a magyar provincia. Rómán kívül első rendház volt a tusculumi, második a nápolyi; amaz Cicero, emez Vergilius műzsájának örök

emlékű csarnoka, hol a rendház tőszomszédságában, a Pausylippus hegy lábánál, a nagy költő hamvai is nyugsznak.

A magyar provincia rendházai így egymásutánban keletkeztek:

1642-ben még az alapító életében Podolin (Lubomirsky hg. alapítv.).

1666-ban Privigye (Pálffy alapítv.).

1667-ben Wesselényi Ferencz nádor és Széchy Mária Murány várába hívta meg a rend tagjait, fényes palotát emelvén számukra Jolsván, mely azomban az akkori zavaros időkben feloszlott.

1670-ben Szepes-Olaszi (lengyel kir. alapítv.).

1673-ban Breznóbánya (kir. alapítv.).

1685-ben Szentgyörgy (Szelepcsényi alapítv.), mely eredetileg Nagy-Lévárda volt tervezve, hol a templom homlokzatán rendünk czímer-pajzsa még most is látható.

1701-ben Nyitra (Matyasovszky alapítv.).

1702-ben Nagy-Szombatba hivattak a piaristák és Bojár Endre a Szentháromság-residentiát átvette.

1711-ben Veszprém (Volkra püsp. alapítv.).

1713-ban Vác (Kolonics püsp. alapítv.).

1714-ben Kecskemét (Koháry alapítv.).

1714-ben Pest (községi alapítv.).

1719-ben Bertercze (Steinville alapítv.).

1719-ben Debreczen (Bakó alapítv.).

1720-ban Szeged (községi alapítv.).

1720-ban Korpona (az Olaszi alapítv.).

1725-ben a debreczeni seminarium (Koháry alapítv.).

1726-ban Nagy-Károly (gr. Károlyi alapítv.).

1727-ben Tokaj (Pikóczy alapítv.).

1729-ben Rózsahegy (gr. Löwenburg alapítv.).

1734-ben Krajova, Oláhországban (VI. Károly császár-király alapítv.). Oláhországnak a törökök által történt elfoglalása után 1739-ben feloszlott.

1736-ban Marmaros-Sziget (szintén Károly kir. alapítv.).

1738-ban Kismarton (a községtől felajálva).

1739-ben Magyaróvár (Zsidanics alapítv.).

1739-ben Kis-Szeben (Dessewffy alapítv.).

1742-ben a győri papnevelő-intézet vezetésére Groll püspök rendünk tagjait nyerte meg, kik azt hosszú éveken át vezették.

1742-ben Medgyes Erdélyben (többek alapítv.).

1743-ban Kalocsa (Patacsics érsektől felajálva).

1743-ban Pinkafő (gr. Batthyány Adámtól felajálva).

1749-ben Újvidék.

1749-ben Kőrmöczbánya.

1752-ben Késmárk.

1762-ben Kaproncza.

Mind a négy felajálva az illető községekől, azomban elfogadhatók nem voltak.

1751-ben Szent-Anna (Arad m. Bibics alapítv.). 1766 óta nemesi convictussal Tomeján Margittól, Bibics özvegyétől alapítva.

1763-ban Rum. b. Peacsevics által felajálva.

1763-ban Szempcz (Eszterházy convictus-alapítv.) a kir. kamarának azonfölüli huszezer forintos alapítványával philosophiával is összekötve.

1765-ben Tata (Eszterházy alapítv.).

1765-ben Kalocsa (Batthyány József érsek alapítv.).

1765-ben Nagy-Kanizsa (Batthyány Lajos nádor alapítv.).

1766-ban Tallóson (Pozsony m.) a kir. árvaház.

1767-ben Vácson a kir. akadémia és convictus.

1776-ban Trencsén

1776-ban Kolozsvár

1777-ben Selmeczbánya, mind a három helyen a gymnasium akadémia és convictus a Jezsuitarend eltörlése után a Kegyesrendnek adatott át Mária Terézia által, ugyancsak

1777-ben a kőszegi jezsuita collegium is.

1789-ben a Bibics alapítvány Temesvárra tétetett át.

1789-ben a Pikóczy alapítvány Sátoralja-Ujhelybe.

1805-ben Ferencz király szatmári alapítványa is felajáltatott és b. Fischer, Szatmár első püspöke, rendünk tagjaira bízta a püsp. seminarium vezetését.

1815-ben Léva, hg. Eszterházy Miklós, a Marczibányi család, Bars és Hont megyék és Léva város adakozásából.

1832-ben Buda a magy. tudomány-egyetem alapjából.

A 40-es években a kir. convictus Velenczében szintén rendünk kormányzása alatt állott.

Legújabb alapítvány a Nagy-Becskerek városáé 1846-ban. — Az utóbbi években Baja, Szabadka, Makó és Félégyháza városok szintén rendünk tagjait kívánták gymnasiumaik vezetésére.

Podolin már 1782-ben szintén a magyar rendtartományhoz csatoltatott.

Rendházaink mindenütt templommal vagy kápolnával vannak egybekötve, s a kettő egymást úgyszólván kiegészíti. Iskola és templom rendünk működésének színhelye, hol a tanítás és nevelés szent alapítónk szellemében vallás-erkölcsi irányban vezettetik. Azért míg történeti tárgyalásaink első részében a rendházzal foglalkoztunk, második részében a templom rövid történetét kívánjuk előadni.

* * *

Az evangélikus polgárok templomot építenek.

A jelenlegi kegyesrendi vagy alsó templomnak építését Szentgyörgy városának evang. polgárai állítólag még 1647-ben nyert országgyűlési engedély folytán 1651-ben kezdték meg. Ez év márczius 27-én tették le az alapkövet, melyben az akkori városi hatóság névjegyzéke foglaltatik; az alapmunkálatok május 22-én elkészültek. — A következő (1652.) év május 23. és 24-én emelték a felépített falakra a gerendázatot, és 1654. november 21-én az egész épülettest belső berendezéseivel együtt teljesen elkészült.

Az építés költségeire Némethonból is tetemes segítséget küldöttek, Szentgyörgy polgárai pedig 2229 birodalmi tallért gyűjtöttek össze. A főbejárat kőfaragványait a felirat szerint Marti Mihály készítette.

A templomhoz egy magas tornyot is építettek, melynek nagy harangja Segner Sándor hatósági tag nyilelkűségét hirdette.

Templom és torony már akkor kőfallal volt körülvéve, melyen belül az előkelőbb családok sírboltjai voltak.

A templomtól 10 lépésnyire (?) az új háromosztályú iskola (Schulhaus) állott, egy régi alacsony torony mellett, hol az éjjeli őrök tartózkodtak, miként ez Szentgyörgy városa ábráján látható Bél Mátyás, „Magyarország leírása“ című művében.

A teljesen elkészült templomot Stefani Kristóf német lelkész szentelte fel a Szentháromság tiszteletére 1654. november 30-án és az istentisztelet kezdetét vette. — Tizenhárom év múlva (1667. szeptember 12-én) orgonát is állítottak fel benne.

Foglalás.

Húsz éven át birták az evangélikusok e templomot.

Az utolsó evang. istentisztelet (Text. Act. Ap. 20.) 1674. febr. 27. tartatott. E napon Pálffy Miklós gróf mint kir. biztos Szentgyörgyön megjelenván s a templomot összes hozzátartozóival együtt lefoglalván, azt a katolikus statusnak rendelkezésére bízta.

A Wesselényi-féle összeesküvés elfojtása után az akkori politikai körök és vallási reakció hívei úgy vélték a helyzetet legjobban kizsákmányolhatni, ha a protestánsoktól az eddig kivívott jogokat ismét elkobozzák.

Az összeesküvés fejeinek bűnhődése nem elégítette ki boszúvágyát a bécsi irányadó politikusoknak, s mert a magyarországi protestánsokat tartották az összeesküvés főreszeseinek, mindenekelőtt ellenük kellett a hajszát megindítani.

Igy történt, hogy a protestánsok egyéb más templomaival együtt a szentgyörgyi is, azon az alapon, hogy királyi funduson épült, tőlük elvétellett és a katolikus statusnak adatott át.

Ez intézkedés pedig az országos Karok és Rendeknek 1681. évi 26. törvényczikke által megerősítettett.

A templom a kegyesrendiek birtokában.

Hogy az evangélikusoktól átvett templomot a piaristák koráig pálosrendi szerzetesek adminisztrálták volna, arra nézve évkönyveinkben nem tudunk adatokat felmutatni.

Tény, hogy a helybeli plebános adminisztrálta azt, midőn az itt megtelepedett első piarista, Bojár Endre kiszemelte e templomot, mint az új rendház kiegészítő részét, melyre a rendtagoknak okvetlen szükségük lesz; és ez iránti kérelmével a primáshoz is folyamodott, ki Szenczy György nagyprépost által a plebánost utasította, hogy a templom használatát Bojárnak megengedje, s a kulcsait neki átadja. A plebános szívesen tette ezt — neki e templom adminisztrációja csak teher volt.

Bojár különben már érdemeket is szerzett az általa megszeretett templomban, és a hívek tömegesen tódultak szép egyházi beszédeknek hallgatására.

E templom megszerzése érdekében a lángbuzgalmú férfiú nem egyszer járt személyesen Bécsben, hogy ő Felségétől annak átadását kérlemesse. Fáradozásainak csakhamar sikere is lett. Gubanóczy György, a kir. kanczellária elnöke, az ügyet pártfogásába vette, s nem soká késett a kegyes kir. leirat, mely a magy. kir. kanczelláriához intézve, a templom átadása iránt rendelkezett. Az 1686. évi augusztus 14-én kelt kir. rendelet magyar fordításban így hangzik:

Leopold Isten kegyelméből megválasztott felséges római császár, Német-, Magyar- és Csehországoknak királya sat.

Tekintetes, Nagyságos, Nemzetes Kedvelt Híveim!

Miután az isteni tisztelet előmozdítása tekintetéből a kegyesrendi atyák megemlített Magyarországnak több helyein, újlag Szt-György szab. kir. városunkban Istenben boldogult főt. Szelephény György atya, esztergomi érsek által alapítottak, ama templomot, mely ugyanazon Szt.-György szab. kir. városban a nyilvános téren a mellette elfolyó patak mentében saját telkünkön egy residenciával és iskolalákkal épült, s a róm. kath. egyház szertartásai végzésére a kath. híveknek adatott, jelenleg az országos Karok és Rendek által az 1681-dik évi 26. t.-cz. értelmében a római katolikusoknak hagyatott, királyi patronátusi jogunknál fogva, melyet boldog emlékü Magyarország királyai, elődeink, általában gyakoroltak, minden hozzátartozóival s jövedelmeivel együtt, bármiként egybekapcsolva, a fennevezett kegyesrendi atyáknak az isteni tisztelet tartására, továbbá, hogy a népet ajtatosságban és a tanodai ifjúságot nemes tudományok- s valláserkölcökre oktassák, átadjuk, és parancsoljuk, hogy őket a templom, residentia és iskolaháznak birtokába általatok választott alkalmas egyén által behelyeztessétek.

A miért is jelen soraink által Nektek kegyesen meghagyjuk és megparancsoljuk, hogy a fennevezett kegyesrendi atyákat legközelebbi időben az érsek úr közös beleegyezésével az említett templom, residentia és iskolaházba, valamint a hozzátartozók összes birtokába minél előbb jogosan és maga rendjén behelyezni el ne mulasztjátok. Ez által kegyelmes akaratunkat teljesítenditek.

A ki egyébiránt császári és királyi kegyelmünkről benneteket biztosítván, maradtunk sat. Kelt Bécs városunkban Ausztriában 1686-dik év aug. hó 14-én. Leopold. — Korompay Péter választott egri püspök, Maholányi János personalis.

Gubasóczy György, a kir. kancellária főnöke betegeskedvén, május végével meghalt, s így helyét Korompay Péter választott egri püspök foglalta el. Ez a kegyes-tanítórend iránt különös előzékenységet mutatott; annak is nagyon örült, hogy legelső hivatalos teendője az volt, hogy nevét a templomadományozó oklevél alá írta; azért dícselkedve említi nem egyszer, hogy hivatala gyakorlását az isteni tisztelettel kezdé meg. — Az esztergomi érsek hasonlólag királyi leiratban tudósíttatott a templom leendő átadásáról.

Miután a meghatározott időre a kegyes kir. oklevél is megérkezett, hogy az ünnepélyes ténykedés annál nagyobb díszszel történjék, Bojár András és Martin János a primáshoz is elmentek, ők

az ünnepély megtartására felkérendők. A főpap a meghívást szívesen vette s a beiktató ünnepély idejét augusztus 25-ére, egy vasárnapra tűzte ki.

A megnevezett örömteljes napon reggeli 9 órakor megjelent gr. Széchenyi György esztergomi érsek, vele együtt több főúr, nevezetesen gr. Erdődy Kristóf, a kir. kamara elnöke, b. Mednyánszky Pál, ugyane kamara titoknoka és kir. tanácsos, és más udvari kancellariai urak, továbbá két jézustársasági rendtag, ezeknek egyike a híres Czeless Márton atya volt, ki ő herczegségénél nagy kegyben állott, és ki az ünnepélyes isteni tiszteletet megkezdette.

A szertartás végeztével ő herczegsége a primás felemelkedett helyéről és a templom szentélyébe indult, honnan az egybegyűlt helybeli polgárokhoz magyar nyelven (!) hosszú, szép beszédet tartott. Ennek végeztével a vett kir. leiratot és az adományozó oklevelet*)

* A királyi adományozó okirat szóról szóra így hangzik:

Nos Leopoldus Dei Gratia Electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae, Romae, Serviae, Gallitiae, Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariaeque etc. Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carnioliae, Marchio Moraviae, Dux Luxemburgae, ac superioris, et inferioris Silesiae, Wierthembergae, et Thecae, Princeps Sueviae, Comes Habsburgi, Tyrolis, Ferreti, Kiburgi, et Goritiae, Landtgravius Alsatae, Marchio Sacri Romani Imperii supra Anasum, Burgoviae ac superioris et inferioris Lusatae, Dominus Marchiae Sclavonicae, Portus Naonis et Salinarum etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit, universis. Quod Nos pro singulari Nostra, qua summum Imperatoriae Dignitatis apicem, et Apostolici Regis munus tenemus, augendae Dei gloriae cura, et sollicitudine, volentes, ut Loca sacra, jam semel Deo, ejusque Honori dicata, per Ministros Ecclesiae illius administrentur, teneanturque et possideantur: ac juxta municipales et positivas jam fatis Regni Nostri Hungariae Constitutiones, signanter in Artículo Anni 1560. super fienda pro Scholis erigendis, Virisque doctis sustentandis, Ecclesiarumque, sive Templorum, et Bonorum eo applicatione, alibique passim editis, Templum illud, quod in Libera ac Regia Civitate Nostra Sancto Georgiensi in foro publico juxta rivulum eandem Civitatem transluentem, in fundo nostro, una cum Residentia et Scholis erectum, usuique Romano Catholicae Ecclesiae Fidelium applicatum, prae manibusque eorundem Consensu Nostro, et universorum Statuum ac Ordinum praefati Regni Nostri Hungariae, vigore Articuli 26. sub novissima in Anno 1681. celebrata Soproniensi Diaeta relictum, adeoque Juri patronatus Nostri Regii, quod generaliter, ad instar Divorum quondam Hungariae Regum, in conferendis universis hujusmodi Ecclesiis et Beneficiis, exercere dignoscimur, subjectum haberetur, perspectae Religiosorum Patrum Piarum Scholarum Doctrina, pietate ac indefessa in amplectendis pro Dei gloria, et animarum salute laboribus,

olvastatta fel, és felszólította a helybeli plébánost Lipesák György urat, hogy a templom kulcsát neki átadja. Az érsek a király nevében átvevén a kulcsot, a jelenlévő kegyesrendi atyákhoz fordult, azokhoz rövid buzdító beszédet tartott: hogy az adományozó szándékának mindenkor pontosan megfelelni iparkodjanak, és a templom kulcsát nekik átadta. A kegyesrendiek közül jelen voltak Martin János privigyei házfőnök, Bojár András adminisztrátor, és Raphael rendtárs. A templomátadási ünnepély bevégezte után a vendég urak mindnyájan társházunkba tértek, és barátságos ebéd után még az nap délután Pozsonyba visszaindultak.

promptitudine ac zelo: qui alias etiam in certis Curiis Nobilitaribus, liberisque Vineis, pratis, ac aliis fundis per Reverendissimum olim in Christo Patrem Dominum Georgium Szelepcsény, Archi-Episcopum Strigoniensem, Primatem Hungariae, Legatum Natum, et summum Secretarium Cancellarium intimumque Consiliarium Nostrum, in eadem Civitate Nostra Sancto-Georgiensi et Comitatu Poseniensi existentibus habitis, testamentaliter, accedente benigno quoque Consensu Nostro fundati, dotati stabilitque essent, iisdem Religiosis Patribus modernis videlicet et futuris Templum praedaclaratum, una cum Residentia, Scholis, aliisque aedificiis, proventibus, item et pertinentiis universis, ab institutione, aedificationeque ejusdem Templi, Residentiae et Scholarum eo applicatis et possessis, ex vi praecitatarum Constitutionum, ad benignam collationem dispositionemque Nostram devolutis et redactis, praemissa auctoritate Juris Patronatus Nostri Regii, applicavimus, cessimus, dedimus, donavimus et contulimus; Hoc per expressum declarato et adjecto, ut praefati Religiosi Patres Piarum Scholarum praetactum Templum, Residentiamque et Scholas tenere, et si voluerint, in proprium etiam Domicilium, sive Residentiam convertere, ibidemque omnia ea, quae ad rite peragendum Divinum cultum, instruendumque in pietate Populum, et Juventutem honestis literis erudiendam pertinent, fideliter, diligenter et sollicito, juxta pium eorundem institutum peragere valeant, atque debeant; Juribus, Privilegiis, proventibusque Parochialibus ejusdem Locī, pro eadem Parochia et Plebano ordinario salvis et integris permanentibus; Imo applicamus, cedimus, damus, donasque et conferimus, jure perpetuo tenendum possidendum, pariter et habendum. Harum Nostrarum secreto Sigillo, Nostro, quo ut Rex Hungariae utimur impendenti communitarum vigore et Testimonio Literarum. Datum per manus Fidelis Nostri Nobis dilecti Reverendi Petri Korompay Episcopi Agriensis, Locique ejusdem, et Comitatum Heves, ac utriusque Szolnok supremi Comitiss, Consiliarii Nostri, et per Hungariam Aulae Nostrae Cancellarii, Viennae Austriae die Decima quarta Mensis Augusti, Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Octuagesimo Sexto. Regnorum Nostrorum Romani Vigesimo Octavo, Hungariae et reliquorum Trigesimo primo, Bohemiae vero Anno Trigesimo. Leopoldus m. p. Petrus Korompay Electus Episcopus Agriensis m. p. Joannes Maholány m. p.

Érdekes, hogy a primás beszéde és az adományozó kir. diploma felolvasása után Kecskés István óvást teendő, felemelkedett helyéről, de Erdődy intésére elnémult. Óvást utólagosan tettek az ev. polgárok, mint látni fogjuk Erdődy leveléből.

A kamara elnöke a kincstári kormányt ténykedéséről következőleg értesíté:

T. Kamarai Kormány!

A kamarától Ő Felsége a király nevében hozzá menesztett kegyes rendelet értelmében megbízást nyertem, hogy a kegyesrendi atyákat ama templom birtokába bevezessem, mely Szt.-György sz. kir. város főterén, a városon átfolyó patak mellett királyi telken bizonyos residenciával és iskolahelyiséggel épült. E templom a róm. katolikus hitközségnek használatára adatott, és újrolag az országos Karok és Rendek által 1681-ben Sopronban tartott országos gyűlésének 26. §. értelmében is a katolikusoknak birtokában hagyott, mostan pedig királyunk nevében kegyúri jogánál fogva, mely őt magyarországi királyi elődjei nyomán megilleti, a templom birtokába hozzátartozó mindennemű jövedelmeivel együtt a kegyesrendi atyákat behelyeztem, felhatalmazván őket, hogy az isteni tiszteletet benne megtarthassák, a katolikus népet és az ifjúságot ajtatossságra, isteni félelemre oktathassák (sértetlenül megtartván a helybeli plébánosnak jogait). E kegyes kir. intézkedés végrehajtására előleges tanácskozás folytán a kir. kamara nevében meghívám főmelt. és ft. Széchenyi György esztergomi érsek urat, hogy f. hó 25-én a megnevezett városban velem együtt megjelenni szíveskedjék. Ugyanott egybehivattam a város biráját, a polgármestert, a városi tanácsot és végre az egész községet. Elolvastattam először a főmelt. érsek úrhoz, azután a kir. kamarához intézett királyi leiratot, végre a kegyesrendieknek szóló adományozó kegyes kir. oklevelet, melynek értelmében a megnevezett atyáknak a templomot, a mellette lévő iskolával és residentiával és minden hozzátartozó egyéb jövedelmekkel együtt én és a nagyrabecsült érsek úr a király Ő Felsége nevében átadtuk. Miután a katolikus statust megelőzőleg e ténykedésről értesítettük, az egész ünnepély a legszebb rendben végződött. Az ágostai vallású hitközség a templomhoz tartozókra, valamint a residenciára nézve ki nyilatkoztatta, hogy az iskola a templomhoz tartozik ugyan, de mely épületek azonkívül a templom szomszédságában vannak, u. m. lelkész-, kántor- és templomszolgaházak, azok semmi esetre sem tarthatnak a kegyesrendi atyákhoz; mert a lelkészház egyenesen a

város jogai alá tartozik, mivel a volt ev. lelkészek csak a város kegyéből birták és lakták a házat és az ág. hitközség részéről az adakozási és kegyes ajánlási pénzüsszegen kívül egyéb jövedelemmel nem birtak, továbbá azt is mondták: hogy valamint gr. Draskovics Miklós kir. kúriai bíró előtt nyilvánították, úgy most is fentartják maguknak a jogot, a templom visszakérése iránt könyörgő levéllel ő Felsége a királyhoz járulni. E nyilatkozatot előttünk valóban tették s ismétlődőleg kellő óvással jövőre is fentartandónak látták. Mire azt válaszoltuk, hogy legelső alkalommal a szóban forgó residentia, hozzátartozói- s jövedelmei nagyságáról vizsgálatot tartandunk, és ennek végeztével még az nap Pozsonyba visszaindultunk. Ebből állott beiktató megbízási működésem, miről, a t. kamarai kormányt hivatalosan tudósítani el nem mulaszthattam. Maradok a t. kamarai kormánynak mindig kész szolgája gróf Erdődy Kristóf. (Magyar fordítás.)

A templom elévülhetlen joggal a mellette lévő iskolahelyiséggel együtt gondozásunkra bocsáttatván, a hozzátartozó négy szőlőt is, u. m. Olsina, Jandel, Phasel (vagy Fandel) és Rudent még ugyanazon évben a bevégezett szüret után átvettük. A szőlők igen elhanyagolt állapotban voltak, melyeknek jobb karbahozására társházunk jelentékeny pénzüsszeget fordított. A templommal együtt kevés egyházi edényt és ruházatot is kaptunk, még pedig két kis vászonkendőt, két egyszerű kelyhet ezüstből s megaranyozva, egy régi misekönyvet, egy ezüst billikomot (cantharus), még az evangélikusok után, melyből Martin rektor egy monstrantiát készíttetett.

A helyi plébános áskálódásai.

Midőn a kegyesrendiek a templom birtokába jutottak, kétféle nyelven (tót és német nyelven) tartották az isteni tisztelet alkalmával a szent beszédeket a különböző egyházi idő s ünnepek szerint. A szokatlan esemény és az új szónokok ihletett ékesszólása annyira vonzotta a helybeli kath. polgárokat, hogy a felső templom majd nem egészen üres maradt. Ide járult az a körülmény is, hogy a templom a város főterén áll, holott a plebánia-templom úgyszólván a városon kívül, a hegyen épült, hová téli zivataros időben alig lehet eljutni. Az akkori helybeli plébános, Widman, e miatt bosszonkodott, és irigységtől indítatva, surlódásokra okot keresett sőt a templom kicserélését is sürgette a primásnál, a mint az hozzáintézett következő nagyképi leveléből kitetszik:

Főmagasságú és főtisztelendő Herczeg!

Legkegyelmesebb Uram!

Főmagasságod legkegyesebb parancsára, hogy a rám bízott plebánia állapota- s körülményeiről jelentést tegyek, legalázatosabb tisztelettel engedelmeskedem, s mindenről, mit az Isten dicsősége előmozdítására és híveim lelki üdvére szükségesnek tartok, legőszintebben nyilatkozom. Plebánia-híveim örök üdvössége (?) leginkább kívánja, hogy a városban épült új templom, mely nem rég a kegyesrendi atyáknak adatott, plebánia-templomul rendeltessék, vagy pedig amint Bazin városában is hasonló esetben helyesen történt, cseréltessék fel a régi az új templommal, megmaradván mindegyiknek a maga hozzátartozó telkeik és jövedelmeik.

Mert csakugyan igen kevés ember látogatja főként téli, esős és fagyos időben a régi, a városon kívül és hegyen épült templomot, minthogy sokkal távolabb, kényelmetlenebb és dísztelenebb. Az öregek, betegek és erőtlének gyengesége, továbbá a keresztelesek, bevezetések és más egyházi ténykedések azt hathatósan javasolják. A betegeknek az éj idején előre nem látott hirtelen esetekben szentségekkel való ellátása részint a nagy távolság, részint a városnak zárt kapúja miatt késedelmes és veszélyes. A város piacán, korosmaiban előforduló kihágások, a munkásoknak és péklegényeknek lármája vásár- s ünnepnapokon a plébánosnak jelenlétét kívánják, hogy a garázdálkodókat fékentarthassa. Az isteni tisztelet tartásának kiszabott idejére nézve merő ellenmondás és zavar uralkodik, annyira, hogy a mostani körülmények fennállása mellett a plebánia jó rendje, s annak jogai ellen sok kellemetlenség és jogsértés támad.

Hallgatással mellőzöm, hogy ezen szép épületnek házfedele s kőfalai, ha csak maga idejében rajtuk javítás nem történik, a pusztulás legnagyobb veszélyének vannak kitéve. Ő Felségének kegyes okmánylevele nagyobb tekintélyt és eredményt csak akkor nyer, ha legalázatosabb feljelentésemre czélszerű intézkedés történik. Végre kívánom, hogy a misemondóruha, oltárkő, karing, misekönyv, melyek állítólag a plebániái templomhoz tartoznak, a fennevezett atyák által adasanak vissza, a harangozás utáni jövedelem, a kereszttvíz, persely, melybe bizonyos időben pénz gyűjtetik, sőt némely halottas miséknek elmondása tiltassék el, nehogy az érseki vagy plebániái jogok csorbát szenvedjenek (lám!). Kérve kérem Főméltóságodnak legkegyelmesebb segédkezését, s magamat ajánlva, mély hódoló tiszte-

lettel öröklök, Főméltóságodnak legengedelmesebb káplánja, Widmann Sebestyén, szentgyörgyi plébános.

Ilyen és több hasonló vádlevéllel akart bennünket megrontani ama nyugtalan természetű férfiú, a ki egyik rendtagunk közreműködése folytán neveztetett ki szentgyörgyi plébánosnak. Fondorkodása azonban célt tévesztett, maga bukott bele.

A templom szépül, a piaristák működési tere tágul.

Mikor a piaristák a várossal kötött szerződés és sok huza-vona után 1694. október 4-én az Illésházy-kúriából átköltözködtek a templomuk melletti iskolaházba és elfoglalták lakásul az elég szűk épületet, lemondván, elég oktanul, az őket a királyi adománylevél szerint joggal megillető residentiáról: az eddiginél is nagyobb buzgalommal fogtak nemcsak szűk és szerény lakásuk berendezéséhez, hanem Isten háza díszének emeléséhez is.

Még ugyanabban az évben állíttatott fel közadakozásból a szentkereszt-oltára, mely különösen Szendrey Hedvig asszony hitbuzgóságát hirdeti; Sente Bálint vice-palatinus költségén pedig a díszes oltár meg is aranyoztatott.

Az 1695-dik év elején szintén akadtak bőkezű pártfogók, kik templomunk feldíszítésében maguknak örök érdemeket szereztek. Ezek közt első helyet foglal el pohroncz-szelepcsényi báró Maholányi János, Eberhard ura, aranykeresztes lovag, királyi tanácsos és személynök, a ki saját költségén új oltárképeket vett, és az oltárokat egészen ujonnan berendezte, melyeknek felszentelésére az esztergomi érsek felhatalmazásával Jaklin Balázs nyitrai püspök kéretett fel. Ez ugyanis 1695. jan. 16-án vasárnapon a templomot a szt. Háromság tiszteletére, a nagyobb oltárt ker. szt. János, a kisebbiket a szent kereszt felmagasztaltatása tiszteletére felszentelte. Ez alkalommal a templom melletti toronyban három harang is szenteltetett, az egyik a szt. Háromság, a második a bold. Szűz, a harmadik és legkisebb a szt. József nevére.

Ugyancsak ez évben csatolták a magyar rendházakat a német provinciához; Mösch Lukács magyar viceprovincialis lett, Szentgyörgyön pedig önálló házfőnökség szerveztetvén, első házfőnök az eddigi administrator, a nagyérdemű Bojár lett. Ennek buzgósága hódított ennyi jótévit az új templom javára.

A római generális főnök látogatásával tisztelte meg társházunkat

is, hol akkor Urunk mennybemenetele előestéjén (május 30.) a német és lengyel rendtartomány főnökei is házunk vendégei voltak.

Ritka szép volt a másnapi ünnep. A város színe-java, a környék nemesei és sok főúr gyönyörködött a díszes és izléssel berendezett Istenháza boltíves csarnokaiban.

A Mária-szobor és kápolna a pozsonyi úton.

A következő évben egy jeles és vallásos lelkű férfiú, Morócz Lénárd, először templomunk előtt, később a városon kívül a Pozsony felé fekvő dombon az ottani kápolna előtt a bold. szűz szobrát állíttatta fel. A kápolna pusztult állapotban lévén, akkorában újra javíttatott; és az ácsok gondatlansága folytán egy nagy gerenda az említett szoborra esett, mely azt egészen megcsonkította; beállván a tél, megszűnt a munka; az ácsok és kőmivesek perlekedése egész télen át tartott, hogy melyik fél legyen köteles a tett kárt megtéríteni. Az 1896 és 97-ik év közti tél idején oly roppant mennyiségű hó esett, mire az emberek már rég óta nem emlékeztek, annak elolvadása után ismét újra kezdődött a munka, a szobor is az összetört darabokból elkészült, de a fej teljesen oda volt. Privigyéről hozták tehát egy ott felesleges Mária-szobor fejét, és azt tették a szobortestre. A kápolna szintén nagyobb javításokra szorult, melyeket még ugyanazon évben Morócz Lénárd az isteni tisztelet gyarapítására saját költségén létesített; s miután az újdonan megválasztott házfőnökbe nagy bizodalmat helyezett, arra kérte őt, hogy rendtársai beleegyezésével a kápolna gondozását vállalná el. Ez iránti kérelmével egyszersmind a primáshoz is fordult. Kolonics herezeg bibornoknak igen megtetszett Morócz hitbuzgósága, és a szentgyörgyi kegyesrendiek iránt tanúsított jóakarata; azért a megrongált állapotban lévő kápolna gondozásával a szentgyörgyi kegyesrendieket megbizta, s nekik az egész kápolnát hozzátartozó jövedelmeivel együtt következő oklevéllel adta át:

Nos Leopoldus Tituli S. Hieronymi Illiricorum Presbiter Cardinalis a Kollonitz. AEppus Strig. Locique et Cottus eiusdem Supremus ac Perpetuus Comes, Primas Hriae, Legatus Natus, Summus et Secretarius Cancellarius, S. Joan Hier. Prior, Commendator Aigrae et Malbergae, Sacr. Caes. R. Mattis Consil. intimus etc.

Damus pro memoria, quod cum venerabilis Ordo Patrum Schol. Piar. a primo sui in Regnum Hungariae, Archidioecesim nostram Strigon. ingressu, omnibus possibilibus iuxta suum institutum modis,

Gloriam Dei promovere studuerit, tandemque piae praedecessoris nostri Rndssmi olim Georgii Szelepcsényi AEppi Strigon. fundacione mediante, in Liberam ac Reg. Civitatem Sto-Georgiensem, ex benigno consensu et ordinatione Suae Mattis Sacrae introductus, pro augenda ibidem itidem divina gloria certam capellam in monticulo iuxta viam e Sto-Georgio Posonium versus ducentem sito, inque territorio praefatae civitatis Sto-Georgiensis existentem extructum, potiori ex parte ruinatam et desertam svasu, consilio, instinctuque et auxilio nonnullorum piorum Christianorum et patronorum eum in finem piam etiam eleemosynam offerentium, restaurare et vetustate iniuriaque temporum collapsam iterum erigere, altaria et alia cultui divino necessaria pro posse extruere, processiones et alias pias advotiones ibidem instituere, statuam B. M. Virginis in columnae pariter vetustate collapsa penes praedictam capellam, et viam inque eodem monticulo ab antiquo collocata erigere intenderent. Nostrum, qua Metropolitani Apostolicaeque Romanae Sedis Legati Nati, benevolum consensum pariter et assensum demisse eatenus efflagitantes; ideoque nos etiam, qui Dei cultum, piasque fidelis populi intentiones, nec non salutares conatus, vi supremi in regno Hungariae apostolici pastoratus nostri officii et muneris omnibus viis, ac modis promovere tenemur, non solum in erigendis praespecificatis capella, columna, statua et altaribus, aliisque quibuscunque ibidem in praementionato loco videlicet et monticulo capellaeque restituendis et exercendis devotionibus et processionibus, praemissa autoritate nostra metropolitana consensum nostrum pariter benevolum et assensum. Verum et id praetacto sacro ordini indulgendum, dandum et concedendum esse duximus, quatenus eadem capella, columna et statua cum omnibus ad ipsas de jure, et ab antiquo spectantibus pertinentiis, integritatibus, emolumentisque et utilitatibus sub iurisdictione, directioneque cura ac potestate Patrum praetacti ordinis Collegii Sto-Georgiensis, tam de praesenti, quam et ex postfuturis semper temporibus permanere debeat, ipsique Patres plenarium illa omnia regendi, tenendi, ordinandi, piorum christianorum eleemosynas eorum offerendas colligendi cum illis et aliis eiusmodi capellae proventus (si qui fuerint) disponendi, denique ea omnia, quae ad maiorem dei gloriam promovendam congrua fore iudicaverint, effectuari habere possint facultatem. Ita tamen, ut ex eiusmodi facultatibus de necessariis eiusdem capellae, statuae et columnae ipsi Patres etiam providere, sarta tecta conservare teneantur,

sintque obligati. Prouti annuimus indulgemus, damus et concedimus modo et ordine supra scriptis. Harum nostrarum sigillo nostro secretiori munitarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Viennae Austriae die 26 mensis Februarii Anni Domini 1697. Leopoldus Card. Kolonitz AEppus Strig.

Megbizza egyuttal Krecsun János abbást és pozsonyi kanonokot 1697. apr. 19-én írt levelében, hogy a kegyesrendet e kápolna s hozzátartozó netaláni jövedelmek birtokába a város polgárai, a környékbeli nemesek s köznép jelenlétében bevezetni szíveskedjék.

A bevezetés ugyanaz év apr. 28-án történt a már akkor teljesen rendbehozott, szépen kimeszelt és e célra kiváló izléssel feldiszitett kápolnában.

Az ünnepélyben részt vett Krecsun apáton kívül a helybeli plebános Mednyánszky Jónás, a bazini kanonok Nemeczek Mátyás, a nagytekintélyű Morócz és Rajeczky Márton Pozsonyból. Szentgyörgy városa részéről Kaydacsy Pál senator, Nagly János főjegyző, Heuszlér Menyhért és Richter János tribun és az itthelyi kegyesrendiek. A szép szertartást fényes lakoma követte Morócz Lénárd költségén.

Ez év augusztus 15-én vezetettet először a Mária mennybe-menetelének szentelt kápolnába az ünnepi körmenet a mi templomunkból. Zeneharsogás és harangzúgás között haladt a házfőnök által vezetett imposáns menet. Evangelium után Zgurik Ferencz bazini plebános tót, Keresztély piarista pedig a nagymise után német egyházi beszédet tartott, még pedig a hívek sokaságára való tekintettel, a szabad ég alatt.

A szép ünnep ezentúl minden évben így tartatott meg a házfőnök által.

A templomot az evangélikusok visszakövetelik.

Válságos idők következtek hazánkra a mult század elején. — Országszerte dúlt a Rákóczy-féle véres forradalom.

Válasz volt ez a Kolonics által vezetett politikai és vallási reakcióra. Elkeseredett harcot vívtak egymással kurucz és labancz. Magyar a magyar ellen.

Lipót király 1705. május 5-én elhunyt. Ez általános jelszó volt a protestáns mozgalomnak országszerte való megindítására; de első sorban a szentgyörgyi evangélikusok zsákmányolták ki a ked-

vező alkalmat, az adományozó király halála után az általuk épített templomot ismét visszaszerezni.

Mindenekelőtt a Széchenyben összegyülekezett Karok és Rendekhez folyamodtak a templom átadása érdekében, a nélkül hogy erről bennünket, mint beigtatott törvényes birtokosokat tudósítottak volna.

A szécsényi gyűlés határozatilag kimondotta, hogy a kegyesrendiek temploma az evangélikus egyháznak adassék vissza. A határozat ekkép szólt:

Decretum in novissimo Confoederatorum Regnicolarium Conventu Széchenii oppido sic vocitato formatum, proxime per Commisarios effectuum in Libera Regiaque Civitate Sancto-Georgiensi.

In foro eiusdem Civitatis ab evangelico statu erecta ecclesia ipsis restituatur una cum scholis et universis appertinentiis penes slavonicam nationem, etiam locus antiquus ipsis maneat. Rndis vero Patribus Piar. Scholar. Ecclesia Parochialis, una cum capella vicina et universis appertinentiis detur. His additur praescriptorum Patrum fundatio ex integro, et universa bona, si quae habent, maneant penes ipsos. Altaria, orgona, imagines, vexilla, aliaque apparamenta Catholica ad Ecclesiam forensem spectantia penes Inclytum Statum Catholicum, quae scilicet ipse procuravit, maneant, liceatque ipsis, quo voluerint auferre.

A gyűlés a Nyitra és Pozsony vármegyékbe ez ügyben kirendelt biztosoknak a következő utasítást adta:

In Civitate Sto-Georgiensi.

Templum forense Statui Evangelico restituitur cum scholis et omnibus appertinentiis. Nationi slavonicae locus ante solitus remaneat. — Patribus Schol. Piar. Ecclesia Parochialis cum Capella vicina et universis appertinentiis assignetur, insuper eorundem Patrum fundatio, bonaque ipsos concernentia ipsorum sunt.

Altaria, orgona, imagines vexilla, apparamenta, caeteraque ecclesiastica supellectilia, quae status catholicus procuravit, eidem Inclyto Statui licitum sit auferre. Ministris quilibet status sui ordinis solvat non ex communi. Pia legata et fundationes iuxta testatorum et fundatorum intentionem penes religionem maneant cum universis appertinentiis. Vinearum et agrorum moderna procreatio maneat modernis possessoribus. Datum in castris ad Szécheny positis.

Pozsony és Nyitra vármegyék megkapták a szécsényi gyűlés végzését a biztosok számára 13 pontból álló utasítással együtt. Ez utasítások következőleg hangzottak:

Instructio Commissariorum pro exequenda infrascripta in negotio Templorum, Parochiarum, Collegiorum, Scholarum, earumdemque appertinentiarum, Proventuum ac Redituum in Inclutis Comitatus Nitriensi et Poseniensi habitis, occasione moderni generalis Confoederatorum Regni Hung. Statuum Conventus inita amicabili exmissorum:

1. Köteleztetnek arra, hogy ezen exmissióban és funciójukban tehetségük szerint szerényen és híven eljárjanak, azon hitek alatt, melylyel a mostanság ineált Nemes Magyarországi Statusoknak Confoederatiójában ők is beléptenek, félre tévén minden gyűlölséget, haragtartást, kedvezést, keresményt, adományt és mindennemű tekinteteket, arra vigyázván mindenütt, hogy a lakosok között a jó harmonia és atyafiúi szeretet includáltassék, és ha eddig valami viszálykodás volt köztük, az kigyökereztessek.

2. Köteleztetnek arra is kinek kinek az szerint adgyák kezéhez a Templomokat, Scholákat, Parochiákat, a mint fel van a punctumokban téve. A mely féltől mindazonáltal ezen amicabilis által elesnek a Templomok, Parochiák és iskolák, ha kívánja az auditorium, mindenütt extendáljanak elegendő helyet pro Templo, Parochia, et Schola.

3. Hogy a templomoknak illetén assignatio alkalmatosságokkal ne legyen valami profanatiója a templomokban található szent eszközöknek, magok mellé veszik minden nemes vármegyékben ex parte Catholicorum az Archidiaconusokat, az hol pedig azok nem lennének, decanust vagy káptalanbeli személyt, melyeknek jelenlétében megvizsgálván valamely félnek assignálandó templomokban kit mi illet, pro ratione harum acceptarum Religionum azt annak adják azért is.

4. Szabad lészen a catholicus Plébánosoknak Casulákat, és más mise körül való eszközöket magokkal elvinni, az helyett is azon kívül, a kikről in punctis szó vagyon.

5. Ha az Archidiaconusok nem akarnának ad requisitionem Commissariorum jelen lenni, eo non obstante procedáljanak a dologban.

6. A kinek Parochia, Templom, Schola assignáltatik, oda értetnek mindenütt azokhoz tartozó földek, rétek, kertek, és más Parochia és scholabeli appertinenciák, ha csak expresse non eximálatnak in Amicabili.

7. Sehult ne adigáltassék a lakós, hogy más valláson lévő Parochusnak fizessen valamit, vagy dézsmát adjon, ha szinte oda

esett is a templom a hol lakik, ha csak specialis declaratio nincsen iránta, hanem catholicus catholico, evangelicus evangelico.

8. A harangozás, temetés mindenütt közös legyen erga aequalem taxam, a harangozástól való fizetés pedig azé legyen, a kié a templom. Azt feltétlenül, hogyha valamely fél más valláson lévő templomban temettetnék, az Ceremoniák ottan religiobéli egyházi rendeké legyenek, a kié a templom. A Cimenteriumokban pedig kiki maga vallásán való ceremoniákkal temethesse el az halottját.

9. Ha valami abalienáltatott, a mi az Ecclesiához tartozott, comperta rei veritate restituáltassék az is.

10. Az ispitályokban mindenütt sine discrimine Religionis accomodáltassanak az koldusok, prae caeteris pedig a kik az hadakban sebekben estek, s alkalmatlanokká lesznek az hadakozásra.

11. A midőn connumeráltatnak a lakosok, oda számláltassanak az házi népe, és az rend szerint való szolgálk dolo et fraude amota. Tempore connumerationis pedig az egész Parochia, Megye, id est Mater et filiae együvé számláltassék, s a nagyobb rész úgy emanáltassék.

12. A mely földeket a catholicus plébánosok, vagy a converso az evangelicus Parochusok bevettetének eo obstante, hogy valamelyik parochia elesik, iuxta illud, qui serit, ille metit, azé legyen a termés, az ki vetette. A szőlőknek is ez idei fructusát azok szedgyék, a kik kapáltatták, de annak utána rend szerint befedgyék s úgy resignálják.

13. Ezen Commissariusok nemes szabad és királyi városokban is procedáljanak, a mely nemes vármegyékben vannak.

A Templomok dolga pedig akképpen accomodáltatik:

In Incolyto Posoniensi Comitatu.

Szt. György városában.

A piacon lévő templom az evangelicus statusnak visszaadatik az iskolákkal és minden appertinentiával együtt.

A tót Natióknak előbbeni szokott helye maradjon.

Pater Piaristáknak az Parochialis Ecclesia cum capella vicina et universis appertinentiis adassék, ehhez a Pater Piaristáknak fundatiójok, és őket illető javak maradjon nekik.

Oltárok, orgonák, képek, zászlók, apparamentumok és egyéb egyházhoz való eszközök Nemes catholicus statusnak, a kiket tudni illik maga szerzett, vagy csináltatott, szabad legyen elvinni.

Az ministereknek minden status maga rendén valóknak fizessen, nem az közönségesből. Pium legatumok és fundatiók a testatorok

most recenter ex senatus Consilio die 4 praeteriti mensis Februarii Rosnóbányán költ parancsolatja és instructiója szerint jöven nemes Pozsony vármegyében lévő Szt. György nevű szab. kir. városban, az evangelicus statusnak assignáltuk a város piarczán lévő templomot ahhoz való parochiával, oskolával, harangokkal, szőlőkkel, úgy minden egyéb azokhoz tartozó pertinentiákkal együtt a mint ennek előtte is birták. Hasonlóképen a tót natiobeli evangelicus statusnak előbbeni helyét, úgymint a városon kívül a parochiale templom ellenében a dombon vagy nyugot felé levő Parochia helyét, hozzá való szőlőkkel és egyéb pertinentiákkal, ha mik volnának, és ab antiquo ahhoz tartoztak, úgy mindazonáltal, hogy a városházánál a felső utczában mint ekkoráig, úgy ezután is lehessen szabad exercitiumok. Mely templom, schola és appertinentiái assignója ellen contradikálván Tiszteletes Pater Piarista Uramék opponálták magokat declarálván cum protestatione, mind addig is nem admittálják az evangelicus statutum in possessionem et usuationem templi, scholae et appertinentiarum, valameddig contractusokból declarált praetensiójuk nem decidáltatnak, és canonice a felső templomba is nem introducáltatnak, kit klmes Urunk Ő Fejedelemsége a méltóságos senatus és a confoederalt nemes statusok előtt folytatni fognak, és valami ez iránt ott determináltatni fog, ahhoz fogják magokat alkalmaztatni. Mely oppositoria declaratio ellen protestálván az ev. status, nem agnoscálja azon contractusban involváltatni a templomot, minthogy azt contractualiter senki nem cédálta és nem is cédálhatta, sőt tempore initi contractus publice contradicált cum protestatione az ev. status a templom, oskola és appertinentiái insertiója ellen, hanem inhaereál tovább is a szécsényi gyűlésben lett determinatió nál, és a mi assignationkon kívül nem is recedál. Mely oppositioért említett Pater Piarista Uramék kezgyelmes Urunk és a Senatus eleibe, hogy oppositójukról számot adjanak citáltuk. Említett Pater Piarista Uramék számára pedig instructionk szerint assignáltuk a parochiale templomot, mellette lévő kápolnával és azokhoz tartozó minden pertinentiákkal együtt. Mely assignatiót sem admittálván Tisztelendő Pater Herold, Farkas Ferencz plébános Urnak resolvalta, mind addig sem cedálja a templomot és pertinentiáit, valameddig maga superioritúl az iránt intimatiója nem lészen; ellenben Pater Piaristák sem acceptálták és canonice cum investitura abban nem introducáltatnak. Miről kiállitjuk testimonialis levelünket. Datum in Lib. Reg. Citte Szt.-György die 5.-ta mensis aprilis Anno 1707.

Nemes Pozsony és Nyitra Vármegyékben templomok assignatiójára deputált commissariusok: Novotha István. Gosztonyi Miklós. Losonezy. Szijgyártó István.

A kegyesrendiek a kiküldött biztosoknak a következő írásbeli nyilatkozatot adták be:

Mi szentgyörgyi kegyesrendiek ezennel kijelentjük, hogy miután Ő Herczegsége, kit teljes hódolattal tisztelünk, a pozs. megyei birtokosokata templomok átadására kiküldötte, ők Pozsony-Szt.-György városába jöttek, hogy az egyesült statusok határozata értelmében a Szt.-Háromságról czimzett templomunkat, melyet királyi kegyuri joggal s szerződésileg kötött egyezmény folytán birunk, az evang. uraknak átadják; számunkra pedig a plébániatemplomot, kizárván belőle a jogszerű plébánost, rendelik, azonban a végrehajtást a felmerült fontos okok miatt nem teljesíthették, mivel a plébános úr jogairól lemondani nem akart, és a bazini plébános és esperes úrral az esztergomi káptalan nevében ünnepélyesen tiltakozott és plébánosi jogait védelmezte. Mi pedig legigazságosabb okmányokkal, melyek az esztergomi káptalan jegyzője által hitelesítve vannak, és a szécsényi gyűlés határozati záradékához ragaszkodva, mely végrehajtandó lett volna, s legnagyobb akadályokba ütközik, mint a szent Háromsághoz czimzett templomnak hitünk szerinti törvényszerű birtokosai, nemcsak élő szóval, hanem írásban is a templom átadása ellen tiltakozunk, és ezen ügyet felfolyamodás útján ő Herczegsége jelenlétében ismert igazsága szerint elintézés végett felterjesztjük, várva, hogy követelményeink kielégíttetnek, hogy a plébániatemplom az egyesült statusok szécsényi határozatánál fogva az eszt. káptalan által kiállított adományozó és felhatalmazó okmány értelmében nekünk adassék. Jelen nyilatkozatunk hitelesítésére a jelen lévő biztos urakat felkértük. Kelt Szt. Györgyön 1707. apr. 5-én.

Az evang. urak részéről támasztott zaj és lárma miatt a jelen lévő biztosok ezen nyilatkozatot alá nem írhatták, a miért is a jelenlévő esperes és bazini plébános Haczkó Pál, valamint a prácsai pleb. Bölény Mihály saját kézalírásukkal hitelesítették.

Ezután előkészületek tétettek az ónodi gyűlésre. A szentgyörgyi katolikusok egy hosszú memorandumot terjesztettek be az egyesült statusok bizottságának, valamint a kegyesrendiek is okmányokkal okadatolt és 5 pontból álló védelmőket ismét személyesen adták elő.

A szentgyörgyi kegyesrendiek részéről az ónodi egyesült rendek gyűlésére megjelentek Jonáta Márton és Dominicus rendtagok.

Az ügynek alapos megvizsgálása után a tárgyalásnak az az eredménye lőn, hogy az egyesült rendek azt határozták, hogy a vitatott templom ezután is a kegyesrendieké legyen, ha pedig az evangélikusok akarják birni, fizessenek a kegyesrendieknek 43,967 frtot, különben építhetnek maguknak a meghatározandó helyen templomot.

Az ónodi gyűlésen hozott e rendbeli határozat ekként szólt:

Prudentes et Circumspecti Fideles Nobis Dilecti, Salutem et gratiae nostrae Ducalis propensionem! In revisionem et discussionem assumpta inter Religiosos Patres Piar. Scholar in Libera Regia Civitate Vestra Sancto Georgiensi foundationum ab una et incolas eiusdem Civitatis vestrae Religionis Augustanae partibus ab altera, ratione et occasione templi nunc per antefatos Patres possessi, vigente controversia, ubi revisis et penitus pensitatis productis contractibus compertum esset, eiusdem Civitatis totam Communitatem certa bona Patribus foundationaliter legata, valorem florenorum Rhenensium Quadraginta trium Millium nongentorum sexaginta septem constituentia, ad se recepisse, et a viginti duntaxat millibus florenorum, quinque per centum exsolvendi Interesse, in se assumisse, in residuitate porro Summae certas Domos et pertinentias, seu scholas in Contractu specificatas, prout et Templum iisdem Patribus assignasse. Quae omnia etsi iuxta Contractum stare deberent, pro concordia tamen partium et praetensionis ac controversiae accomodatione decisum est, quatenus tota Communitas praenotatae Civitatis Vestrae, si Templo praetenso potiri vult, primum et ante omnia, vel per resignationem ad se recepturum universorum Bonorum, in statu quo apprehensorum, una cum literalibus Instrumentis simul et semel fiendam dictos Patres contentare, vel vero plenam securitatem, super in dubia, per integralis summae florenorum Rhenensium Quadraginta trium millium nongentorum sexaginta septem in moneta contractualiter specificata eiusdemque integralis legalis Interesse, iisdem det et demonstret, et quidem alterutrum ad Festum S. Georgii, in Anno Millesimo septingentesimo octavo venturum esse. Quod dum et quando terminum intra praefixum debito effectui mancipatum per vos fuerit, eorum quoque praespecificati Patres (Universis Ecclesiae mobilibus, uti et altaribus ad se acceptis) praetensum Templum resignare obligabuntur. Hac cum expressa declaratione, ut si vos aut uno, aut altero modo nominatis Patribus omnimodam satisfactionem, ad terminum et diem praefixos dare,

ac tribuere nolletis, non possetis, vel quoquo modo negligeretis (exemptis casu manifesti imminenti hostilis periculi): ex tum in futurum praerecensiti Patres securam et stabilem eiusdem templi, appertinentiumque domorum, seu scholarum habeant possessionem, inique eatenus Contractus in suo vigore mancant in perpetuum. Ete converso Augustanae confessioni addicti templum in loco assignando sibi propriis suis expensis aedificare et extrui facere possint ac valeant. Quod iisdem ea ratione perscribendum duximus, quatenus se huic decisioni accomodare noverint ac debeant. Datum ex Senatus Consilio in Castris ad Sajó-Köröm positis die 25 Junii Ao 1707. Quod praesens Copia literarum videlicet Suae Serenitatis Ducal. ad Civitatem S. Georgiensem emanatarum cum originali suo comportata, in omnibus suis punctis, clausulis, de verbo ad verbum concordet et conformis sit, praesentibus recognosco. Datum in Castris ad Sajó-Köröm positis sub Generali Inelytorum Regni Hungariae Statuum et Ordinum Confoederatorum Conventu die 27. Junii Anno 1707. Joannes Gránáth, Suae Serenitatis Ducalis et Statuum Regni Hung. pro Libertate Confoederatorum Excelsi Senatus Cancellariae Registratorum.

(L. S.)

Nehogy a visszatérő kegyesrendi tagok útközben háborgattassanak, gr. Bercsényi Miklós őket útlevéllal látta el, mely így hangzott: „Levelemet praesentáló Tisztelendő Pater Márton*) (a Praes. B. M. Virg.) és Mester Domonkos (a Matre Dei) mennek Nyitra felé. Parancsoltatik azért hazánk és a fels. Fejedelem hűségében lévő lovas és gyalog haditiszteknek és közcivítelő rendeknek és mindenkinek közönségesen, ismervén igaz járatbelieknek lenni, mindenütt szabadon, minden háborgatás és károsítás nélkül bocsássák és bocsátassák. In Praesentia perlectum Onodnál 24. Junii 1707. gr. Bercsényi.

Az 1708-iki tűzvész.

Annyi küzdelem, fáradtság és perlekedés útján megtartott templomunk a következő évben majdnem egészen elpusztult, ugyanis 1708. május 8-án a városban véletlenül tűz támadván, ez alkalommal a templom teteje, valamint akkori lakóházunk az iskolákkal együtt leégett, a harangok a toronyban elolvadtak és az ott lévő óra is tönkre ment. A nagy tűz a templom boltozatát elgyengítette,

* P. Márton alatt oddig is Jonáta Mártont kellett érteni.

s minthogy oly helyen van építve, hol a szélviharok nagy erővel dühöngnek, azok is hozzájárultak, hogy a templom boltozata későbbben bedőlt, a templom oldalfalához alkalmazott szószék kiesett és az ugyanazon oldalon lévő padokat összcúzta.

Ez év őszén a szentgyörgyi társháznak főnökévé Jonáta Márton választatván, ez minden gondját az elpusztult társház és templom helyreállítására fordította. Maga Bécsbe ment, ott pártfogókat keresni, társait pedig a vidékre küldé, hogy az építkezésre szükséges anyagot beszerezzék. A templomi költségek fedezésére néhány a templomhoz tartozó szőlő eladatott, (Phasel és Ruiden), melyeknek árából a templom hamvaiból lassankint kiemelkedett. A társház is kénytelen vala alapítványi tőkéihez nyúlni, hogy a rendtagok számára lakhelyet építsen. Kegyes alapítónknak utódja Szécsenyi György bibornok-érsek pedig 1709-ikben Szentgyörgy városától megszerezte az úgynevezett Kirchenhaust, melyet a rendház felépítéséhez kegyesen felajánlott.

Sokáig húzódott az építés, s csak mikor 1713-ban Hrodovics foglalta el a házfőnökséget, nyert befejezést.

A bedűlt boltozat és szószék még ez évben, a szentkereszt oltára pedig, mely szintén martaléka lett a dühöngő elemnek, és azóta romokban hevert, a következő (1714.) évben állíttatott helyre.

Hrodovics ez alkalommal a házra és templomra több mint 1700 forintot költött.

Ez évben még két új oltár is emeltetett templomunkban: a Mária-oltár és a Szent-Anna-oltár. Az elsőt Péterfy János, kir. kamarai tanácsos, a másodikat Volkra János Ottó veszprémi püspök állíttatá; mindegyik saját költségén.

A február 27-iki (1714.) erdőtirtó óriási vihar által megrongált templomtető is kijavíttatott. Ekkor építtetett a szentély melletti oratorium is, egy templomablakból pedig átjáró készíttetett a ház felső folyosójára.

A tűz által elrongált orgona jótékony adakozásból 1715-ben építtetett fel újra.

1717. május és június hónapokban Szentgyörgy városa által szállított fából a nagy toronyban erős harangállvány is állíttatott fel tölgyfából; a szentély feletti fatoronyban ideiglenesen elhelyezett három harang pedig a nagy toronyba vitetett. Ugyancsak a tűzvész alkalmával elpusztult óra is helyet nyert a toronyban, még pedig, eltérőleg az előbbtitől, óranegyedes ütéssel ellátva.

Az elolvadt régi harangok anyagából Hrodovics Bécsben egy új nagyharangot öntetett (6 mázsa, 80 font súlylyal), melynek összhangzása régi harangjainkkal általános tetszéssel és nagy örömmel fogadtatott. Az óraütés is e nagy harangra alkalmaztatott.

Még egy kisebb harangot (81 fontosat) is készíttetett a házfőnök, melyhez Palnska György 50, a ház pedig 10 forinttal járult. Ez a torony déli ablakába függesztetett, és mint szentlélek-harang akkor huzatott meg, mikor a hívők közül valaki haldoklott. Most elhalálózás után harangoznak vele.

A nagy torony alatti zöld kapú is ekkor készíttetett.

Az új harangokat 1720-ban június 30-án Ghyllányi György, esztergomi prépost-kanonok és tinnini püspök, ki a bérmlás szentiségének kiosztására érkezett városunkba, ünnepélyesen felszentelte, a nagyot Sz. Orbán, a kicsinyt Sz. Rosalia tiszteletére.

Egy modori festő és aranyozó 1721-ben díszesen elkészítette a Mária-oltárt, melyért a háztól ellátáson kívül 120 forintot kapott; az esztergályosmunkát Péterffy Ferencz 130 forinttal fizette meg.

A házépitéssel együtt folyó templomi munkálatok a ház történetében részben már jeleztettek; így pl. hogy Roszinszky részint a hívektől gyűjtött pénzösszeget, részint özvegy gr. Löwenburgné 430 forintnyi adományából 1734-ben a templom melletti Sz. János kápolnát csinosan berendezte; Neliszer pedig 1742-ben a pozsonyi úti Mária-kápolnát tetemes költségen egészen újjá javíttatta, s a hívek lelki örömére oda évenként fényes körmeneteket rendezett és istentiszteletet tartott.

A szempezi nemesi convictussal egyidőben emeltetett a kápolna melletti három nagy fakereszt is vérvörös színre festve, több jótékony adakozó költségén. A középső az Üdvözítő keresztfája az egyházi hatóság felhatalmazásával Marsovszky által benedikáltatott 1763-ban.

Brik plebános úr azomban 1768-ban a nagy-szombati vikáriusnál de nobis sine nobis kivitte, hogy a nagyboldogasszonyi ünnepélyes processiók a kápolnához ezután az ő vezetése alatt a felső templomból vezettessenek, hivatkozva az 1698-iki Kolonics-féle ismeretes és félremagyarázhatatlan concessióra, melyben szerinte e szavak is foglaltatnak: Processionibus etiam D. Parochus interesse solet.

A farkas és bárányról szóló fabula új kiadásban!

Az 1754-iki tűzvész után.

Hogy emelkedett gyászos romjaiból a már oly fényesen újjá-restaurált templom a gyászos emlékü 1754-ik évi tűzvész szörnyű pusztításai után, ezt történetünk első részében érintettük. A teljesség kedvéért még meg kell említenünk, mert úgyszólván az egész város leégett, a polgárok az adók és egyéb terhek viselésétől Ő Felsége által három éven keresztül felmentettek, hogy saját és középületeiket felépíthessék.

Ekkor építtetett fel a város segítségével a teljesen elpusztult nagy templomtorony, melynek költségei a következők:

gerendázat és ácsmunka	439	frt	—	kr.
a torony rézfödele és munkája . .	1083	"	—	"
a harangok újröntése	585	"	—	"
a torony 4 sarkán levő szobrok .	70	"	—	"
a kereszt alatti nagy gömb aranyozása	34	"	—	"
az órásnak az új óráért	150	"	—	"
a kőművesnek külső és belső vakolását	174	"	—	"
32 szekér mész à 3 frt	96	"	—	"
9 ezer cserép à 3 frt 50 kr. . .	31	"	50	"
fuvarok	150	"	—	"
deszkák és egyebek	100	"	—	"
9 mázsa vas	130	"	—	"
az óra címmlapja és a mutatók festése	32	"	—	"
A torony összes költségei .	3074	frt	50	kr.

Az új harangok pedig ily súlyuak:

a kis harang	240	font
a középső harang	440	"
a nagy harang	885	"

Összesen 1565 font, vagyis

15 mázsa 65 font. A harangokat a magyarbéli uraság gr. Csáky Miklós primás szentelte fel Mária, Donát és Urbán szentek neveire.

A toronyóra fentartása és igazítása már 1693. óta a város kötelessége volt; ez új restauratio alkalmával pedig ily egyezkedés jött létre:

1. hasonló gyászos esetben (mitől Isten óvjon!) az egész tornyot a város tartozik restaurálni.

2. a harangok- és állványairól, nemkülönben az óráról a város gondoskodik sat.

Egyéb vitás kérdések a Rudnay érsek által 1823. jun. 22-én tartott visitatio alkalmával oldattak meg.

* * *

Ezek után kevés elmondani valónk van már templomunk történetéből. Befejezésül még ama feliratokat iktatjuk ide, melyek a templom restauratiója előtt abban láthatók voltak.

A szentély feletti bolthajtáson, hol később Mária képe volt, ez a *chronosticon* volt olvasható:

*Carmina hic pia peccantis populi noxasque dolentis
Excipe Diva Trias vota precesque pias!*

Az orgonához közel eső boltíven pedig:

*Hic pia turba pias Dei Trini exstruxit honori
Aedes, ex ipsis veniant in sidera fletus!*

A főoltáron két angyal által tartott táblán:

Ara Anunciationis Deiparae Virginis Mariae ab angelo facta.
Följebb: *Ubi ego sum, ibi et Minister meus erit.*

* * *

Újabbán a régi oltárkép helyébe Siller Károly volt polgármester újat készíttetett, mely Krisztusnak Szent-János által történt megkereszteltetését ábrázolja; — a főoltár előtti szép öröklámpa a templom több más ékességeivel együtt pedig Mentsik Venczel helyi polgár nagylelkűségét hirdetik.

* * *

Hogy tettünk-e és mennyit az ifjúság erkölcsi nevelésén kívül Isten dicsőségére és Krisztus egyházaért is: az itt elmondottak után bátran bocsátjuk a világ ítéletére.

Avval a meggyőződéssel tesszük le tollunkat, hogy *bonum certamen certavimus*, és fáradozásunk legszebb jutalma ezután is a híven teljesített kötelesség megnyugtató tudata s a lelkiismeretes munka felett érzett lelki öröm.

*A szentgyörgyi kegyesrendi ház főnökei kezdettől fogva
mostig.*

1685—1688. Bojár Endre	1777—1778. Thumár Henrik
1688—1692. Martin v. Martiny János	1778—1779. Szelessy másodsor
1692—1701. Bojár másodsor *	1779—1786. Hell Engelbert
1701—1707. Éder Ödön	1786—1790. Latzkó Ambrus
1707—1808. Knabe Ágoston	1790—1799. Holly Dániel
1708—1710. Jonáta Márton	1799—1812. Beraxa Miklós
1711—1712. Bonn Eustach	1812—1821. Rakovszky Gergely
1712—1716. Hrodovics György **	1821—1823. Mészáros László
1716—1719. Gallay Lukács	1823—1829. Süimegh Márton
1719—1724. Hrodovics másodsor	1829—1832. Horváth József
1724—1725. Kubránszky János	1832—1836. Matkovics Elek
1725—1726. Szlakovszky Benedek	1836—1842. Markó Albert
1726—1727. Gallay másodsor	1842—1848. Knapp Mihály
1727—1730. Szlakovszky másodsor	1848—1849. Greschner János
1730—1735. Roszinszky Ambró	1849—1850. Knapp másodsor
1735—1736. Szlakovszky, mint meghatalmazott	1850—1852. Szigly Gábor
1736—1739. Singler Zsiga	1852—1854. Vallner Mihály
1739—1742. Belányi Hermenegild	1854—1858. Lepácesek Mátyás
1742—1744. Neliszer Imre	1858—1862. RappensbergerKajetán
1744—1745. Koleschinszky Ferencz	1862—1864. Mihály Alajos
1745—1748. Laun Henrik	1864—1865. Polák Gergely
1748—1751. Neliszer másodsor	1865—1866. Hanzély Mihály
1751—1763. Marsovszky Jenő	1866—1870. Lopuschán János
1763—1766. Hulinyi Jónás	1870—1871. Kapronezay Ede
1766—1769. Vankovics Tivadar	1871—1874. Nicolini Alajos
1769—1772. Szőlőssy Jenő	1874—1880. Mihály Pál
1762—1775. Szelessy Gábor	1880—1894. Géczy Benedek
1775—1777. Vietorisz György	1894— Füredi János

* 1695-ig a superiorok csak helyettesek vagyis administratorok. Első rektor 1695-től Bojár Endre, ki 1698-tól fogva egyuttal viceprovincialis is volt.

** Hrodovicstól egész Launig bezárólag a házfőnökök mindnyájan egyuttal helybeli plébánosok is voltak ; még pedig 1715—1746-ig terjedő időközben.

TARTALOM.

	Oldal
Szentgyörgy szab. kir. város a múltban és jelenben	3
A kegyesrendi ház és alapítvány, s a templom története	11
1. A ház és alapítvány	11
Az első piaristák megtelepedése	11
A kezdet nehézségei	18
Egyezkedések a várossal	26
Mösch első magyar viceprovinciális	29
A Bojár utáni házfőnökök	30
Az első pestis	31
Az alapítványi birtok ismét az Illésházy család birtokába jut .	31
Épitkezések	33
Árvíz	35
A plébániaügy	35
A város jubileuma	48
Calasanz József beatificatiója	49
Kellemetlenségek és csapások	50
Újabb építkezések	53
A bárczák	55
Az 1772-ik esztendő	57
Házunk újabb dolgai és a gymnasium	58
Failleték	59
1848	60
Alreál-iskola	61
Régi és mostani birtok	63
2. A templom	66
Előzmények. Rendünk elterjedése	66
Az evangélikus polgárok templomot építenek	69
Foglalás	69
A templom a kegyesrendiek birtokában	70
A helyi plébános áskálódásai	75
A templom szépül, a piaristák működési tere tágul	77
A Mária-szobor és kápolna a pozsonyi úton	78
A templomot az evangélikusok visszakövetelik	80
Az 1708-iki tűzvész	89
Az 1754-iki tűzvész után	92
A szentgyörgyi kegyesrendi ház főnökei kezdettől fogva mostig	94

